

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η Δημόσια Διπλωματία και η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας με τις χώρες της Αφρικής στις οποίες επιχειρεί η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) στο πλαίσιο της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ).

ΤΟΥ

Δανιά Νικόλαου (ΑΜ: IRS 21071)

Επιβλέπουσα: Επίκουρη Καθηγήτρια Μπέλλου Φωτεινή

Δεκέμβριος 2021

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Νικόλαος Δανιάς

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από το έτος 2005 όταν και υιοθετήθηκε επίσημα η εφαρμογή τούρκικης πολιτικής με όνομα «Άνοιγμα στην Αφρική» ως και σήμερα παρατηρείται η ραγδαία εξέλιξή της που την έχει μετατρέψει σε έναν εκ των βασικότερων τομέων στο πεδίο της εφαρμοζόμενης εξωτερικής πολιτικής της Άγκυρας. Ως επακόλουθο αυτής, έχουν εμβασύνει οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στην Τουρκία και υποσαχάρια αφρικανικά κράτη. Αν και αδιαμφισβήτητα οι εν λόγω σχέσεις βρίσκονταν ήδη σε ιδιαίτερα προχωρημένο επίπεδο ως το έτος 2010, εντούτοις και μετά την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας από την Τουρκία στη χώρα της Σομαλίας κατά το 2011, η τουρκική επιρροή στη γύρω περιοχή εμφάνισε ραγδαία αύξηση. Προτάσσοντας την απουσία αποικιακών βλέψεων στην περιοχή καθώς και την ύπαρξη θρησκευτικού δεσμού, η Άγκυρα προέβη σε αναβάθμιση των σχέσεων και της επιρροής της στην αφρικανική ήπειρο. Φυσικά η Αφρική αποτελεί και χώρο δράσης της ΕΕ η οποία ενεργεί μέσω της ΚΠΑΑ (Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας) διεξάγοντας στρατιωτικές και μη αποστολές και επιχειρήσεις. Μια από τις περιοχές της Αφρικής όπου είναι εμφανής η αντιπαράθεση των στρατηγικών Τουρκίας και της ΕΕ (ειδικότερα της Γαλλίας) είναι το Σαχέλ. Ίσως όμως τελικά η σύγκρουση τουρκικών και ευρωπαϊκών συμφερόντων να είναι επιφανειακή δεδομένου της πιθανότητας ύπαρξης μεταξύ τους συμβατότητας. Εν αναμονή λοιπόν σημαντικής αύξησης της σημασίας της αφρικανικής ηπείρου αφενός σε στρατηγικό και αφετέρου σε οικονομικό επίπεδο, η ΕΕ οφείλει να επιδείξει τη δέουσα προσοχή.

Λέξεις Κλειδιά: Τουρκία, Εξωτερική Πολιτική, Αφρική, ΚΠΑΑ, Γεωστρατηγική Θέση, Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), Ανθρωπιστική Βοήθεια

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ABSTRACT

From the year 2005 when the implementation of the Turkish policy called "Opening to Africa" was officially adopted until today, there is a rapid development that has turned this policy into one of the key areas in the field of Ankara's foreign policy. As a result, political and economic relations between Turkey and sub-Saharan African countries have deepened. Undoubtedly, these relations had already been at a very advanced level by the year of 2010. Nevertheless, even after the provision of humanitarian aid by Turkey to Somalia in 2011, the Turkish influence in the surrounding area has increased rapidly. Advocating the absence of colonial aspirations in the region as well as the existence of a religious bond, Ankara has upgraded its influence in the African continent. Of course, Africa is also an area where EU operations can also be observed. These acts are conducted through the CSDP (Common Defense and Security Policy) comprised military and non-military missions and operations. One of the regions in Africa where the confrontation between the strategies of Turkey and the EU (especially France) is obvious is Sahel. But finally, the conflict between Turkish and European interests may be superficial, given the possibility of compatibility existence. In anticipation of a significant increase of the strategical and economical importance of the African continent, EU must be alerted.

Keywords: Turkey, Foreign Policy, Africa, CSDP, Geostrategic Position, European Union (EU), Humanitarian Aid

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
2. Η ΚΠΑΑ ΩΣ ΚΥΡΙΑ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ ΤΗΣ ΚΕΠΠΑ.....	16
2.1 Ιστορική Αναδρομή.....	16
<i>2.1.1 Συνθήκη της Λισαβόνας και Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)</i>	
17	
2.2 Όργανα της ΕΕ που σχετίζονται με τις ΚΕΠΠΑ και ΚΠΑΑ	19
2.3 Λειτουργία της ΚΠΑΑ εντός της ΚΕΠΠΑ	21
<i>2.3.1 Θεσμικό Πλαίσιο Λειτουργίας της ΚΠΑΑ</i>	<i>22</i>
<i>2.3.2 Εξελίξεις στην Εφαρμογή της ΚΠΑΑ</i>	<i>23</i>
2.4 Συνολική Στρατηγική της ΕΕ (EU Global Strategy)	25
2.5 Ενσωματωμένη Προσέγγιση της ΚΠΑΑ (Integrated Approach)	29
2.6 Διαδικασία Διαχείρισης Κρίσεων στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ.....	33
3. ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΕ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗΣ	39
3.1 Οι σχέσεις εκτός του Ευρωπαϊκού πλαισίου.....	39
3.2 Ιστορική αναδρομή σχέσεων μέσα στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο	39
3.3 Πλαίσιο συνεργασίας μέχρι το 2020 και μετά.....	41
3.4 Τομείς συνεργασίας.....	41
3.5 Η ΚΠΑΑ στην Αφρική- Σημεία εστίασης	42
4. ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕ ΧΩΡΕΣ ΑΦΡΙΚΗΣ.....	44

4.1 Ιστορική Αναδρομή	44
4.1.1 Γενικά	44
4.1.2 Το πρώτο τουρκικό κράτος στην Αφρική	45
4.1.3 Η Οθωμανική Περίοδος	46
4.1.4 Από την ίδρυση της τουρκικής Δημοκρατίας και έπειτα (1923-1998)	48
4.1.5 Οι αφροτουρκικές σχέσεις στα νεώτερα χρόνια.....	49
4.2 Η δημόσια διπλωματία και η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας.....	51
4.2.1 Οι Ρίζες του Προσανατολισμού της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής	51
4.2.2 Η Επίδραση των Θεσμών στη Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής	56
4.3 Η διείσδυση της Τουρκίας στην Αφρική	59
4.3.1 Η διπλωματία σε οικονομικό επίπεδο	59
4.3.2 Θεσμοθετημένες Σχέσεις Ασφαλείας Τουρκίας-Αφρικής	62
4.3.3 Ανθρωπισμός – Πτυχή της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής	63
4.3.4 Η Τουρκική Ερυθρά Ημισέληνος	67
4.4 Οι επιδιώξεις της Τουρκίας στην Αφρική και ευρύτερα	67
4.4.1 Ο Νότιος Προσανατολισμός- Μια Νέα Διάσταση Εξωτερικής Πολιτικής	67
4.4.2 Η υποσαχάρια Αφρική στη διεθνή νότια ατζέντα της Τουρκίας.....	71
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διεθνής κοινότητα έχει αναπτύξει, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, μια ολιστική προσέγγιση για την ανάπτυξη που τονίζει τη σύνδεση μεταξύ ασφάλειας, χρηστής διακυβέρνησης και οικονομικής ανάπτυξης. Η ιδέα που οδηγεί αυτήν την τριγωνική προσέγγιση είναι ότι η ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε ένα ασφαλές και δημοκρατικό περιβάλλον, ευνοϊκό σε μακροπρόθεσμες επενδύσεις (Rieker 2016). Την περιγραφείσα κατανόηση των συνδέσμων μεταξύ ανάπτυξης, χρηστής διακυβέρνησης και ασφάλειας υποστηρίζει ξεκάθαρα η πολιτική ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) στην Αφρική. Μέσω της λεγόμενης «πολυλειτουργικής προσέγγισης» που περιγράφεται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας - το λεγόμενο «Έγγραφο Σολάνα», που εγκρίθηκε το Δεκέμβριο του 2003 (Council of the European Union 2003) - η ΕΕ προωθεί επίσης μια ολιστική-ενσωματωμένη προσέγγιση, όπου η ασφάλεια, η οικονομική ανάπτυξη και η δημοκρατία θεωρούνται ως ουσιαστική συμβολή στη δημιουργία πολιτικής σταθερότητας στο διεθνές περιβάλλον. Με τον τρόπο αυτό, η ΕΕ τοποθετείται ως σημαντικός παράγοντας στο επίπεδο της διεθνούς σκηνής, που μπορεί να προτείνει μια πολυδιάστατη προσέγγιση στη διαχείριση κρίσεων. Αναφορικά με την Αφρικανική ήπειρο, η ΕΕ επιμένει στην προστιθέμενη αξία της ως πολυθεσμικός οργανισμός που μπορεί να παρέχει όλα τα είδη εργαλείων διαχείρισης κρίσεων – πολιτικών και στρατιωτικών καθώς και ανθρωπιστικών – σε ένα μοναδικό πλαίσιο. Εξαιτίας της πολλαπλότητας των προβλημάτων που αντιμετωπίζει (πόλεμος, φτώχεια, ανθρωπιστικές καταστροφές και ούτω καθεξής), η αφρικανική ήπειρος φαίνεται να ταιριάζει με αυτό το πολυλειτουργικό πλαίσιο της ΕΕ.

Βέβαια στην εξίσωση υπάρχει και ένας παράγοντας που πάντοτε επιδίωκε συμμετοχή στα δρώμενα της Αφρικανικής ηπείρου. Αδιαμφισβήτητα, η Τουρκία είναι χώρα γεωγραφικά συνυφασμένη με την περιοχή μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, βρισκόμενη στο σταυροδρόμι που ενώνει τρεις ηπείρους, την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Παρότι επιδίωξη της διπλωματικής πολιτικής της χώρας ήταν η εθνική ασφάλεια και η αυτονομία, η Άγκυρα έγινε μάρτυρας κινήσεων και αντιδράσεων τους σε πολλαπλές κατευθύνσεις και προέβη σε αλλαγή της μέχρι τότε εφαρμοζόμενης εξωτερικής πολιτικής λαμβάνοντας υπόψη εσωτερικούς και εξωτερικούς περιορισμούς.

Υπό αυτή την έννοια, η γενική αναδιαμόρφωση του σκηνικού στο τέλος του Ψυχρού Πολέμου δημιούργησε μια εντελώς νέα κατάσταση που πρόσφερε την ευκαιρία στην Τουρκία να ενισχύσει τον ρόλο της πέρα από τα όρια της συμμαχίας του ΝΑΤΟ.

Ταυτόχρονα λοιπόν με τις ευκαιρίες που της παρουσιάζονταν στο διεθνές πολιτικό γίνεσθαι, η Τουρκία άρχισε να μετασχηματίζει την γραμμή που ακολουθούσε στο παρελθόν όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική (Danutoğlu 2013). Σε αυτό το πλαίσιο, η αναπτυξιακή συνεργασία και η προσφορά ανθρωπιστικής βοήθειας απέκτησαν μεγαλύτερη σημασία και δημιούργησαν μια νέα ατζέντα σχετικά με τη διεθνή πολιτική σκηνή. Η έμφαση στον παράγοντα της ασφάλειας μετατοπιζόταν σιγά - σιγά προς μια εξωτερική πολιτική περισσότερο προσανατολισμένη στην ανάπτυξη του εμπορίου τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο και στην εμπλοκή της στη διεθνή γεωπολιτική σκακιέρα. Η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφάλειας της Τουρκίας άρχισε να γίνεται περισσότερο ενεργή προάγοντας παράλληλα τη συνεργασία (Chiriatti & Donelli 2015). Αν και η ασφάλεια παρέμενε σημαντική για τους πολιτικούς και στρατηγικούς της στόχους, ο αντίκτυπός της στον τρόπο καθορισμού της εξωτερικής πολιτικής είχε μειωθεί σημαντικά, μέχρι και το 2013, όταν η κρίση στη Συρία άρχισε να επηρεάζει σοβαρά την εθνική ασφάλεια. Έτσι, το αλληλένδετο τρίπτυχο της δύναμης, του πλούτου και του κύρους άρχισε να επηρεάζει τη χάραξη της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (Katzenstein 1978). Σε αυτό το πλαίσιο, η αναζήτηση πλούτου και ισχυροποίησης της θέσης της χώρας απαιτούσε πρόσθετες προσπάθειες προκειμένου για σύναψη συνεργασιών σε περιοχές ενδιαφέροντος και μη, ωθώντας την Τουρκία προς μια εξωτερική πολιτική με απώτερο σκοπό την εμπλοκή της στις χώρες του Νότου.

Έτσι, η Τουρκία μεταστράφηκε από την παλιά προσέγγιση «της αξιολόγησης των απειλών» στην «ενεργό εμπλοκή στα περιφερειακά πολιτικά συστήματα» (Kardaş, 2012). Ως μέρος αυτής της νέας ατζέντας, η Τουρκία έχει επεκτείνει τη διπλωματική, οικονομική και ανθρωπιστική της πολιτική σε διάφορες περιοχές, μεταξύ των οποίων η υποσαχάρια Αφρική, μέσω μιας προσέγγισης πολλαπλών κατευθύνσεων. Η ανάμειξη της Τουρκίας σε πολλά μέτωπα τεκμηριώνεται από την ευελιξία της να προβάλλει την επιρροή και τα συμφέροντά της σε πολλές κατευθύνσεις ταυτόχρονα, ενώ η ίδια

ανταποκρίνεται σε όλες τις περιοχές ενδιαφέροντος (Danforth, 2008). Αυτές οι εξελίξεις αντικατοπτρίζουν μια νέα στάση απέναντι στον παγκόσμιο νότο και ιδιαίτερα προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, ανοίγοντας ένα νέο παράθυρο για τη διοχέτευση και ανάδειξη των συμφερόντων της Τουρκίας στην παγκόσμια πολιτική οικονομία.

Παλαιότερα, η Τουρκία είχε επικεντρωθεί στη «Δύση» και επομένως θεωρήθηκε ότι βρίσκεται στην άκρη του «Παγκοσμίου Βορρά» (Hale, 2000). Ωστόσο, οι όψιμες συζητήσεις για τη «νέα» τουρκική εξωτερική πολιτική ενσωματώνουν μη φιλοδυτικές προσεγγίσεις, αντανakλώντας έτσι τις αυξανόμενες εντάσεις εντός των στρατηγικών προσανατολισμών της Άγκυρας, που παλινδρομεί μεταξύ του εξευρωπαϊσμού και του ευρασιατισμού (Öniş & Yılmaz 2009, Kirişci 2012). Υπό αυτή την έννοια, η «νέα» πολιτική της Τουρκίας στον παγκόσμιο νότο άνοιξε ένα νέο πεδίο για την προώθηση των συμφερόντων της Άγκυρας μέσω της Αφρικής. Λαμβάνοντας υπόψη την αυξανόμενη σημασία της συνεργασίας και τις πολιτικές προτεραιότητες των αναδυόμενων δυνάμεων, γίνεται κατανοητό ότι η τουρκική πολιτική για την περιοχή του Νότου έχει διαμορφωθεί μέσα από την αλληλεπίδραση μιας σειράς εξωγενών και ενδογενών παραγόντων, όπως είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ των χωρών, η εμφάνιση μη φιλοδυτικών δυνάμεων, τα αποτελέσματα της νομισματικής κρίσης (2008-2009) κ.ά.

Ως μεθοδολογία χρησιμοποιείται μια ολοκληρωμένη βιβλιογραφική μελέτη επίσημων εγγράφων τόσο της ΕΕ όσο και οργανισμών της Τουρκίας. Περαιτέρω, χρησιμοποιείται και η δευτερογενής ανάλυση δεδομένων, τόσο δημοσιευμάτων όσο και ερευνών μέσω επιστημονικών περιοδικών.

Καταληκτικά, όσον αφορά τον σκοπό της παρούσας εργασίας σημειώνεται ότι συνίσταται στην ανάλυση της δημόσιας διπλωματίας και της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στις χώρες της Αφρικής όπου επιχειρεί και η ΕΕ, στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ. Φυσικά μέσω της εκπλήρωσης των στόχων της εξωτερικής της πολιτικής, η Άγκυρα επιδιώκει να αναβαθμίσει τον γεωστρατηγικό της ρόλο στην περιοχή της Αφρικής ενδυναμώνοντας την εικόνα της στην παγκόσμια γεωπολιτική σκακιέρα.

2. Η ΚΠΑΑ ΩΣ ΚΥΡΙΑ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ ΤΗΣ ΚΕΠΠΑ

2.1 Ιστορική Αναδρομή

Παράλληλα με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), που ιδρύθηκε μετά τη Συνθήκη της Ρώμης (25 Μαρτίου 1957) και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) αποτελούσε το μοναδικό πλαίσιο συνεργασίας ευρωπαϊκών χωρών στους τομείς της ασφάλειας και άμυνας. Από τότε οι σημαντικότεροι σταθμοί στην εξέλιξη αντιμετώπισης κρίσεων που έλαβαν χώρα ήταν η Συνθήκη του Μάαστριχτ (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση – ΣΕΕ) του 1992, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας (ΕΣΑ)¹ του 2003 (Council of the European Union 2003), η Συνθήκη της Λισαβόνας του 2009 και η Συνολική Στρατηγική της ΕΕ (EUGS)² του 2016.

Το πρώτο ορόσημο στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης υπήρξε η Συνθήκη του Μάαστριχτ (ΣΕΕ), που υπογράφηκε στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου 1993. Με αυτή, η ΕΟΚ μετεξελίχθηκε σε ΕΕ και τα 12 τότε κράτη - μέλη της εισήγαγαν νέες μορφές συνεργασίας. Τότε, για πρώτη φορά περιλήφθηκαν διατάξεις με τις οποίες καθιερώθηκε η ΚΕΠΠΑ ως ένας εκ των τριών πυλώνων της Ένωσης³ και έγιναν τα πρώτα βήματα για την ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής, με απώτερο σκοπό τη διαμόρφωση ενός συστήματος που υπό προϋποθέσεις θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή άμυνα. Με την ΚΕΠΠΑ πλέον, προωθούνταν η συνεννόηση των κρατών - μελών της και η διαδικασία λήψης αποφάσεων έγινε διακυβερνητική, επιτρέποντας σε αυτά την ανάληψη από κοινού δράσεων, ενώ σε αυτό το πλαίσιο αναγνωρίστηκε η ΔΕΕ «ως η αμυντική συνιστώσα

¹ EU Security Strategy (ESS)

² EU Global Strategy (EUGS)

³ Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, που δημιούργησε την Ένωση, της εκχώρησε ορισμένες αρμοδιότητες, οι οποίες ταξινομούνται σε τρεις μεγάλες ομάδες που συνήθως αναφέρονται ως «πυλώνες»: ο πρώτος πυλώνας αποτελείτο από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, και παρείχε το πλαίσιο εντός του οποίου ασκούνταν από τα κοινοτικά θεσμικά όργανα οι αρμοδιότητες για τις οποίες τα κράτη-μέλη είχαν μεταβιβάσει τη κυριαρχία τους σε ορισμένους τομείς: ο δεύτερος «πυλώνας» ήταν η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας που προβλεπόταν στον τίτλο V της Συνθήκης: ο τρίτος «πυλώνας» ήταν η συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων, που προβλεπόταν στον τίτλο VI της Συνθήκης.

της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ως το μέσο ενίσχυσης του ευρωπαϊκού πυλώνα της Ατλαντικής Συμμαχίας» (ΥΠΕΞ 2017).

Η πρόθεση της ΕΕ να συμβάλει ουσιαστικά στη διαχείριση κρίσεων στους τομείς της ασφάλειας και άμυνας, επιβεβαιώθηκε με τον προσδιορισμό του είδους των αποστολών στρατιωτικής δράσης που θα μπορούσαν να αναλαμβάνονται από αυτή στο εξής, τις λεγόμενες «Αποστολές τύπου Petersberg» (EUR-Lex 2019), οι οποίες αποτέλεσαν αναπόσπαστο τμήμα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ)⁴, και της ΚΕΠΠΑ (ΣΕΕ άρθρο I-41§1) με την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ του 1997. Επίσης, επιπλέον ώθηση στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας δόθηκε το 1998 με τη γαλλο-βρετανική συνάντηση κορυφής του Σαιν Μαλό, κατά την οποία συμφωνήθηκε η στηριζόμενη σε αξιόπιστες στρατιωτικές δυνάμεις, δυνατότητα ανάπτυξης αυτόνομης δράσης εκ μέρους της Ένωσης (ΕΕΑΣ 2016).

Σε συνέχεια των παραπάνω, το 2003 υπογράφηκε η Συμφωνία Berlin-Plus μεταξύ ΕΕ και NATO, όπου τέθηκε ένα πρώτο πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των δύο αυτών οργανισμών. Επίσης το ίδιο έτος εκδόθηκε από την Ένωση η ΕΣΑ στην οποία αναλύεται για πρώτη φορά το περιβάλλον ασφαλείας της και προσδιορίζονται οι βασικές προκλήσεις για την ασφάλεια και τις επακόλουθες πολιτικές της επιπτώσεις. Έτσι θα λέγαμε πως η ΕΣΑ αποτελούσε τότε τη «Λευκή Βίβλο» της ΕΕ, ενώ άξιος αναφοράς είναι ο τρόπος που αυτή κλείνει καλώντας τα κράτη - μέλη να καταβάλουν μεγαλύτερες προσπάθειες για να οικοδομήσουν «μια καλύτερη Ευρώπη σε ένα καλύτερο κόσμο», αξιοποιώντας όλες τις δυνατότητές της (ESS 2003).

2.1.1 Συνθήκη της Λισαβόνας και Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)

Επόμενος σημαντικός σταθμός στην ιστορία της ΕΕ είναι η Συνθήκη της Λισαβόνας, που υπογράφηκε από τους αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών-μελών της ΕΕ στις 13 Δεκεμβρίου 2007 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου 2009. Με τη Συνθήκη αυτή επήλθαν σπουδαιές μεταρρυθμίσεις, η κυριότερη των οποίων ήταν ότι η ΕΕ πλέον θα είχε μια ενιαία νομική προσωπικότητα. Έτσι σε γενικές γραμμές

⁴ European Security and Defense Policy (ESDP)

επήλθαν αλλαγές με τις οποίες αναβαθμίστηκε ο ρόλος του Ευρω-κοινοβουλίου, τροποποιήθηκε η διαδικασία ψηφοφορίας στο Συμβούλιο και θεσμοθετήθηκε θέση μόνιμου προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Παρίσης 2009).

Επίσης υιοθετήθηκαν νέες διατάξεις, που διευρύνουν και ενισχύουν τη δυνατότητα συνεργασίας των κρατών-μελών στον αμυντικό τομέα. Συγκεκριμένα, το 2011 συστάθηκε η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ – EEAS)⁵, που προσομοιάζει με Υπουργείο Εξωτερικών της ΕΕ και αναβαθμίστηκε ο ρόλος του Ύπατου Εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, ο οποίος θα ήταν στο εξής και Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΥΕ/ΑΕ – HR/VP)⁶. Ειδικότερα, όσον αφορά τη διαχείριση κρίσεων δόθηκε νέα πνοή με τη μετάβαση από την ΕΠΑΑ στην ΚΠΑΑ, η οποία θα αποτελούσε από τότε τον επιχειρησιακό βραχίονα της ΚΕΠΠΑ (ΥΠΕΞ 2017).

Επιπλέον, στο πλαίσιο της συνεργασίας των κρατών-μελών στον αμυντικό τομέα θεσμοθετήθηκε η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO)⁷, δηλαδή μια ενισχυμένη μορφή συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, υπό την προϋπόθεση πλήρωσης «υψηλότερων κριτηρίων στρατιωτικών δυνατοτήτων» και της ανάληψης «δεσμευτικότερων υποχρεώσεων στον τομέα αυτό, εν όψει των πλέον απαιτητικών αποστολών» (ΣΕΕ άρθρο 46) (ΥΠΕΞ 2017).

Τέλος, η Συνθήκη της Λισαβόνας ενίσχυσε και την αλληλεγγύη μεταξύ των χωρών της ΕΕ ενάντια στις εξωτερικές απειλές με την εισαγωγή ρήτρας αμοιβαίας άμυνας (ΣΕΕ άρθρο 42 παρ. 7), που συμπληρώνεται με τη ρήτρα αλληλεγγύης⁸ [άρθρο 222 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ)] (EUR-Lex 2019).

⁵ European External Action Service (EEAS)

⁶ High Representative and Vice-President of European Commission (HR/VP)

⁷ Permanent Structured Cooperation (PESCO)

⁸ - Η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας προβλέπει ότι, σε περίπτωση κατά την οποία ένα κράτος-μέλος της ΕΕ δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του, οι άλλες χώρες της Ένωσης οφείλουν να του παράσχουν βοήθεια και να το συνδράμουν με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η υποχρέωση αμοιβαίας άμυνας δεσμεύει όλες τις χώρες της ΕΕ, χωρίς να επηρεάζει την ουδετερότητα ορισμένων και είναι συνεπής με τις δεσμεύσεις αυτών που είναι μέλη του ΝΑΤΟ.

- Η ρήτρα αλληλεγγύης προβλέπει την υποχρέωση των χωρών της ΕΕ να ενεργούν από κοινού, με

2.2 Όργανα της ΕΕ που σχετίζονται με τις ΚΕΠΠΑ και ΚΠΑΑ

Στη συνέχεια θα αναφερθούν ακροθιγώς οι σημαντικότεροι φορείς και όργανα της ΕΕ, που σχετίζονται με την ΚΕΠΠΑ και κατ' επέκταση με το χειρισμό των κρίσεων στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, σύμφωνα με το σχετικό εγχειρίδιο του Ευρωπαϊκού Κολλεγίου Ασφάλειας και Άμυνας (ESDC 2017).

Το **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (European Council)** είναι το ανώτατο όργανο και το κύριο όργανο λήψης αποφάσεων της ΕΕ. Αποτελείται από τους αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών-μελών και θέτει τις γενικές πολιτικές κατευθύνσεις και προτεραιότητες της Ένωσης, ενώ επίσης είναι αυτό που διορίζει τον ΥΕ/ΑΕ.

Ο **Ύπατος Εκπρόσωπος για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας – Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (High Representative/Vice-President – HR/VP)** έχει καθοριστικό ρόλο. Ευθύνεται για την υποβολή προτάσεων και την εφαρμογή των αποφάσεων που αφορούν τις ΚΕΠΠΑ και ΚΠΑΑ. Είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των τριών κορυφαίων οργάνων της Ένωσης, καθώς προεδρεύει του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων, προΐσταται της ΕΥΕΔ και είναι ταυτόχρονα Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Με αυτό τον τρόπο στο πρόσωπο του ΥΕ/ΑΕ συνενώνονται ταυτόχρονα οι απόψεις του Συμβουλίου και της Επιτροπής, οπότε συντονίζεται και διασφαλίζεται με τον καλύτερο τρόπο η συνοχή της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ. Από ορισμένους μάλιστα ειδικούς, ο ρόλος αυτός του ΥΕ/ΑΕ θεωρείται η μεγαλύτερη καινοτομία που έφερε η Συνθήκη της Λισαβόνας στο πεδίο των εξωτερικών υποθέσεων (Πάττα 2015).

Το **Συμβούλιο της ΕΕ (Council of the EU)**, αποτελούμενο από τους Υπουργούς Εξωτερικών ή/και Άμυνας οπότε λέγεται Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων⁹, ορίζει και παρακολουθεί την εφαρμογή των ΚΕΠΠΑ και ΚΠΑΑ. Ευθύνεται για τη λήψη αποφάσεων για αυτά τα θέματα και καθορίζει τους στόχους και τις γενικές κατευθύνσεις εφαρμογής των αποστολών αυτών. Σε πολιτικό επίπεδο διαθέτει την Επιτροπή

πνεύμα αλληλεγγύης, εάν ένα κράτος-μέλος της ΕΕ δεχθεί τρομοκρατική επίθεση ή πληγεί από φυσική ή ανθρωπογενή καταστροφή (EUR-Lex 2019).

⁹ Foreign Affairs Council (FAC)

Μονίμων Αντιπροσώπων¹⁰ και την Επιτροπή Πολιτικής και Ασφαλείας (ΕΠΑ – PSC)¹¹, οι οποίες αποτελούνται από τους πρεσβευτές των κρατών-μελών στην ΕΕ. Στην PSC παρέχουν συμβουλές σε θέματα αρμοδιότητάς τους το PMG¹², η CIVCOM¹³ και η EUMC¹⁴. Η Στρατιωτική Επιτροπή (EUMC) είναι το υψηλότερο στρατιωτικό σώμα του Συμβουλίου της ΕΕ και αποτελείται από τους Α/ΓΕΕΘΑ των 27 κρατών-μελών της ΕΕ, οι οποίοι εκπροσωπούνται από Στρατιωτικούς Αντιπροσώπους.

Η **Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (EEAS)** είναι το όργανο εκείνο της ΕΕ που συνεπικουρεί τον ΥΕ/ΑΕ στην εκτέλεση των καθηκόντων του, με κύριο έργο την προετοιμασία και συνδρομή στην υλοποίηση των εξωτερικών δράσεων. Σε αυτή αρμόδιος για τα θέματα διαχείρισης κρίσεων ΚΠΑΑ είναι ένας εκ των Αναπληρωτών Γενικών Γραμματέων¹⁵ και μεταξύ άλλων υπάγονται το Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ (EUMS)¹⁶, που βρίσκεται σε συντονισμό και συνεργασία με την EUMC, η Διεύθυνση Διαχείρισης Κρίσεων και Σχεδιασμού (CMPD)¹⁷, η πολιτική δυνατότητα σχεδίασης και διεξαγωγής επιχειρήσεων (CPCC)¹⁸, η στρατιωτική δυνατότητα σχεδίασης και διεξαγωγής επιχειρήσεων (MPCC)¹⁹, η υπηρεσία πληροφοριών της ΕΕ (INTCEN)²⁰ και ο PRISM²¹, που ασχολείται με την ολιστική προσέγγιση στη διαχείριση κρίσεων.

Τα εργαλεία που απαιτούνται για την επίλυση κρίσεων στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, παρέχονται από την **Ευρωπαϊκή Επιτροπή (EU Commission)**, η οποία υπό την άμεση εποπτεία του ΥΕ/ΑΕ και σε στενή συνεργασία με την ΕΥΕΔ διαθέτει την Υπηρεσία Μέσων Εξωτερικής Πολιτικής (FPI)²², τη Γενική Γραμματεία για τη Διεθνή

¹⁰ Committee of Permanent Representatives (COREPER)

¹¹ Political and Security Committee (PSC)

¹² Politico-Military Group (PMG)

¹³ Committee for Civilian Aspects of Crisis Management (CIVCOM)

¹⁴ European Union Military Committee (EUMC)

¹⁵ Deputy Secretary General for CSDP and Crisis Response (DSG 3)

¹⁶ European Union Military Staff (EUMS)

¹⁷ Crisis Management and Planning Directorate (CMPD)

¹⁸ Civilian Planning and Conduct Capability (CPCC)

¹⁹ Military Planning and Conduct Capability (MPCC)

²⁰ European Union Intelligence Centre (INTCEN)

²¹ Prevention of conflicts, Rule of Law/Security Sector Reform, Integrated Approach, Stabilization and Mediation (PRISM)

²² Foreign Policy Instruments (FPI)

Συνεργασία και Ανάπτυξη (DEVCO)²³ και τη Γενική Γραμματεία Ευρωπαϊκής Πολιτικής Προστασίας και Επιχειρήσεων Ανθρωπιστικής Βοήθειας (ECHO)²⁴.

Στη συνέχεια ειδική αναφορά πρέπει να γίνει στον περιορισμένο ρόλο του **Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (European Parliament)** στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, που έγκειται σε ένα ορισμένο βαθμό ελέγχου των αποστολών και επιχειρήσεων της.

Τέλος, ένας από τους ευρωπαϊκούς οργανισμούς που σχετίζονται με την ΚΠΑΑ και είναι άξιος αναφοράς είναι ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας (EOA – EDA)²⁵, ο οποίος υπάγεται στον ΥΕ/ΑΕ με ρόλο την βελτίωση των αμυντικών δυνατοτήτων της Ένωσης στους τομείς της διαχείρισης κρίσεων.

2.3 Λειτουργία της ΚΠΑΑ εντός της ΚΕΠΠΑ

Τα τελευταία χρόνια, οι αυξανόμενες κρίσεις και οι βίαιες συγκρούσεις κοντά στα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν αυξήσει την ανάγκη για την ύπαρξη αποτελεσματικών μηχανισμών διαχείρισης κρίσεων εντός της ΕΕ (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2016). Η πολιτική (ΚΠΑΑ), συμπεριλαμβανομένης της πραγματοποίησης στρατιωτικών και μη στρατιωτικών επιχειρήσεων, κορυφώθηκε με τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Ειρήνης (EPF) και την υιοθέτηση ενός Πολιτικού Συμφώνου της ΚΠΑΑ το οποίο αποτελεί ένα σημαντικό ορόσημο στις προσπάθειες διαχείρισης κρίσεων από την ΕΕ (Dijkstra 2018, Fiott 2020). Γιατί η ΕΕ ανταποκρίνεται στις μείζονες προκλήσεις με ημιτελείς σταδιακές μεταρρυθμίσεις και όχι με πιο τολμηρές και καίριες; Φυσικά, ο ισχυρός διακυβερνητικός χαρακτήρας της ΚΠΑΑ, σε συνδυασμό με τις αποκλίνουσες εξωτερικές πολιτικές, πολιτικές ασφάλειας και άμυνας των κρατών μελών, αυξάνει την τάση προς ημιτελείς μεταρρυθμίσεις με μη βέλτιστα πολιτικά αποτελέσματα (Alecú de Flers et al., 2011).

Μέσω της ΚΠΑΑ αντιμετωπίστηκε ένας συνδυασμός μεγάλων κρίσεων που αφορούσαν κυρίως την αυξανόμενη αστάθεια και τις συγκρούσεις εντός της

²³ Directorate – General for International Cooperation and Development (DEVCO)

²⁴ Directorate – General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (ECHO)

²⁵ European Defence Agency (EDA)

ευρωπαϊκής ηπείρου και τη λεγόμενη μεταναστευτική κρίση. Η μεθοδολογία αντιμετώπισης ανέδειξε το ζήτημα αύξησης των απαιτήσεων για βελτίωση της θεσμικής ικανότητας αυτής της ακολουθούμενης πολιτικής. Αποστολές της ΕΕ βάσει της ΚΠΑΑ έχουν πραγματοποιηθεί και πραγματοποιούνται και στην περιοχή ενδιαφέροντος (αφρικανική ήπειρος) της παρούσας εργασίας γεγονός που αναδεικνύει τη δράση ΕΕ και Τουρκίας σε περιοχές αμοιβαίων και ίσως συγκρουσιακών συμφερόντων.

Με σκοπό την προώθηση της θεματολογίας άμυνας και ασφάλειας, η ΕΕ προβαίνει σε εργασίες επιδιώκοντας την ενίσχυση του πολιτικοστρατηγικού προσανατολισμού και τον καθορισμό των στόχων της μέσω αξιοποίησης της ΚΠΑΑ. Ενδεικτικά αναφέρεται η ολοκλήρωση του πρώτου βήματος, την περίοδο του Νοεμβρίου 2020, κατά την οποία αναλύθηκαν οι υφιστάμενες απειλές και προκλήσεις. Τη δεδομένη στιγμή βρίσκεται εν εξελίξει η δεύτερη φάση κατά την οποία λαμβάνουν χώρα συζήτηση ανάμεσα στα κράτη - μέλη αναλύοντας τις προαναφερθείσες απειλές, τις συνέπειες αυτών καθώς και τις δικές τους ελλείψεις στην αντιμετώπιση της κατάστασης. Φυσικά στόχος είναι η ενίσχυση από μέρους των κρατών-μελών της κοινής αντίληψης σχετικά με την ασφάλεια και την ύπαρξη απειλών ώστε μέσω της ευρωπαϊκής νοοτροπίας να επιτευχθεί συλλογική αντιμετώπιση και έτσι η ΕΕ να αποτελεί μια μορφή εγγυητή ασφαλείας.

2.3.1 Θεσμικό Πλαίσιο Λειτουργίας της ΚΠΑΑ

Όπως έχει αναφερθεί, η έναρξη ισχύος της ΣΕΕ νομιμοποίησε την ΕΕ στις διεθνείς σχέσεις αποδίδοντάς της πλήρη και ενιαία νομική προσωπικότητα, ενώ παράλληλα αποσαφηνίστηκαν οι θεσμικές πτυχές της ΚΠΑΑ και δόθηκε η δυνατότητα στην Ένωση να δρα πιο αποτελεσματικά, αξιόπιστα και συνεκτικά με τον υπόλοιπο κόσμο στη διαχείριση κρίσεων (Legrand 2019).

Η ΚΠΑΑ αποτελώντας πλήρες τμήμα της ΚΕΠΠΑ, ορίζει το πλαίσιο των πολιτικών και στρατιωτικών δομών της ΕΕ, καθώς επίσης και αυτό των εκτελεστικών και μη εκτελεστικών αποστολών και επιχειρήσεων της στο εξωτερικό. Έτσι η Ένωση μπορεί να αποφασίσει την ανάπτυξη αποστολών διαχείρισης κρίσεων, μια και στο άρθρο 42 της ΣΕΕ γίνεται αναφορά στη χρήση στρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέσων «σε

αποστολές εκτός της Ένωσης προκειμένου να διασφαλίσει τη διατήρηση της ειρήνης, την πρόληψη των συγκρούσεων και την ενίσχυση της διεθνούς ασφαλείας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών». Αυτές, δεν θα είναι μόνο ανθρωπιστικές αποστολές, αποστολές διάσωσης, πρόληψης συγκρούσεων, διατήρησης της ειρήνης και επέμβασης μάχιμων δυνάμεων, αλλά και κοινές δράσεις αφοπλισμού, παροχής συμβουλών και αρωγής επί στρατιωτικών θεμάτων και επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων (ΥΠΕΞ 2017).

Άξια αναφοράς είναι η διαδικασία λήψης των αποφάσεων που σχετίζονται με την ΚΠΑΑ. Αυτές λαμβάνονται ομόφωνα σε ανώτατο επίπεδο από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο της ΕΕ, κατόπιν εισηγήσεως του ΥΕ/ΑΕ (ΣΕΕ άρθρο 42), με ορισμένες σημαντικές εξαιρέσεις που αφορούν τον ΕΔΑ και τη ΡΕΣΟ, για τις οποίες ισχύει η ψηφοφορία με πλειοψηφία (ESDC 2014).

Όσον αφορά τις δαπάνες για την άμυνα στην ΕΕ, αυτές καλύπτονται τόσο από τα κράτη - μέλη, όσο και από τον προϋπολογισμό της Ένωσης. Έτσι από επιχειρησιακής πλευράς, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ προβλέπεται να χρηματοδοτούνται από τα συμμετέχοντα κράτη - μέλη, είτε με την παροχή προσωπικού, υπηρεσιών και πόρων με εθνική χρηματοδότηση, είτε μέσω του μηχανισμού ΑΤΗΕΝΑ²⁶, ενώ ο προϋπολογισμός της ΕΕ χρηματοδοτεί μόνο τις μη στρατιωτικές αποστολές της ΚΠΑΑ (ESDC 2017).

2.3.2 Εξελίξεις στην Εφαρμογή της ΚΠΑΑ

Η ΚΠΑΑ μετά την έναρξη ισχύος της εξελίχθηκε τόσο από πολιτική όσο και από θεσμική άποψη, με τη συζήτηση να περιστρέφεται γύρω από τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς της, τη προώθηση ανάπτυξης αμυντικών δυνατοτήτων της ΕΕ και την ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας. Έτσι το 2016 υποβλήθηκε στο Συμβούλιο από την τότε ΥΕ/ΑΕ ένα σχέδιο που περιείχε 13 προτάσεις,

²⁶ Ο μηχανισμός ΑΤΗΕΝΑ αποτελεί μέσο εκτός προϋπολογισμού, το οποίο συγκεντρώνει κεφάλαια από τα κράτη-μέλη. Χρηματοδοτεί τα κοινά έξοδα των στρατιωτικών επιχειρήσεων της ΕΕ, αναλαμβάνοντας ωστόσο περιορισμένο μόνο μερίδιο του συνολικού κόστους, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων βαρύνει άμεσα τα κράτη-μέλη σε ατομική βάση.

για συντονισμένη ετήσια επισκόπηση των αμυντικών δαπανών (CARD)²⁷, βελτιωμένη ταχεία αντίδραση της ΕΕ, μεταξύ άλλων με τη χρήση μάχιμων μονάδων της ΕΕ, και νέα ενιαία μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία (PESCO)²⁸ για τα κράτη - μέλη που επιθυμούν να αναλάβουν μεγαλύτερες δεσμεύσεις στον τομέα της ασφαλείας και της άμυνας. Επίσης η ΥΕ/ΑΕ παρουσίασε και ένα σχέδιο δράσης για την ευρωπαϊκή άμυνα (EDAP)²⁹ στα κράτη - μέλη, με βασική πρόταση ένα Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF)³⁰ που θα επικεντρώνεται στην έρευνα στον τομέα της άμυνας και στην ανάπτυξη ικανοτήτων (Legrand 2019).

Στο παραπάνω πλαίσιο το 2017 το Συμβούλιο προχώρησε στη δημιουργία της στρατιωτικής δυνατότητας σχεδιασμού και διεξαγωγής επιχειρήσεων (MPCC) και με αυτή τη νέα δομή βελτίωσε την ικανότητα της ΕΕ να αντιδρά ταχύτερα, αποτελεσματικότερα και με πιο απρόσκοπτο τρόπο, στη σχεδίαση και διεξαγωγή στρατιωτικών αποστολών και επιχειρήσεων³¹ (Legrand 2019).

Επιπλέον, στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ η Ένωση συνεργάζεται με τους υπόλοιπους διεθνείς οργανισμούς και ιδιαίτερα το NATO, όπου η σχέση μεταξύ των δύο αυτών οργανισμών στους τομείς της ασφάλειας και άμυνας εξακολουθεί να είναι ισχυρή. Έτσι, μετά την κοινή δήλωση ΕΕ – NATO του 2016 για τη στρατηγική εταιρική σχέση τους, το 2018 υπογράφηκε πρόσθετη δήλωση με την οποία συμφωνήθηκε η διεύρυνση των προσπαθειών συνεργασίας τους στα πεδία:

- Συνεργασία σε επιχειρησιακό επίπεδο
- Αντιμετώπιση υβριδικών απειλών
- Ασφάλεια και άμυνα στον κυβερνοχώρο
- Ανάπτυξη συμπληρωματικών και διαλειτουργικών αμυντικών δυνα-

τοτήτων

²⁷ Coordinated Annual Review on Defence (CARD)

²⁸ Επί του παρόντος στη PESCO συμμετέχουν 25 κράτη-μέλη και βρίσκονται σε εξέλιξη 47 προγράμματα (17 πρώτης, 17 δεύτερης και 13 τρίτης δέσμης).

²⁹ European Defence Action Plan (EDAP)

³⁰ European Development Fund (EDF)

³¹ Σήμερα η MPCC αναλαμβάνει μόνο αποστολές μη εκτελεστικού χαρακτήρα (π.χ. παροχής εκπαίδευσης EUTM Mali). Μετά την έξοδο του HB από την ΕΕ άνοιξε ο δρόμος να αναβαθμιστεί, ώστε να δύναται να αναλάβει ταυτόχρονα με τις αποστολές (μη εκτελεστικού χαρακτήρα) και μια επιχείρηση (εκτελεστικού χαρακτήρα).

- Συνεργασία στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας
- Διεξαγωγή κοινών στρατιωτικών ασκήσεων

Επίσης τον Οκτώβριο του 2019, η τότε ΥΕ/ΑΕ σε ομιλία της δήλωσε ότι «η στρατηγική αυτονομία και η συνεργασία με τους εταίρους μας – αρχής γενομένης από το NATO – είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος», εξηγώντας πως η εταιρική σχέση της ΕΕ με το NATO είναι ουσιαστικής σημασίας για τη λειτουργία της προσέγγισης της «αυτονομίας της συνεργασίας». Έτσι θα λέγαμε πως αυτή η σχέση είναι επί της ουσίας συμπληρωματική, με την Ένωση να εστιάζει περισσότερο στη προστασία (protection) της, με ότι αυτή συνεπάγεται, παρά σε αυτή καθαυτή την άμυνα (defence) της, η οποία εξακολουθεί να επαφίεται στο NATO (Fiott & Parkes 2019).

2.4 Συνολική Στρατηγική της ΕΕ (EU Global Strategy)

Το θεσμικό κείμενο της Ένωσης, που περιλαμβάνει το κοινό πλαίσιο της εξωτερικής της πολιτικής στο σύγχρονο και ρευστό διεθνές περιβάλλον συνθέτοντας τις διαφορετικές απόψεις των κρατών-μελών της, είναι η Συνολική Στρατηγική της ΕΕ για την Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (EUGS)³² του 2016. Στις 28 Ιουνίου 2016 στο έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η ΥΕ/ΑΕ κα Federica Mogherini εισηγήθηκε την υπόψη Στρατηγική, υποστηρίζοντας πως «δεν είναι καιρός για αβεβαιότητα: η Ένωσή μας χρειάζεται μια Στρατηγική. Χρειαζόμαστε κοινό όραμα και κοινή δράση» (Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe) (EUGS 2016).

Στην EUGS καταγράφονται αρχικά τα κοινά συμφέροντα και οι αρχές της ΕΕ και των πολιτών της, δηλαδή η ειρήνη, η ασφάλεια, η ευημερία, η δημοκρατία και μια βασισμένη σε κανόνες διεθνής τάξη. Αναγνωρίζεται η εγγενής δυσκολία εξισορρόπησης πραγματικού και ιδεατού στη συμπεριφορά της ΕΕ ως προς την εξωτερική της πολιτική και ορίζεται ως βασικός οδηγός της εξωτερικής δράσης της Ένωσης ο «βασισμένος σε αρχές πραγματισμός» (principled pragmatism)³³, που αναφέρεται στις

³² Η επίσημη μετάφραση στα ελληνικά του όρου «Global» είναι «Συνολική», αν και κατά την άποψη της Κοππά (2016) η χρησιμοποίηση του όρου «Παγκόσμια» αντιστοιχεί καλύτερα στο περιεχόμενο της έννοιας.

³³ Ο όρος principled pragmatism είναι μεταξύ αυτών της EUGS που η Κοππά (2016) θεωρεί πως εμπεριέχουν εννοιολογικές ασάφειες.

αρχές της ενότητας, της συνεργασίας, της ευθύνης και της εταιρικής σχέσης (Fiott 2016).

Ακολούθως τίθενται οι προτεραιότητες εξωτερικής δράσης της ΕΕ, με τις οποίες επιτυγχάνεται η προαγωγή αυτών των συμφερόντων, όπως παρακάτω :

➤ Η **ασφάλεια της ίδιας της Ένωσης** ξεκινά από το εσωτερικό της. Αναφέρονται η τρομοκρατία, οι υβριδικές απειλές, η οικονομική αστάθεια, η κλιματική αλλαγή και η ενεργειακή ανασφάλεια ως παράγοντες που θέτουν σε κίνδυνο τους πολίτες και το έδαφος της ΕΕ και ως εκ τούτου η EUGS εστιάζει στις πολιτικές ασφάλειας και άμυνας, στην ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, στην ενεργειακή ασφάλεια και στις στρατηγικές επικοινωνίες.

➤ Η **ανθεκτικότητα κρατών και κοινωνιών πέρα από τα ανατολικά και νότια σύνορα της Ένωσης** που οριοθετούνται από τα Δυτικά Βαλκάνια και την Αφρική ως την Κεντρική και ΝΑ Ασία. Η EUGS περιλαμβάνει μια βιώσιμη πολιτική διεύρυνσης, στρατηγική προτεραιότητα στις σχέσεις καλής γειτονίας, πολύπλευρη προσέγγιση σχετικά με την ανθεκτικότητα των όμορων περιοχών και μια αποτελεσματικότερη μεταναστευτική πολιτική που επικεντρώνεται στις χώρες προέλευσης και διέλευσης των μεταναστών και των προσφύγων.

➤ Μια **ολιστική - ενσωματωμένη προσέγγιση έναντι των συγκρούσεων και κρίσεων** που βασίζεται στην βιώσιμη ειρήνη, την ασφάλεια και τη σταθεροποίηση, τη διευθέτηση των συγκρούσεων και τη διασφάλιση «πολιτικής οικονομίας» μέσω της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας και της προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

➤ Η **ενδυνάμωση περιφερειακών δομών συνεργασίας** που θα περιλαμβάνει το σύνολο των περιοχών ενδιαφέροντος της ΕΕ και η οποία θα δύναται να διασφαλίσει τη σταθερότητα και την ασφάλεια της Ένωσης. Κύρια επιδίωξη είναι η αντιστάθμιση της ρωσικής επιθετικότητας και η επιλεκτική δέσμευση σε άλλους παγκόσμιους και περιφερειακούς τομείς ζητημάτων, όπως η ειρήνευση και η ευημερία της ΝΑ Μεσογείου, της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής, η επαναπροσέγγιση και η παγίωση σταθερότερων και αποτελεσματικότερων πρακτικών συνεργασίας με την

άλλη πλευρά του Ατλαντικού, η οικονομική και εμπορική σύνδεση με την Ασία και τέλος η συνέχιση της προστασίας των Αρκτικών περιοχών.

➤ Μια **παγκόσμια διακυβέρνηση για τον 21^ο αιώνα**. Αυτή θέτει μια ανανεωμένη δέσμευση για ένα πολυμερές και βασισμένο σε κανόνες σύστημα παγκόσμιας διακυβέρνησης, το οποίο θα καθοδηγείται από ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις, την υποστήριξη των Διεθνών Οργανισμών και Συμφωνιών για την επίλυση κρίσεων, την εκπόνηση φιλόδοξων σχεδίων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και τη δέσμευση για προαγωγή της βιώσιμης/πράσινης ανάπτυξης, την εμπάθунση και διεύρυνση των οικονομικών μεγεθών της ΕΕ μέσω θεσμικών αλλαγών και ανοιχτών πρακτικών, με σκοπό αφενός τη διεθνή ανάπτυξη και ευημερία και αφετέρου την καταπολέμηση του εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας.

Στο όραμά της, «Vision to Action», περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο η ΕΕ θα ασκήσει τις προτεραιότητές της για να επιτύχει τους στόχους της και έτσι θα καταστεί «μια αξιόπιστη, ευαίσθητη και συνεπής Ένωση». Ως στόχος της προσδιορίζεται η **στρατηγική αυτονομία** σε θέματα ασφάλειας και άμυνας, δηλαδή η ικανότητα δράσης και συνεργασίας με διεθνείς και περιφερειακούς εταίρους, όπου αυτό είναι δυνατό, με ταυτόχρονη δυνατότητα αυτόνομης δράσης, όπου και όταν χρειάζεται. Γίνεται λόγος για μετάφραση αυτού του οράματος σε δράση, μέσω της συλλογικής επένδυσης σε μια αξιόπιστη και διασυνδεδεμένη Ένωση που είναι ικανή να αντιδρά άμεσα. Έτσι η προσπάθεια μετουσίωσης της EUGS σε απτές πολιτικές θα βασίζεται σε θεσμικές και πολιτικές καινοτομίες, αναβάθμιση του ρόλου της EYED και σε βελτίωση των δεσμών μεταξύ των εσωτερικών και εξωτερικών δρώντων της ΕΕ ούτως ώστε η «ενσωματωμένη προσέγγιση» της ΕΕ να εφαρμόζεται αυτούσια και εποικοδομητικά σε κρίσεις και συγκρούσεις (Biscop 2018).

Η EUGS τέθηκε σε ισχύ με το Σχέδιο Υλοποίησης της (Implementation Plan on Security and Defence), στο οποίο προβλέφθηκε ότι το νέο επίπεδο φιλοδοξίας της ΕΕ (EU Level of Ambition) θα έχει δύο διαστάσεις, μια πολιτική και μια στρατιωτική (IPSD 2016). Σε αυτό αναφέρονται σαφώς οι παρακάτω στρατηγικές προτεραιότητες στους τομείς της ασφάλειας και άμυνας:

- **Ανταπόκριση στις εξωτερικές συγκρούσεις και κρίσεις**, που συνεπάγεται πλήρες φάσμα αποστολών ΚΠΑΑ για διαχείριση κρίσεων με στρατιωτικά και πολιτικά (μη στρατιωτικά) μέσα.
- **Οικοδόμηση δυνατοτήτων από τους εταίρους**, που συνεπάγεται αποστολές και επιχειρήσεις στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ με έργο την παροχή εκπαίδευσης και συμβουλών στον τομέα της ασφαλείας των κρατών-συνεργατών.
- **Προστασία της Ένωσης και των Πολιτών της**, με συνεισφορά των οργάνων και των κρατών-μελών της ΕΕ με στόχο την αντιμετώπιση προκλήσεων και απειλών που έχουν επίπτωση σε όλο το πλέγμα εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας της Ένωσης και των πολιτών της.

Από στρατιωτικής άποψης οι στόχοι αυτοί απαιτούν πλήρεις αμυντικές δυνατότητες. Όμως, η EUGS δεν οδηγεί σε πλήρη προσδιορισμό των τύπων επιχειρήσεων που θα πρέπει να είναι σε θέση να υλοποιεί η ΕΕ και τα κράτη - μέλη της. Για αυτό, οι τρέχουσες στρατιωτικές φιλοδοξίες της Ένωσης απορρέουν εκτός από την EUGS και από τον πρωταρχικό στόχο (Headline Goal) του 2010. Έτσι βάσει της EUGS η ΕΕ και τα κράτη - μέλη της θα πρέπει να μπορούν να διεξάγουν τις ακόλουθες επιχειρήσεις: «κοινές δράσεις αφοπλισμού, ανθρωπιστικές αποστολές και αποστολές διάσωσης, αποστολές με στόχο την παροχή συμβουλών και αρωγής επί στρατιωτικών θεμάτων, αποστολές πρόληψης των συγκρούσεων και διατήρησης της ειρήνης, αποστολές μαχίμων δυνάμεων που αναλαμβάνονται για τη διαχείριση των κρίσεων, στις οποίες περιλαμβάνονται οι αποστολές αποκατάστασης της ειρήνης και οι επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων» (ΣΕΕ άρθρο 43). Ενώ ο Headline Goal του 2010, που δεν αναφέρει ποσοτικά στοιχεία όπως έκανε ο προηγούμενος του 2003³⁴, εστιάζει σε ποιοτικά χαρακτηριστικά, καθώς κεντρική δέσμευσή του είναι «τα κράτη - μέλη να είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε μια κρίση με ταχεία και αποφασιστική δράση, εφαρμόζοντας πλήρως συνεκτική προσέγγιση σε όλο το φάσμα των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων που καλύπτεται από τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση» (European Council 2004).

³⁴ Ο Headline Goal του 2003 αφορά ικανότητα ταχείας ανάπτυξης 50.000 έως 60.000 ατόμων για τα πλέον απαιτητικά καθήκοντα εντός 60 ημερών και διατήρησή τους επί τουλάχιστον ένα έτος.

2.5 Ενσωματωμένη Προσέγγιση της ΚΠΑΑ (Integrated Approach)

Σε σχέση με το παρελθόν η διαχείριση κρίσεων σήμερα έχει μεταβληθεί σε τρία κύρια σημεία. Συγκεκριμένα, έχει διευρυνθεί το φάσμα των αποστολών που αναλαμβάνονται, καθώς αυτές δεν περιορίζονται πλέον μόνο στη στρατιωτική αποκλιμάκωση, αλλά εστιάζουν και σε έναν κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό μετασχηματισμό, για να επιτευχθεί μια μακροχρόνια και βιώσιμη λύση. Το χρονοδιάγραμμα διαχείρισης κρίσεων έχει επεκταθεί, ώστε εκτός από την αρχική φάση της πρόληψης των συγκρούσεων να περιλαμβάνει και την ανθρωπιστική παρέμβαση, την οικοδόμηση και διατήρηση της ειρήνης, μέχρι και τη διαχείριση μετά τη σύγκρουση, ενώ επιπλέον έχει αυξηθεί ο αριθμός των εμπλεκόμενων στη κρίση παραγόντων.

Αυτή ακριβώς η επέκταση των δραστηριοτήτων, των χρονοδιαγραμμάτων και των δρώντων, καθώς και η ενισχυμένη αλληλεπίδραση μεταξύ δρώντων και έργων, έχουν σαν αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση της πολυπλοκότητας διαχείρισης κρίσεων. Ο συντονισμός όλων των διαθέσιμων μέσων και δρώντων, η έγκαιρη και κατάλληλη δραστηριοποίηση τους στις διάφορες φάσεις της σύγκρουσης, καθώς επίσης ο προσδιορισμός και η αποσαφήνιση των κοινών στόχων της αποστολής έχουν αποκτήσει πρωταρχική σημασία για την επίτευξη μιας επιτυχημένης και βιώσιμης λύσης. Οπότε θεωρούμε πως για την αντιμετώπιση των κρίσεων απαιτείται μια κοινή πολυδιάστατη στρατηγική, που να συντονίζει το ευρύ φάσμα των διαθέσιμων εργαλείων και μέσων πολιτικής, με σκοπό τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας και της επιτυχίας (Rieker 2016).

Σε αυτό το πλαίσιο, αξιολογώντας τη μοναδικότητα των μηχανισμών της ΕΕ έναντι άλλων διεθνών δρώντων (π.χ. ΟΗΕ), καθώς επίσης και τα καινούργια εργαλεία που εισήχθησαν με την ενσωματωμένη προσέγγιση, θα λέγαμε πως αυτή αποτελεί την απάντηση της Ένωσης στην παραπάνω πολυπλοκότητα των κρίσεων, εξελίσσοντας όμως παράλληλα τις αποστολές και επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ.

Ορίζοντας την Ενσωματωμένη Προσέγγιση

Στην EUGS ορίζεται η Ενσωματωμένη Προσέγγιση (Integrated Approach) ως «το γενικό πλαίσιο μιας πιο συνεκτικής και ολιστικής - ενσωματωμένης εμπλοκής της ΕΕ στις εξωτερικές συγκρούσεις και κρίσεις, η οποία προάγει την ανθρώπινη ασφάλεια και αυξάνει την ασφάλεια της ΕΕ και των πολιτών της³⁵» (EUGS 2016). Έτσι κάτω από αυτό το πρίσμα η Ένωση αντιμετωπίζει πλέον τις κρίσεις με τη δημιουργία συνεργειών στα επίπεδα βελτίωσης ανταλλαγής πληροφοριών, συμβολής σε μια κοινή κατανόηση (shared understanding) με ένα ενιαίο στρατηγικό όραμα και διευκόλυνσης του διυπηρεσιακού (interagency) συντονισμού, όπου ο όρος «ανθρώπινη ασφάλεια» αποτελεί ουσιώδη παράγοντα.

Στο παραπάνω πλαίσιο, με την ενσωματωμένη προσέγγιση η Ένωση διαθέτει ένα ευρύ φάσμα πολιτικών και εργαλείων για να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις διαχείρισης κρίσεων τόσο στη γειτονιά της όσο και πέρα από αυτή. Συμπεριλαμβάνει τα πεδία της διπλωματίας, ασφάλειας, άμυνας, οικονομίας, εμπορίου, ανάπτυξης συνεργασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, όντας πολυδιάστατη (multi-dimensional). Επίσης, αυτή είναι και πολυεπίπεδη (multi-level), καθώς υλοποιείται σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και όπου απαιτείται σε όλες τις φάσεις μιας σύγκρουσης (multi-phase), δηλαδή στη πρόληψη (prevention), στην απόκριση στη κρίση (crisis response), στη σταθεροποίηση (stabilization) και στη μακροπρόθεσμη οικοδόμηση ειρήνης (long-term peacebuilding), για να συμβάλει σε μια σταθερή και βιώσιμη ειρήνη. Τέλος, αυτή είναι και πολυμερής (multi-lateral), μια και εμπλέκει όλους τους δρώντες που δραστηριοποιούνται σε μια σύγκρουση και είναι απαραίτητοι για την επίλυσή της, όπως τα κράτη - μέλη, τα όργανα της ΕΕ, άλλοι τοπικοί και διεθνείς δρώντες, καθώς επίσης και οργανισμοί της κοινωνίας των πολιτών (Council of European Union 2018).

Οπότε για την Ένωση, που δεν διαθέτει απλά και μόνο σκληρή, αλλά ήπια και κυρίως «έξυπνη» ισχύ, με αξιόλογες στρατιωτικές αλλά και μοναδικές πληροφοριακές,

³⁵ The Integrated Approach (IA) is the framework for a more coherent and holistic engagement by the EU to external conflicts and crises which promotes human security and increases the security of the EU and its citizens (EUGS 2016).

οικονομικές και διπλωματικές δυνατότητες, η ενσωματωμένη προσέγγιση είναι «η στρατηγικά συνεκτική χρήση των εργαλείων και μέσων της Ένωσης»³⁶ και όχι απλά η διαχείρισή τους. Με αυτή αντιμετωπίζεται ο κάθε δρώντας ή θεσμός της ΕΕ ως μέρος ενός συστήματος που εδράζεται σε μια κουλτούρα συνεργασίας, λόγω της αντίληψης διαχείρισης των αλληλεξαρτήσεων και εναρμόνισης κοινών – αμοιβαίων στόχων για αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της κρίσης και βιωσιμότητα της ειρήνης (Tardy 2017).

Συγκεκριμένα, οι πολιτικές και τα εργαλεία που διαθέτει η ΕΕ και χρησιμοποιεί για την επίλυση των κρίσεων μέσα από την ενσωματωμένη προσέγγιση, σύμφωνα με το ESDC (2015), είναι τα παρακάτω:

- Διπλωματία (Diplomacy)
- Πολιτικός διάλογος (Political dialogue)
- Ανθρωπιστική βοήθεια (Humanitarian assistance)
- Συνεργασία για την ανάπτυξη (Development cooperation)
- Οικονομική βοήθεια (Financial assistance)
- Εμπόριο (Trade)
- Κυρώσεις (Sanctions)
- Μέτρα για την πρόληψη συγκρούσεων (Conflict prevention measures)
- Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)

Έτσι από πρακτικής απόψεως θα λέγαμε ότι εφαρμοζόμενη η ενσωματωμένη προσέγγιση ενισχύει την ικανότητα της ΕΕ στους τομείς της έγκαιρης προειδοποίησης και δράσης, ενσωματώνοντας διάφορα πολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά στοιχεία για να διασφαλιστεί ότι η μετάβαση από τη διαχείριση κρίσεων στην σταθεροποίηση θα είναι πιο συνεκτική και χωρίς αποκλεισμούς. Ενσωματώνει, δεν συντονίζει απλά, τα διάφορα εργαλεία δράσης της ΕΕ και διασυνδέει αποτελεσματικότερα όλα τα επίπεδα ανταπόκρισης της Ένωσης με άλλους διεθνείς δρώντες (ΟΗΕ, ΝΑΤΟ κλπ.), εξασφαλίζοντας τη συνοχή σε τοπικό αλλά και διεθνές επίπεδο (Tardy 2017).

³⁶ “The strategically coherent use of EU tools and instruments”

Υλοποίηση της Ενσωματωμένης Προσέγγισης στη Διαχείριση Κρίσεων

Σε επίπεδο υλοποίησης της ενσωματωμένης προσέγγισης για διαχείριση κρίσεων από την ΕΕ σημειώνουμε τα παρακάτω στάδια. Πρώτο στάδιο της διαδικασίας είναι αυτό της **«ανάλυσης και πρόληψης των συγκρούσεων»**³⁷, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της συσχέτισης έγκαιρης προειδοποίησης και δράσης. Σε αυτό το πλαίσιο η ΕΥΕΔ δημιούργησε το σύστημα εγκαίρου προειδοποίησης της ΕΕ, στο οποίο υπό την αιγίδα του ΥΕ/ΑΕ λειτουργεί το EUMS μαζί με το INTCEN αναλύοντας την κατάσταση. Το Situation Room, του οποίου αποστολή είναι η παρακολούθηση κατάστασης σε παγκόσμια κλίμακα, η εξυπηρέτηση των αντιπροσωπειών της ΕΕ, της ΚΠΑΑ και ο συντονισμός των κέντρων χειρισμού κρίσεων των κρατών-μελών, παρέχει προειδοποίηση βραχυπρόθεσμου χαρακτήρα σε αντίθεση με την μακροπρόθεσμη ανάλυση συγκρούσεων, που διενεργεί το INTCEN. Επίσης, πέραν του παραπάνω συστήματος η Ένωση έχει στενή συνεργασία για αυτά τα θέματα και με τους άλλους διεθνείς οργανισμούς, όπως ιδιαίτερα με τον ΟΗΕ (ESDC 2017).

Στη συνέχεια κατά τη φάση **«διαχείρισης συγκρούσεων»**³⁸, η ενσωματωμένη προσέγγιση οδηγεί σε μια πολιτικά και επιχειρησιακά συνεκτική αντίδραση της ΕΕ, που βασίζεται στην κοινή ανάλυση της κρίσης ή σύγκρουσης κατά της «ασφάλειας της Ένωσης». Αυτή η αντίδραση συνδέει όλα τα πεδία δράσης της ΕΕ (στρατιωτικά, πολιτικά, ασφαλείας, ανάπτυξης και ανθρωπιστικής βοήθειας) και είναι πιο ευέλικτη, υπό την έννοια ότι επιτρέπει μια πιο εξατομικευμένη προσέγγιση αντί για μια ενιαία και άκαμπτη (one size fits all). Έτσι με αυτή τη προσέγγιση οι βραχυπρόθεσμες δράσεις εναρμονίζονται με τους μακροπρόθεσμους στόχους, οι οποίοι θα αντιμετωπίσουν τις βαθύτερες αιτίες των συγκρούσεων και της αστάθειας (ESDC 2017).

Βασική προϋπόθεση στην επιτυχή αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης κρίσης αποτελεί η ύπαρξη λεπτομερούς σχεδίου. Έτσι δημιουργήθηκε ο Μηχανισμός Απόκρισης Κρίσεων (CRM)³⁹, η αρχιτεκτονική του οποίου φαίνεται στο σχήμα 2.3 του Παραρτήματος «Α». Αυτός ενεργοποιείται εντός της ΕΥΕΔ με σκοπό την άμεση

³⁷ Conflict analysis and prevention

³⁸ Conflict management

³⁹ Crisis Response Mechanism (CRM)

κινητοποίηση και αντιμετώπιση των συνεπειών μιας κρίσης που προκλήθηκε από πολιτική ή/και ένοπλη σύγκρουση, έκτακτα περιστατικά τεχνολογικής φύσεως ή φυσικές – ανθρωπογενείς καταστροφές. Στα πλαίσια αυτού του μηχανισμού κομβικός είναι ο ρόλος του Crisis Meeting, στο οποίο αρχικά αξιολογείται η κατάσταση, οι διεθνείς επιπτώσεις της κρίσης και τα επίπεδα κινδύνου και στη συνέχεια αποφασίζεται ο τρόπος δράσης της Ένωσης, που έχει τρεις επιλογές. Την άμεση αντίδραση με χρήση μέσω της ΚΠΑΑ, την ενεργοποίηση του Crisis Cell ή την σύγκληση της Crisis Platform (εικόνα 2.4 Παραρτήματος «Α») υπό την προεδρία του ΥΕ/ΑΕ για αξιολόγηση των μεσο-μακροπρόθεσμων αποτελεσμάτων της κρίσεως και συμφωνία για ανάληψη δράσεως με τη συγκρότηση Crisis Task Force (ESDC 2017).

Ολοκληρώνοντας, στο στάδιο της «**σταθεροποίησης**»⁴⁰, η ενσωματωμένη προσέγγιση επιδιώκει να ενσωματώσει τις διάφορες συνιστώσες πολιτικής, ασφαλείας και ανάπτυξης, προσαρμοσμένες στις ιδιαίτερες συνθήκες της κρίσης και της περιοχής, να σπάσει τον κύκλο της βίας και να μειώσει τους κινδύνους υποτροπής των συγκρούσεων, ώστε να επιτευχθεί τελικά μια βιώσιμη και αποτελεσματική λύση στη κρίση (ESDC 2017).

2.6 Διαδικασία Διαχείρισης Κρίσεων στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ

Στην περίπτωση που μία κατάσταση αναγνωριστεί από τα αρμόδια θεσμικά όργανα ως κρίση ενεργοποιείται η διαδικασία σχεδίασης, η οποία με τα κατάλληλα εργαλεία της ΚΠΑΑ έχει ως στόχο τη λήψη απόφασης για την αντιμετώπιση στην πράξη της κατάστασης αυτής. Έτσι αυτή η σχεδίαση αντιμετώπισης κρίσεων περιλαμβάνει δύο κύρια στάδια, αρχικά σε στρατηγικό και στη συνέχεια σε επιχειρησιακό επίπεδο, όπως στις εικόνες 2.5, 2.6 και 2.7 του Παραρτήματος «Α».

Η διαδικασία διαχείρισης κρίσης στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ (CMP)⁴¹ σύμφωνα με τα εγχειρίδια χειρισμού κρίσεων της ΕΕΑΣ (2013) και του ΕΥΜΣ (2019) έχει τις παρακάτω πέντε φάσεις :

⁴⁰ Post-conflict stabilization

⁴¹ CSDP Crisis Management Procedures (CMP)

- Φάση 1^η : Αναγνώριση της κρίσης και ανάπτυξη μιας συνολικής ευρωπαϊκής προσέγγισης.
- Φάση 2^η : Ανάπτυξη της Γενικής Ιδέας Διαχείρισης Κρίσεως και εγκαθίδρυση της αποστολής ή επιχείρησης.
- Φάση 3^η : Επιχειρησιακή Σχεδίαση της αποστολής ή επιχείρησης στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ και απόφαση για υλοποίησή της.
- Φάση 4^η : Ανάπτυξη των δυνάμεων της αποστολής ή επιχείρησης στο πεδίο.
- Φάση 5^η : Ανασκόπηση της αποστολής ή επιχείρησης στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ σε στρατηγικό επίπεδο - επανεστίαση ή/και τερματισμός των επιχειρήσεων.

Αναγνώριση κρίσης και ανάπτυξη μιας συνολικής ευρωπαϊκής προσέγγισης

Η διαδικασία μπορεί να αρχίσει είτε από την PSC, είτε από τον HR/VP ή από την EEAS μέσω του μηχανισμού CRM, όπως αναλύθηκε παραπάνω, με τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων (stakeholders). Τότε ο HR/VP παρέχει πολιτική – στρατηγική κατεύθυνση αντιμετώπισης της κρίσεως για περαιτέρω δράση και σχεδίαση, με το πολιτικό γενικό πλαίσιο προσέγγισης της κρίσεως (PFCA)⁴². Αυτό το έγγραφο αποσαφηνίζει την κρίση, εξηγώντας το λόγο δράσης της ΕΕ, καθώς επίσης και τα εργαλεία της ΚΕΠΠΑ, συμπεριλαμβανομένης της ΚΠΑΑ, που θα μπορούσαν να είναι διαθέσιμα. Επίσης, το PFCA καθορίζει τους ενδεχόμενους πολιτικούς ΑΝΣΚ και τις γραμμές επιχειρήσεων που θα πρέπει να επιτευχθούν με κάθε επιχείρηση ή αποστολή. Αποτέλεσμα του PFCA είναι η αναγνώριση του εύρους των ενδεχόμενων εργαλείων και επιλογών, που είναι διαθέσιμα από την ΕΕ, για συζήτηση από τους λήπτες των αποφάσεων.

Σε αυτό το σημείο η EUMC, καθώς επίσης και άλλες ομάδες εργασίας, θα κληθούν να παράσχουν βοήθεια, συμβουλές και συστάσεις. Έτσι το EUMS ενδεχομένως να πάρει εντολή από τη EUMC να συντάξει προσχέδιο Στρατιωτικής Συμβουλής (Military Advice) στο προσχέδιο του PFCA, οπότε ενεργοποιείται η Ομάδα Σχεδίασης

⁴² Political Framework for Crisis Approach (PFCA)

Κρίσεως (CPT)⁴³. Επιλογή στη περίπτωση έκτακτης ανάγκης μπορεί να είναι απόφαση της PSC, που να οδηγεί κατευθείαν στην ανάπτυξη της Γενικής Ιδέας Διαχείρισης Κρίσεως (CMC)⁴⁴, χωρίς προηγουμένως την ύπαρξη PFCA.

Στο πλαίσιο της αντίληψης κατάστασης (Situation Awareness) το EUMS προβαίνει σε μια Στρατιωτική Στρατηγική Εκτίμηση⁴⁵, η οποία επικαιροποιείται συνεχώς και χρησιμοποιείται ως μια βάση πληροφοριών που παρέχει τη στρατιωτική οπτική σε μια ενδεχόμενη κρίση.

Ανάπτυξη Γενικής Ιδέας Διαχείρισης Κρίσεως (CMC) και εγκαθίδρυση της αποστολής ή επιχείρησης

Σε αυτή τη φάση η PSC αναλύει τη κατάσταση και αποφασίζει ποια δράση στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ είναι η δέουσα για την αντιμετώπιση της κρίσεως, αναπτύσσοντας τη Γενική Ιδέα Διαχείρισης Κρίσεως (CMC).

Η Διεύθυνση Σχεδίασης Διαχείρισης Κρίσεων (CMPD)⁴⁶, που είναι η κύρια υπηρεσία για τον πολιτικό-στρατιωτικό σχεδιασμό της ΚΠΑΑ, προετοιμάζει τη CMC με τη συνδρομή και των λοιπών υπηρεσιών της EEAS συμπεριλαμβανομένου του EUMS. Στη CMC αναλύονται και προτείνονται πολιτικές – στρατηγικές επιλογές στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ βασιζόμενες στο PFCA, όπου το EUMS υποστηρίζει παρέχοντας στρατιωτική τεχνογνωσία. Το CMC είναι αυτό που θα εγκριθεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατόπιν σύστασης της PSC.

Στη συνέχεια η PSC θα ζητήσει την ανάπτυξη των Στρατιωτικών ή Πολιτικών Στρατηγικών Επιλογών (MSO/CSO)⁴⁷, βασιζόμενη στο CMC για να εξασφαλιστεί η πλήρης συνάφεια – συνοχή μεταξύ των πιθανών παράλληλων πολιτικών και στρατιωτικών εμπλοκών, ενώ αυτό το βήμα υπάρχει δυνατότητα να παραληφθεί, κατόπιν πρότασης της EUMC και απόφασης από την PSC. Οι MSO περιγράφουν τις επιλογές για στρατιωτική εμπλοκή με την αποσαφήνιση των στρατιωτικών στρατηγικών ΑΝΣΚ,

⁴³ Crisis Planning Team (CPT)

⁴⁴ Crisis Management Concept (CMC)

⁴⁵ Military Strategic Estimate

⁴⁶ Crisis Management Planning Directorate (CMPD)

⁴⁷ Military or Civilian Strategic Options (MSO/CSO)

επιδράσεων (effects) και έργων (tasks), σε γενικές γραμμές τους απαραίτητους πόρους και τους σχετικούς περιορισμούς – κινδύνους. Οι ανεπτυγμένοι και με προτεραιότητα MSO θα πρέπει μεταξύ άλλων να περιλαμβάνουν ενδείξεις για τα χρονοδιαγράμματα, εκτίμηση υλοποίησης, κινδύνου, κόστους, αποδοτικότητας και δομής Διοίκησης και Ελέγχου. Η EUMC αξιολογεί τους MSO και τους υποβάλλει στη PSC, μαζί με τη στρατιωτική της συμβουλή. Η PSC δίνει κατεύθυνση για την προτιμότερη επιλογή και τη στρατιωτική δομή Διοίκησης και Ελέγχου.

Τότε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, βασισμένο στις συστάσεις της PSC, υιοθετεί απόφαση εγκαθίδρυσης (Decision to Establish) επιχείρησης ή αποστολής στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, καθορίζοντας τους ΑΝΣΚ (objectives) και την εντολή (mandate), διορίζοντας παράλληλα τον στρατιωτικό επιχειρησιακό Διοικητή (OpCdr/Dir MPCC).

Επιχειρησιακή Σχεδίαση της αποστολής ή επιχείρησης στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ και απόφαση για υλοποίησή της

Ακολούθως, το EUMS αναπτύσσει μια Αρχική Στρατιωτική Οδηγία (IMD)⁴⁸, η οποία υποβάλλεται στη EUMC ώστε να εξασφαλιστεί ότι το CMC θα μετατραπεί από τον καθορισμένο OpCdr/Dir MPCC σε στρατιωτικές κατευθύνσεις και οδηγίες με το απαραίτητο επίπεδο λεπτομερειών. Η EUMC εγκρίνει την IMD και τη δίνει στον OpCdr/Dir MPCC για να ξεκινήσει η διαδικασία Επιχειρησιακής Σχεδίασης στο στρατιωτικό – στρατηγικό επίπεδο. Στη βάση της IMD και έχοντας κατανοήσει το CMC και τις MSO, ο OpCdr/Dir MPCC αναπτύσσει ένα προσχέδιο της Γενικής Ιδέας της Επιχείρησης (CONOPS)⁴⁹ και της Δήλωσης Απαιτήσεων⁵⁰, τα οποία υποβάλλονται και εγκρίνονται από την PSC μετά από συμβουλή της EUMC και τη συνδρομή του EUMS.

Με βάση την εγκεκριμένη CONOPS, ο OpCdr/Dir MPCC θα προετοιμάσει το προσχέδιο του Σχεδίου της Επιχείρησης ή Αποστολής (OPLAN/MPLAN)⁵¹ και των Κανόνων Εμπλοκής (ROE)⁵², τα οποία θα υποβληθούν και θα αξιολογηθούν τόσο από

⁴⁸ Initiating Military Directive (IMD)

⁴⁹ Concept of Operation (CONOPS)

⁵⁰ Statement of Requirement

⁵¹ Operations/Mission Plan (OPLAN/MPLAN)

⁵² Rules of Engagement (ROE)

τη EUMC, κατόπιν συνδρομής του EUMS, όσο και τη CIVCOM προκειμένου να επιτευχθεί συναίνεση πριν τη παρουσίαση και έγκριση από την PSC.

Τέλος το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εγκρίνει το Σχέδιο της Επιχείρησης (OPLAN) και τους Κανόνες Εμπλοκής (ROE) και αποφασίζει την υλοποίηση (Decides to Launch) την επιχείρηση ή αποστολή στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, βασισμένο στη σύσταση του OpCdr/Dir MPCC, μόλις εκπληρωθούν όλα τα κρίσιμα προαπαιτούμενα - συνθήκες.

Δομή Διοίκησης και Ελέγχου

Προκειμένου η ΕΕ να πραγματοποιεί επιχειρήσεις ή αποστολές διαχείρισης κρίσεων στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ απαιτείται η ύπαρξη μιας αλυσίδας Διοίκησης και Ελέγχου. Η δομή αυτή δεν είναι μόνιμη αλλά καθορίζεται κάθε φορά και περιλαμβάνει όργανα – στρατηγεία σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων, όπως στην εικόνα 2.8 του Παραρτήματος «Α» (ESDC 2015).

Στο ανώτατο πολιτικό – στρατηγικό επίπεδο για όλες τις αποστολές ή επιχειρήσεις στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, λειτουργεί το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και σε συμβουλευτικό ρόλο η PSC και η EUMC. Ακολουθώντας για τις πολιτικές (μη στρατιωτικές) αποστολές στο στρατηγικό επίπεδο λειτουργεί ο επικεφαλής της CPCC, στο επιχειρησιακό ο επικεφαλής της κάθε αποστολής (HoM)⁵³ και στο τακτικό οι κατά περίπτωση μονάδες – τμήματα (ESDC 2015).

Αντίστοιχα για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο στρατιωτικό – στρατηγικό επίπεδο υπάρχουν διαφορετικές επιλογές, μέσω των οποίων μπορεί να δημιουργηθεί ένα επιχειρησιακό στρατηγείο. Η πρώτη επιλογή είναι η χρήση των δομών του NATO υπό τις προβλέψεις της συμφωνίας Berlin Plus, η δεύτερη αφορά τη χρησιμοποίηση ενός εκ των έξι στρατηγείων κρατών-μελών (OHQ)⁵⁴, ενώ η τρίτη επιλογή άσκησης επιχειρησιακής διοίκησης είναι μέσω του EU Operations Centre που λειτουργεί εντός της EUMC, χωρίς όμως αυτή να είναι ένα μόνιμο στρατηγείο αλλά μία συνεχώς

⁵³ Head of Mission (HoM)

⁵⁴ Τη παρούσα περίοδο έξι κράτη-μέλη της ΕΕ έχουν προσφέρει εθελοντικά στρατηγεία τους, καθιστώντας τα έτοιμα να αναλάβουν επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ: Γαλλία (Mont Valerien), Γερμανία (Postdam), Ελλάδα (Λάρισα), Ιταλία (Cento Celle) Πολωνία (Krakow) και Ισπανία (NAVSTA Rota).

διαθέσιμη δυνατότητα για την ταχεία δημιουργία ενός στρατηγείο (HQ) για μία συγκεκριμένη λειτουργία. Σε επιχειρησιακό/τακτικό επίπεδο υπάρχουν τα Στρατηγεία Δυνάμεων (FHQ) τα οποία παρέχουν λεπτομερή σχεδιασμό, προτείνουν τη δομή των τακτικών δυνάμεων και διοικούν τις επιχειρήσεις στο πεδίο. Επίσης υπάρχει και μια τέταρτη επιλογή, που επιλέχθηκε για τις αποστολές EUTM Somalia και EUTM Mali, κατά την οποία το OHQ και τα FHQ συγχωνεύτηκαν για να σχηματίσουν ένα «Αρχηγείο Αποστολής» που βρίσκεται στο θέατρο επιχειρήσεων (ESDC 2015).

Πυρήνας των δυνάμεων αυτών, για άμεση αντίδραση της ΕΕ, είναι οι πολυεθνικοί Τακτικοί Σχηματισμοί Μάχης (EU Battlegroups – EUBG)⁵⁵, που τελούν υπό τον άμεσο έλεγχο του Συμβουλίου και για την ανάπτυξή τους απαιτείται ομοφωνία. Ένα EUBG είναι ενισχυμένο τάγμα (1.500 άτομα) με στοιχεία υποστήριξης μάχης και ΔΜ, που πρέπει να έχει ετοιμότητα 10 ημερών για ανάπτυξη στην Περιοχή Επιχειρήσεων από την ημέρα που θα ληφθεί απόφαση από το Συμβούλιο της ΕΕ και δυνατότητα διεξαγωγής τέτοιων για 30 έως 120 ημέρες με κατάλληλο εφοδιασμό. Τα EUBG αναπτύσσονται σε απόσταση έως 6.000 km από τις Βρυξέλλες και πάντοτε εκτός του εδάφους της Ευρώπης. Είναι η ελάχιστη δύναμη με αυτόνομη δράση, ώστε να προετοιμάσει το έδαφος για ακολουθούσα επιχείρηση (European Council 2004).

⁵⁵ Συνολικά διατίθενται 17 EUBG. Η Ελλάδα είναι lead nation στο HELBROC (71 A/M ΤΑΞ), στο οποίο συμμετέχουν επίσης η Βουλγαρία, Ρουμανία, Κύπρος, Ουκρανία και Σερβία (παρατηρητής ως το 2020 και μετά πλήρες μέλος).

3. ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΕ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗΣ

3.1 Οι σχέσεις εκτός του Ευρωπαϊκού πλαισίου

Οι σχέσεις της Αφρικής με την Ευρωπαϊκή Ένωση υπερβαίνουν κατά πολύ τις ενέργειες της ΚΠΑΑ στην περιοχή. Οι ευρωπαϊκές χώρες, οι ΜΚΟ και άλλοι οργανισμοί έχουν επίσης τους δικές τους αποστολές και συμφέροντα σε συγκεκριμένες αφρικανικές χώρες ή περιοχές. Η ΚΠΑΑ της ΕΕ είναι σχετικά νέα και, ως εκ τούτου, έχει περιορισμένη εφαρμογή αναφορικά με επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης ή αντιμετώπισης κρίσεων. Ωστόσο, πολλές χώρες στην Ευρώπη έχουν μακροχρόνιους ιστορικούς δεσμούς με τις αφρικανικές χώρες και έχουν αναπτύξει μια προσέγγιση που βασίζεται σε διπλωματικούς δεσμούς, εμπόριο, ανάπτυξη και ανθρωπιστική βοήθεια, ενεργειακή ασφάλεια και αντιτρομοκρατία. Η ΚΠΑΑ δεν μπορεί να απορρίψει αυτή τη στρατηγική παράδοση των μελών της ΕΕ στην αφρικανική ήπειρο. Καθώς έχουν τη δική τους πολιτική ασφαλείας μεμονωμένα ή στο πλαίσιο της διμερούς ή πολυμερούς συνεργασίας μεταξύ ευρωπαϊκών χωρών, η ΕΕ πρέπει να βρει έναν τρόπο να χρησιμοποιήσει αυτή την εμπειρία για να μπορέσει να ενεργήσει ως ο διακυβερνητικός παράγοντας που είναι, στον τομέα της παγκόσμιας ασφάλειας και άμυνας (Rummel 2011).

3.2 Ιστορική αναδρομή σχέσεων μέσα στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο

Το πρώτο έγγραφο της ΕΕ με επίκεντρο τις αφρικανικές συγκρούσεις προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission 1996a) και προώθησε την έννοια της «δομικής σταθερότητας», η οποία υπογράμμισε τον βασικό ρόλο που διαδραμάτισε την ανάπτυξη στην πρόληψη και ρύθμιση των αφρικανικών συγκρούσεων. Η αυξανόμενη εμπλοκή σε θέματα διαχείρισης των συγκρούσεων της Αφρικής αποτελεί μέσο για την Επιτροπή και την Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης που περιλαμβάνει (Directorate General Development- DG Dev), για να ανταποκριθούν στις αμφιβολίες που εκφράστηκαν σχετικά με την αποτελεσματικότητα των αναπτυξιακών στρατηγικών της στην Αφρική (European Commission 1996b και 2000), και τη γενική εγκυρότητα της αναπτυξιακής βοήθειας. Η υποσαχάρια Αφρική, η οποία παραμένει εδώ και πολύ καιρό το πρώτο και κύριο επιχειρησιακό πεδίο για τους θεσμούς εξωτερικών σχέσεων της κοινότητας και της Γενικής Διεύθυνσης Ανάπτυξης ιδιαίτερα

(Lister 1998), γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτό ως ένα δύσκολο πεδίο για την προώθηση οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης μέσω της βοήθειας. Αυτό με τη σειρά του εξηγεί την αύξηση της προσοχής στην πρόληψη και διαχείριση των συγκρούσεων με στρατιωτικά μέσα (Olsen 2002).

Οι σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της υποσαχάριας Αφρικής είχαν από καιρό περιοριστεί στο μοναδικά ζητήματα εμπορικής και αναπτυξιακής συνεργασίας μέσω των Συμφωνιών Συνεργασιών Yaoundé και της μεταγενέστερης Lomé μεταξύ της ΕΕ και της ομάδας κρατών Αφρικής-Καραϊβικής-Ειρηνικού (ACP) (GEMDEV 2000). Οι σχέσεις ΕΕ-Αφρικής εξελίσσονται ωστόσο όλο και πιο πολιτικοποιημένες και αναφερόμενες σε θέματα ασφαλείας, όπως φάνηκε στις δύο τελευταίες Lomé Συμφωνίες καθώς και από την διάδοχό τους, τη Συμφωνία του Cotonou, που υπεγράφη το 2000. Η υιοθέτηση, από την ΕΕ, της συνολικής προσέγγισης που συνδέει τη χρηστή διακυβέρνηση και την ανάπτυξη, είναι εμφανής στη συμφωνία του Cotonou. Ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατικές αρχές και το κράτος δικαίου ορίζονται ως «ουσιώδη στοιχεία» στη Συμφωνία: παραβίαση οποιουδήποτε από αυτά τα στοιχεία μπορεί να οδηγήσει σε αναστολή της βοήθειας και εμπορικής συνεργασίας της ΕΕ με την ενδιαφερόμενη χώρα ΑΚΕ. Εν τω μεταξύ, το πρώτο άρθρο της Συμφωνίας του Cotonou κλείνει το τρίγωνο ασφάλειας ανάπτυξης-χρηστής διακυβέρνησης, υπογραμμίζοντας ότι η συμφωνία συνήφθη «με σκοπό να συμβάλλει στην ειρήνη και την ασφάλεια και στην προώθηση μιας σταθερής και δημοκρατικής πολιτικής περιβάλλοντος» (Council of the European Union 2000 and 2005, άρθρο 1), δίνοντας έμφαση στην Τρίτη διάσταση: την ασφάλεια. Η πραγματική καινοτομία στη Συμφωνία του Cotonou, ωστόσο, είναι η εισαγωγή του «πολιτικού διαλόγου» μεταξύ της ΕΕ και των χωρών ΑΚΕ στο άρθρο 8.

Επιπλέον, μεταξύ των άμεσων πρωτοβουλιών είναι οι ανθρωπιστικές δράσεις υπό την ηγεσία του Ανθρωπιστικού Γραφείου Ευρωπαϊκής Κοινότητας (DG ECHO-European Community Humanitarian Office) που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της Γενικής Διεύθυνσης Ανάπτυξης (Directorate General Development- DG Dev) το 1992 και μετατράπηκε σε ανεξάρτητη Γενική Διεύθυνση το 2004. Η ανθρωπιστική δράση είναι κοινή αρμοδιότητα, αλλά εφαρμόζεται από τα θεσμικά όργανα της Επιτροπής και

άλλα, όπως ακριβώς από το Ανθρωπιστικό Γραφείο Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το οποίο διαθέτει σημαντικό περιθώριο εντός της Επιτροπής, ενώ η αμεροληψία του διαπιστώνεται στο άρθρο 7 του κανονισμού για την ανθρωπιστική βοήθεια (Council of the European Union, 1996 και 2001).

3.3 Πλαίσιο συνεργασίας μέχρι το 2020 και μετά

Για την επισημοποίηση των σχέσεων μεταξύ ΕΕ και Αφρικής, έχουν συμφωνηθεί δύο πλαίσια συνεργασίας που αφορούν στην Αφρική. Η Κοινή Στρατηγική Αφρικής-ΕΕ είναι η συνολική βάση για την σχέση της ΕΕ με τις Αφρικανικές χώρες. Τοποθετώντας τη συνεργασία σε πιο επίσημες βάσεις, ορίστηκαν αμοιβαία συμφέροντα και στόχοι. Γράφτηκε το 2007 και υλοποιείται με τα σχέδια της περιοδικής δράσης. Αυτά περιγράφουν λεπτομερώς την πορεία των γεγονότων για μερικά χρόνια κάθε φορά και απαριθμούν τις προτεραιότητες για τις οποίες γίνεται κοινή δράση (Consilium Europa 2020)

Η δεύτερη σημαντική δέσμευση είναι η συμφωνία του Cotonou του 2000. Συνεπάγεται συμφωνία εταιρικής σχέσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αναπτυσσόμενων χωρών από την Καραϊβική, Ειρηνικό και Αφρική, μετρώντας 48 υποσαχάριες χώρες. Με στόχο την ενσωμάτωση αυτών των χωρών στο παγκόσμιο εμπόριο και τη βελτίωση της ευημερίας, εστιάζει συνεργασία για την ανάπτυξη, την οικονομική και εμπορική συνεργασία και την πολιτική διάσταση

Ωστόσο, αυτές οι συμφωνίες λήγουν εντός του 2021 και οι διαπραγματευτές εργάζονται αυτή τη στιγμή να επιτευχθεί συμφωνία για να παρουσιαστεί ως διάδοχος του Cotonou (EPRS 2021).

3.4 Τομείς συνεργασίας

Υπάρχουν αρκετοί τομείς συνεργασίας. Το πρώτο είναι το εμπόριο, για το οποίο θεσπίστηκε η Συμφωνία Cotonou. Αποτελείται από μια σειρά Συμφωνιών Οικονομικής Εταιρικής Σχέσης με 48 χώρες από την υποσαχάρια Αφρική. Ο δεύτερος τομέας είναι η ανάπτυξη, που χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης που υποστηρίζει προγράμματα και πρωτοβουλίες στην περιοχή. Το τρίτο είναι η μετανάστευση, που βασίζεται πλέον κυρίως στη δήλωση της Μάλτας και

επικεντρώνεται στη Λιβύη. Το τέταρτο είναι η αντιπρομοκρατική και το πέμπτο η ασφάλεια. Γι' αυτά τα τελευταία στοιχεία, η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας είναι πιο σημαντική (Consilium Europa 2020).

3.5 Η ΚΠΑΑ στην Αφρική- Σημεία εστίασης

Η Αφρική είναι μια ήπειρος με περίπλοκη δυναμική και ιστορία. Είναι μια περιοχή που αντιμετωπίζει και μια σειρά από δυσκολίες. Η ΕΕ εκτιμά πολύ τη σχέση της με την Αφρική και η σημασία της ηπείρου στη διασφάλιση του περιβάλλοντος ασφάλειας δεν πρέπει να παραμεληθεί. Ως εκ τούτου, η Αφρική κατέχει σημαντική θέση στην Συνολική Στρατηγική της ΕΕ και αναφέρεται στις προτεραιότητες της εξωτερικής της δράσης.

Η Συνολική Στρατηγική της ΕΕ (EUGS) του 2016 και το σχέδιο εφαρμογής της για την ασφάλεια και την άμυνα έχουν καθορίσει υψηλότερες φιλοδοξίες τόσο για την ίδια την Ένωση, όσο και για τα κράτη - μέλη της, με στόχο την προώθηση μιας ισχυρότερης Ευρώπης. Έτσι η ΕΕ αναδεικνύεται σε παγκόσμιο δρώντα στην αντιμετώπιση κρίσεων, αφενός μέσω της δέσμευσής της να προάγει την ειρήνη, τη διεθνή ασφάλεια και να εγγυηθεί την ασφάλεια των πολιτών και του εδάφους της και αφετέρου διαπιστώνοντας ότι εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια συμπλέκονται ολοένα και περισσότερο, καθώς η πρώτη εξαρτάται άμεσα από την ειρήνη πέρα των συνόρων της.

Σε αυτό το πλαίσιο και για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των κρίσεων και τη πρόληψη των συγκρούσεων διεθνώς, η Ένωση προχώρησε σε αλλαγή του τρόπου που αντιμετωπίζει την ασφάλεια και άμυνα μέσα από την πρόληψη, προ-ετοιμασία, αντιμετώπιση και αποκατάσταση των εκτάκτων καταστάσεων. Αυτή, χρησιμοποιώντας το πλέγμα θεσμών, δομών και οργάνων της, στοχεύει στην ισόρροπη ανάπτυξη των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών (πολιτικών) δυνατοτήτων της, με την ΚΠΑΑ να αποτελεί αναμφίβολα το θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξης και εφαρμογής της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας. Κεντρική θέση στη διαμόρφωση αυτού του πλέγματος έχει η «ενσωματωμένη προσέγγιση» (Integrated Approach), που αντικατέστησε την προηγούμενη «ολοκληρωμένη προσέγγιση» (Comprehensive Approach), μια και στην EUGS αναφέρεται ότι «η ΕΕ θα εμπλακεί με πρακτικό και ηθικό τρόπο στην

οικοδόμηση ειρήνης και προαγωγή της ανθρώπινης ασφάλειας μέσα από μια ενσωματωμένη προσέγγιση»⁵⁶ (EUGS 2016 και 2019).

Η Συνολική Στρατηγική της ΕΕ (Council of the European Union 2019) στην Αφρική συνεπάγεται τα εξής:

Γενικά, η Ευρωπαϊκή Ένωση θέλει να επενδύσει στην ειρήνη και την ανάπτυξη στην Αφρική ως τρόπο επένδυσης στη δική της ασφάλεια. Για να γίνει αυτό, η συνεργασία με οργανώσεις στην περιοχή πρέπει να ενισχυθεί. Αυτοί οι οργανισμοί περιλαμβάνουν πρώτα από όλα την Αφρικανική Ένωση, αλλά και περισσότερους περιφερειακούς οργανισμούς όπως η Διακυβερνητική Αρχή για την Ανάπτυξη στην Ανατολική Αφρική, η Κοινότητα της Ανατολικής Αφρικής και η Οικονομική Κοινότητα των Κρατών της Δυτικής Αφρικής.

Πιο συγκεκριμένα, η τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης και η δημιουργία περισσότερων θέσεων εργασίας είναι υψηλές τη λίστα προτεραιότητας. Με τις συμφωνίες οικονομικής εταιρικής σχέσης που έχουν ήδη τεθεί σε ισχύ, η συμμετοχή της Αφρικής στο παγκόσμιο εμπόριο πρέπει να επεκταθεί, με αποτέλεσμα μεγαλύτερη αφρικανική ολοκλήρωση και κινητικότητα. Η χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάπτυξης και ο συνδυασμός της με άλλα προσπάθειες όπως η μετανάστευση, η εκπαίδευση, η ιατρική και το κλίμα είναι ζωτικής σημασίας.

Η ασφάλεια είναι ένα άλλο στοιχείο που χρειάζεται προσοχή, το οποίο συνίσταται στην παροχή βοήθειας σε τοπικό επίπεδο οργανώσεων για την πρόληψη των συγκρούσεων, την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας και βοηθώντας στον έλεγχο της μετανάστευσης και της διαχείρισης των συνόρων. Για τους σκοπούς αυτούς, η ΕΕ θα χρησιμοποιήσει τη διπλωματία, τις ΜΚΟ και τα καταπιστευματικά ταμεία, καθώς και την Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (European Union 2019).

⁵⁶ “The EU will engage in a practical and principled war in peacebuilding and foster human security through an integrated approach”.

4. ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΜΕ ΧΩΡΕΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

4.1 Ιστορική Αναδρομή

4.1.1 Γενικά

Ανατρέχοντας κανείς στην υπάρχουσα διεθνή βιβλιογραφία και λαμβάνοντας υπόψη τα ιστορικά γεγονότα τα οποία συντέλεσαν στην εξέλιξη του κόσμου με την μορφή που έχει σήμερα, μπορεί να συνειδητοποιήσει πως οι σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί, ήδη από το παρελθόν ανάμεσα στην Τουρκία και διάφορες αφρικανικές χώρες, αντλούν τις ρίζες τους από τα βάθη του παρελθόντος. Σημειώνεται ότι εντοπίζονται τέσσερις βασικές χρονικές περίοδοι όσον αφορά τις αφορο-τουρκικές σχέσεις.

Οι συγκεκριμένες χρονικές περίοδοι είναι διαχωρισμένες ως ακολούθως:

(α) Η πρώτη περίοδος εντάσσεται χρονολογικά εντός του 9ου και του 10ου αιώνα, δηλαδή την περίοδο πριν από την ίδρυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, τουρκικά φύλα κατάφεραν να μεταβούν στη Βόρεια Αφρική και να κυριαρχήσουν σε όλη την περιοχή της Αιγύπτου.

(β) Η δεύτερη περίοδος χρονολογικά ταυτίζεται με την περίοδο των οθωμανικών χρόνων. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, παρατηρείται μία τεράστια αλληλεπίδραση σε οικονομικό, θρησκευτικό, ιδεολογικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο μεταξύ της Τουρκίας και των χωρών της Βόρειας Αφρικής. Η τρίτη περίοδος εντοπίζεται κατά την έναρξη του 20ου αιώνα και κυρίως από το 1923 και μετά, οπότε και ιδρύθηκε το κράτος της τουρκικής δημοκρατίας. Την εν λόγω περίοδο οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Βόρειας Αφρικής αναδιαμορφώνονται. Αυτή η διαδικασία διήρκεσε περίπου ως το 1998, σημείο έναρξης της τέταρτης φάσης των προαναφερθέντων σχέσεων. Επισημαίνεται ότι κατά την τέταρτη φάση έλαβε χώρα ένας επαναπροσδιορισμός της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, ο οποίος είναι εμφανής έως σήμερα.

4.1.2 Το πρώτο τουρκικό κράτος στην Αφρική

Ιστορικά, μπορεί κανείς να διαπιστώσει πως το πρώτο τουρκικό κράτος, το οποίο ιδρύθηκε στην Αφρική ήταν αυτό των Τουλουνιδών που κατάφεραν να εξαπλωθούν και να ισχυροποιήσουν τη θέση τους Αίγυπτο καθ' όλη τη διάρκεια του 9ου και του 10ου αιώνα. Επί της ουσίας, επρόκειτο για την πρώτη δυναστεία, ανεξάρτητου χαρακτήρα, που έκανε την εμφάνισή της στην Αίγυπτο, χώρα η οποία κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου είχε ασπαστεί τον ισλαμισμό. Η συγκεκριμένη δυναστεία προέκυψε ύστερα από τη διάσπαση της δυναστείας των Αββασιδών η οποία είχε εκείνη την εποχή τον απόλυτο έλεγχο της περιοχής.

Έτσι, κατά τη διάρκεια του 868 μ.Χ., ο Τούρκος αξιωματικός Αχμάντ Ιμπν Τουλούν κατάφερε να πάρει τη θέση του κυβερνήτη της περιοχής θέτοντάς την υπό τον έλεγχό του. Υπογραμμίζεται ότι αντιλαμβανόμενος τη διαρκή εξασθένηση της εξουσίας σε κεντρικό επίπεδο, κατάφερε να εκμεταλλευτεί τις περιστάσεις που είχαν προκύψει εξαιτίας των έντονων εσωτερικών συγκρούσεων και να επικρατήσει. Καθ' όλη της διάρκεια της περιόδου, κατά την οποία η δυναστεία των Τουλουνιδών διοικούσε την Αίγυπτο, παρατηρήθηκε μία συστηματική προσπάθεια μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό του Κράτους, τόσο σε οικονομικό όσο και σε διοικητικό επίπεδο.

Την περίοδο αυτή, σημειώθηκαν ευνοϊκές αλλαγές ως προς τον τρόπο φορολόγησης των πολιτών, ενώ καταβλήθηκαν σημαντικές προσπάθειες για την ανάπτυξη του εμπορίου, χάρις στο οποίο το κράτος μπόρεσε να αυξήσει σε μεγάλο βαθμό τα έσοδά του. Παράλληλα, υπήρξαν προσπάθειες αναδιαμόρφωσης και εκσυγχρονισμού των στρατιωτικών σωμάτων μέσα από τη δημιουργία ανεξαρτήτων στρατιωτικών τμημάτων, τόσο στην ξηρά όσο και στη θάλασσα, τα οποία στελεχώθηκαν κατά κύριο λόγο από στρατιώτες προερχόμενους από την Περσία και το Σουδάν. Επιπλέον, θα πρέπει να αναφερθεί πως η συγκεκριμένη δυναστεία κατάφερε να αφήσει ένα θετικό αποτύπωμα και σε επίπεδο πολιτιστικής κληρονομιάς, αφού αρκετά από τα μνημεία της συγκεκριμένης περιόδου έχουν διασωθεί έως και σήμερα. Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το τζαμί του Ιμπν Τουλούν, στην περιοχή Αλ Κατάι.

4.1.3 Η Οθωμανική Περίοδος

Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου παρατηρείται μία σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα στην Τουρκία και την Αφρική. Αυτό μάλιστα το γεγονός είναι αναμφισβήτητο και έχει αποτελέσει πεδίο έρευνας αρκετών σύγχρονων ιστορικών και μελετητών. Για μία μεγάλη χρονική περίοδο, η οποία εκτείνεται από τις αρχές του 14ου αιώνα και φτάνει μέχρι και τις αρχές του 20ου είναι γεγονός πως η οθωμανική αυτοκρατορία είχε καταφέρει να έχει κάτω από τον απόλυτο έλεγχό της ένα αρκετά σημαντικό τμήμα της δυτικής Ασίας, του νοτιοανατολικού ευρωπαϊκού χώρου αλλά και περιοχών που βρίσκονται στη Βόρεια Αφρική. Το γεγονός πως η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε καταφέρει να κυριαρχήσει σε τρεις ουσιαστικά ηπείρους είχε ως αποτέλεσμα την μεγάλη οικονομική της ανάπτυξη εξαιτίας κυρίως του εμπορίου, το οποίο μπορούσε να διεξαχθεί απρόσκοπτα σε όλες αυτές τις περιοχές γύρω από τη Μεσόγειο.

Αξίζει να αναφερθεί πως κατά τη διάρκεια του 15ου και κυρίως κατά το 16ο αιώνα, το οθωμανικό κράτος επιχείρησε να διευρύνει κι άλλο την επιρροή του μέσα από την υιοθέτηση επεκτατικής πολιτικής που εφήρμοσε τόσο σε περιοχές ανατολικά των συνόρων του όσο και σε περιοχές προς τον νότο. Ειδικότερα, ο σουλτάνος Σελίμ Α' κατάφερε να αναδειχθεί νικητής στη μάχη του Τσαλντιράν, επικρατώντας έναντι του σάχη της Περσίας Ισμαήλ. Ο συγκεκριμένος σουλτάνος κατάφερε να εδραιώσει και να ενισχύσει την κυριαρχία του οθωμανικού κράτους στην Αίγυπτο.

Επίσης, είναι χαρακτηριστικό ότι για πρώτη φορά το οθωμανικό ναυτικό είχε μία ισχυρή και διαρκή παρουσία στην περιοχή της Ερυθράς Θάλασσας. Αυτός ο εντεινόμενος οθωμανικός επεκτατισμός είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του ανταγωνισμού που ήδη υπήρχε, σε μικρότερο όμως βαθμό, ανάμεσα στο οθωμανικό κράτος και την Πορτογαλία αναφορικά με το ποιος θα καταφέρει να κυριαρχήσει στην ευρύτερη περιοχή. Το ζήτημα του ελέγχου σημαντικών εμπορικών θαλάσσιων δρόμων μπορούσε να αποτελέσει εχέγγυο οικονομικής ευημερίας του κράτους που τις κατείχε και ως εκ τούτου αποτέλεσε την αιτία έντονων συγκρούσεων και πολεμικών επιχειρήσεων ανάμεσα στους Οθωμανούς και τις υπόλοιπες δυνάμεις των ευρωπαϊκών χωρών.

Κατά τη διάρκεια του 16ου αιώνα, το ναυτικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας λαμβάνοντας εντολές από τον Σείντι Αλί Ρείς, ο οποίος κατείχε τη θέση του ναυάρχου, κατάφερε με αποτελεσματικό τρόπο να βοηθήσει στην άμυνα και την υπεράσπιση των κατοίκων της Ζανζιβάρης απέναντι στις ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις. Χάρης σε τέτοιου είδους πολιτικές, το οθωμανικό κράτος επεδίωκε και κατάφερε να ισχυροποιεί διαρκώς τη θέση του σε γεωπολιτικό επίπεδο. Παράλληλα, μπορούσε μέσα από αυτή τη διαδικασία να διαμορφώσει τις κατάλληλες συνθήκες προκειμένου να μπορεί να παρεμβαίνει στα εσωτερικά ζητήματα των χωρών νοτίως της Σαχάρας. Οι αποτελεσματικές κινήσεις του οθωμανικού ναυτικού που κατάφεραν να ανακόψουν την αποικιακή εξάπλωση της Ευρώπης είχαν ως αποτέλεσμα η Οθωμανική Αυτοκρατορία να διατηρήσει και να πάρει υπό τον έλεγχό της ένα μεγάλο στην πραγματικότητα τμήμα της Ευρώπης, το οποίο εξαρτώταν πλέον από αυτή, ενώ ταυτόχρονα εδραίωσε την κυριαρχία του και στις χώρες της Βόρειας Αφρικής. Αυτές οι πολιτικές είχαν ως αποτέλεσμα να εδραιώσουν το οθωμανικό κράτος, αφού το ναυτικό του κατάφερε να επικρατήσει για μία μακράιωνη περίοδο σε όλο το χώρο της ανατολικής Μεσογείου, ασκώντας έτσι σημαντικές επιδράσεις όχι μόνο στις χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου αλλά και σε όλες όσες βρισκόνταν στα ανατολικά παράλια του ευρωπαϊκού χώρου.

Επισημαίνεται ότι ακόμα και στις μέρες μας, μία βασική και πάγια θέση της Τουρκίας, στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, αφορά η υπενθύμιση του γεγονότος της επιτυχούς ανάσχεσης, κατά το παρελθόν, του αποικιακού επεκτατισμού των ευρωπαϊκών χωρών σε όλη στη Βόρεια και Ανατολική Αφρική, από μέρους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μάλιστα, χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι πολλά κινήματα τα οποία έκαναν την εμφάνισή τους μεταγενέστερα σε χώρες της Βόρειας Αφρικής, μαχόμενα σθεναρά ενάντια στην αποικιακή πολιτική, είχαν ως πηγή έμπνευσής τους την αντίσταση που είχε προβάλει κατά το παρελθόν απέναντι στις ευρωπαϊκές χώρες η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τέτοια χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το "Σανουσίγια" και το "Μαχντίγια", τα οποία έδρασαν στη Δυτική και Ανατολική Αφρική αντίστοιχα και αποτελούνταν ως επί το πλείστον από μουσουλμάνους (Νταβούτογλου 2010).

Το τουρκικό κράτος έχει σοβαρούς λόγους για τους οποίους ακόμα και σήμερα εξακολουθεί να υπερασπίζεται τις τότε επιλογές του. Αυτή του η πρακτική βασίζεται κυρίως στο επιχείρημα ότι παρά την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην περιοχή, οι Οθωμανοί ουδέποτε προσπάθησαν να επιβάλουν με βίαιο τρόπο τη δική τους θρησκευτική και πολιτιστική κουλτούρα στους κατοίκους των αφρικανικών χωρών. Αντίθετα, συνέδραμαν σε μεγάλο βαθμό τον ντόπιο πληθυσμό, μέσα από την δημιουργία και την κατασκευή βασικών έργων υποδομής, όπως είναι για παράδειγμα η κατασκευή δικτύου ύδρευσης και γεφυρών, χάρις στα οποία, οι πολίτες των χωρών αυτών επωφελήθηκαν ιδιαίτερα (ΥΠΕΞ Τουρκίας, 2019).

4.1.4 Από την ίδρυση της τουρκικής Δημοκρατίας και έπειτα (1923-1998)

Από το 1923, αμέσως μετά την ίδρυση του κράτους της Τουρκικής Δημοκρατίας, οι σχέσεις του κράτους με τις χώρες της Βόρειας Αφρικής αποδυναμώθηκαν σε σημαντικό βαθμό. Αναντίρρητα, ο πόλεμος των Τούρκων για την ανεξαρτησία είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση έντονων αισθημάτων ενθουσιασμού σε μία σειρά χωρών της Βορείου Αφρικής όπου υπήρχαν ισχυρές μουσουλμανικές κοινότητες, καθώς οι ίδιες ερμήνευαν το συγκεκριμένο γεγονός ως ένα πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση της έξαρσης των επαναστατικών δράσεων κατά της αποικιοκρατίας. Παρόλα αυτά όμως, είναι αλήθεια πως οι αμφίδρομες σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί κατά το παρελθόν, εμφάνιζαν πλέον μία πτωτική πορεία (Νταβούτογλου 2010). Αυτό το γεγονός μπορεί να εξηγηθεί αν λάβει κανείς υπόψη του πως η εξωτερική πολιτική που είχε υιοθετήσει το τουρκικό κράτος στο σύνολο σχεδόν του 20ου αιώνα, είχε πρωτίστως ως απώτερο σκοπό την προσπάθεια εξεύρεσης λύσεων στα προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα με τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, προκειμένου να καταστεί περισσότερο εμφανής ο δυτικός προσανατολισμός της Τουρκίας με κατεύθυνση τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη (Ulman και Sander 1972).

Η κατάσταση που διαμορφώθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο αμέσως μετά τα γεγονότα του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου, είχαν ως αποτέλεσμα την ανατροπή των υπάρχουσών ισορροπιών σε διεθνές επίπεδο. Παρά το γεγονός ότι λίγο αργότερα πολύ μεγάλες χώρες της Βορείου Αφρικής κατάφεραν να απελευθερωθούν και να σχηματίσουν ανεξάρτητα κράτη, εντούτοις ο διπολισμός που είχε αναπτυχθεί εξαιτίας

της συνεχούς διαμάχης και ανταγωνισμού μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και της Σοβιετικής Ένωσης δυσχέραινε την προσέγγιση που επιχειρούσε η Τουρκία στην Αφρική, λειτουργώντας ανασταλτικά όσον αφορά την προώθηση τέτοιου είδους πολιτικών (Νταβούτογλου 2010).

Εκείνη την περίοδο, η Τουρκία ένιωθε έντονα την απειλή από την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης, γεγονός που την υποχρέωνε σε ένα βαθμό να προχωρήσει σε έναν επαναπροσδιορισμό των ζητημάτων που είχε θέσει ως άμεση προτεραιότητά της στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Έτσι, υπό αυτό το πρίσμα, αναγκάστηκε επί της ουσίας να εγκαταλείψει την προσπάθεια σύσφιξης των σχέσεων της με την Βόρεια Αφρική, προκειμένου να μη δώσει την εντύπωση πως υιοθετεί μία επεκτατική πολιτική, η οποία θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο το αίσθημα της ασφάλειας που επικρατούσε στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου.

Ταυτόχρονα, η Τουρκία συμμετείχε εκείνη την περίοδο στον συνασπισμό των δυτικών χωρών, στο πλαίσιο φυσικά του οποίου θα έπρεπε να συνεργαστεί και με τις χώρες οι οποίες κατά το παρελθόν είχαν αποτελέσει μεγάλες αποικιακές αυτοκρατορίες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, επίσημα τουλάχιστον, η Τουρκία να επιλέξει να τηρήσει μία στάση ουδετερότητας. Εξαιτίας αυτής της στάσης όφειλε να κρατήσει αποστάσεις από τα κινήματα που είχαν εμφανιστεί σε χώρες της αφρικανικής ηπείρου και τα οποία δρούσαν εναντίον της αποικιοκρατίας, αφού η όποια προσπάθεια υποστήριξης τους θα ήταν αντίθετη με τις τότε πολιτικές της επιλογές, τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και σε θέματα που άπτονταν της εξωτερικής πολιτικής (Νταβούτογλου, 2010).

4.1.5 Οι αφροτουρκικές σχέσεις στα νεώτερα χρόνια.

Ειδικά τα τελευταία χρόνια του 20ου αιώνα και κυρίως από τις αρχές του 21ου, παρατηρήθηκε από την πλευρά της Τουρκίας μία τάση αναθεώρησης αναφορικά με την πολιτική που είχε υιοθετήσει απέναντι στις χώρες της Αφρικής. Η Τουρκία επιχείρησε ένα σαφές πολιτικό άνοιγμα προς τις αφρικανικές χώρες, βασιζόμενη σε ένα σχέδιο δράσης του οποίου η εφαρμογή ξεκίνησε το 1998. Η συγκεκριμένη προσπάθεια απέκτησε περισσότερη μεθοδικότητα, αμέσως μετά την κατάληψη της εξουσίας από το

"ΑΚΡ" στις εκλογές που διεξήχθησαν το 2002 (Ozkan, 2010). Το συγκεκριμένο κόμμα, άρχισε να συνειδητοποιεί την ανάγκη ύπαρξης μίας εξωτερικής πολιτικής, η οποία θα ήταν πιο διευρυμένη συγκριτικά με το παρελθόν και σαφώς περισσότερο πολυδιάστατη, προβαίνοντας έτσι σε έναν εκ νέου προσδιορισμό των συμφερόντων της Τουρκίας με βάση τις περιοχές που θα ήταν περισσότερο εφικτό να επεκταθεί η κυριαρχία της.

Υπογραμμίζεται ότι η Τουρκία παρότι έχει μια μακροχρόνια ιστορική και πολιτιστική σχέση αιώνων με το βόρειο τμήμα της Αφρικής, η Αφρική ως ήπειρος δεν ήταν πραγματικά στις άμεσες προτεραιότητες της εξωτερικής της πολιτικής μέχρι τη δεκαετία του 2000. Ωστόσο, για να καταφέρει να καθιερωθεί στην παγκόσμια πολιτική σκηνή ως μια υπολογίσιμη δύναμη, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η Τουρκία υιοθέτησε μια διαφορετική προσέγγιση εξωτερικής πολιτικής που της επέτρεψε να διαφοροποιήσει τις σχέσεις της προσεγγίζοντας και νέους εταίρους (RTMFA, 2019). Η νέα αυτή πολύπλευρη εξωτερική πολιτική οδήγησε στην έγκριση του «Σχεδίου Δράσης για την Αφρική» ήδη από το 1998 και στην επακόλουθη ανακήρυξη του έτους 2005 ως «Έτος Αφρικής».

Ως εκ τούτου, η Τουρκία έχει δείξει ξεκάθαρο ενδιαφέρον και αποφασιστικότητα προκειμένου να μετατραπεί σε μια σημαντική δύναμη στην Αφρική και να διαδραματίσει στρατηγικό ρόλο στην αντιμετώπιση των πολλαπλών προβλημάτων που ταλανίζουν τη συγκεκριμένη ήπειρο (RTMFA, 2019). Στις προσπάθειές τους να αναλύσουν τις σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και των Αφρικανών εταίρων της, οι ερευνητές επεχείρησαν να επικεντρωθούν στον παραδοσιακό ρόλο των κρατικών θεσμών στο συγκεκριμένο κράτος, ενώ πολλές φορές παρέβλεψαν τον ιδιαίτερο ρόλο που διαδραματίζουν οι τουρκικοί θεσμοί στη διαμόρφωση και εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής της. Σε αυτό το πλαίσιο, γίνεται προσπάθεια να δοθεί μια σαφής απάντηση σε δύο σχετικά ερωτήματα:

(α) Πώς έχει καθιερωθεί η Τουρκία ως νόμιμος παράγοντας στην Αφρική;

(β) Ποιοι λόγοι και μηχανισμοί αποτέλεσαν τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές για τις τουρκοαφρικανικές σχέσεις;

4.2 Η δημόσια διπλωματία και η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας

4.2.1 Οι Ρίζες του Προσανατολισμού της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής

Σύμφωνα με τον Gourevitch το διεθνές σύστημα μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην τροποποίηση των εγχώριων καθεστώτων ως προς την κατανομή της εξουσίας στα κράτη καθώς και στην κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων (Gourevitch 1978). Στις ανερχόμενες δυνάμεις, οι διάφοροι εσωτερικοί παράγοντες επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική σε πολύ πιο περιορισμένο βαθμό από ό,τι στα προηγμένα βιομηχανικά κράτη, με αποτέλεσμα οι πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις στο εσωτερικό και στο εξωτερικό να διαφέρουν. Ωστόσο, στο πλαίσιο ενός διαρκώς μεταβαλλόμενου παγκόσμιου συστήματος, οι μεταβολές στην διανομή των πόρων διευρύνουν το πεδίο παρέμβασης των εσωτερικών παραγόντων οι οποίοι καταφέρνουν ακόμα και να επηρεάσουν την ιδεολογία των κυβερνητικών συνασπισμών που διαμορφώνουν την εκάστοτε πολιτική στοχοθεσία.

Στην περίπτωση μιας φθίνουσας ηγεμονίας μιας ορισμένης οικονομικής διεθνούς τάξης, οι διεθνείς και οι εσωτερικές δυνάμεις εμπλέκονται και εν τέλει συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, τόσο ως προς τους στόχους της (επιλογή αξιών) όσο και ως προς τα όργανα που θα ασκήσουν την καθοριζόμενη πολιτική (μέσα). Φυσικά, σε περιόδους ηγεμονικής ανόδου και παρακμής στις οποίες η δομή γίνεται απρόβλεπτη και το σχετικό βάρος των εγχώριων παραγόντων αυξάνεται (Katzenstein 1978). Σήμερα, η άνοδος της Κίνας παρουσιάζει έναν νέο κύκλο ανόδου των μεγάλων δυνάμεων, που επηρεάζει προοδευτικά την παγκόσμια και περιφερειακή δυναμική. Αν και περιορίζονται ολοένα και περισσότερο από τις επιδράσεις της άνισης παγκόσμιας πολιτικής και οικονομικής επιστήμης, και επομένως από τον αυξανόμενο ρόλο των κοινωνικών φορέων που βρίσκονται στο απώτατο άκρο της εμβέλειας των κυβερνήσεων, τα κράτη εξακολουθούν να είναι οι πιο σημαντικοί παράγοντες στη διεθνή σκηνή. Αυτές οι ανεξέλεγκτες δυναμικές μεταξύ εθνικών και διεθνών παραγόντων αντιπροσωπεύουν μια σημαντική πρόκληση για τις αναδυόμενες δυνάμεις στο σχέδιό τους να κλιμακώσουν τις θέσεις χωρίς να απονομιμοποιήσουν την επικρατούσα φιλελεύθερη διεθνή τάξη.

Αντί να παγιδευτούν σε μια ημιπεριφερειακή θέση στην ιεραρχία του παγκόσμιου καπιταλισμού, οι ανερχόμενες δυνάμεις συνέβαλαν σημαντικά στη διεθνή οικονομία δείχνοντας την ικανότητά τους να λειτουργούν ως πρότυπα υποστηριζόμενα από τους αδιαμφισβήτητα περιορισμένους πόρους, να εδραιώνονται στον παγκόσμιο χάρτη και να οικοδομούν αποτελεσματικούς συνασπισμούς (Öniş & Kutlay 2015). Η Τουρκία, όπως και άλλες παρόμοιες χώρες, υπήρξε ένα ισχυρό παράδειγμα της δύναμης και των ορίων αυτού του νέου φάσματος παραγόντων, αποκτώντας την ικανότητα να λειτουργεί με ένα μοντέλο συνεργασίας τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Τη δεδομένη στιγμή η Τουρκία επαναπροσδιορίζει τη διεθνή της ταυτότητα και μετατρέπεται από παθητικό παράγοντα σε μια ενεργή και εξαιρετικά υπολογίσιμη δύναμη του παγκόσμιου χάρτη. Υπό αυτή την έννοια, ο ρόλος της στην παγκόσμια πολιτική σκηνή έχει διαμορφωθεί μέσα από ρήξεις, συμμαχίες, εντάσεις και ανακατατάξεις που σχετίζονται με τη γεωγραφική της θέση και τη διαδικασία συγκρότησης ενός πανίσχυρου κράτους. Από στρατηγική άποψη, η Τουρκία όσον αφορά τη θέση της στην περιφερειακή και διεθνή σκακιέρα έχει χαρακτηριστεί ως χώρα διχασμένη (Huntington 1993), καθοριστικής σημασίας (Fuller 2008), περιφερειακή δύναμη και χώρα που βρίσκεται στο επίκεντρο των εξελίξεων (Davutoğlu 2008). Σύμφωνα με τον πρώην υπουργό Αχμέτ Νταβούτογλου, η χαρακτηριστική γεωγραφική και γεωπολιτισμική θέση της Τουρκίας, της παρέχει όλα τα εχέγγυα ώστε να λειτουργεί ως «χώρα - πυρήνας» και να μην αρκείται στην εφαρμογή μιας στατικής και ουδέτερης πολιτικής. (Davutoğlu 2008).

Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη και η προσπάθεια προσδιορισμού της ταυτότητας της χώρας. Οι διαφορετικές πολιτικές/πολιτιστικές ταυτότητες της Τουρκίας ορίζονται, σύμφωνα με τον Şener Aktürk (2015), μέσα από τον συνδυασμό τεσσάρων εννοιών-ρευμάτων οι οποίες είναι οι κάτωθι:

(α) Πανισλαμισμός,

(β) Παντουρκισμός,

(γ) Δυτικισμός,

(δ) Ευρασιανισμός

Αυτές οι έννοιες αντικατοπτρίζουν τις εναλλακτικές ερμηνείες που αφορούν τα εθνικά συμφέροντα της Τουρκίας στον σύγχρονο κόσμο. Υπό αυτή την έννοια: ο Ευρασιανισμός έχει έναν ξεκάθαρο φιλορωσικό προσανατολισμό. Η εμφάνιση του Παντουρκισμού βασίζεται στην προσπάθεια της Τουρκίας να αποκτήσει έναν πιο σημαντικό ρόλο στον κόσμο. Ο πανισλαμισμός τάσσεται προς την κατεύθυνση των αραβικών χωρών. Τέλος, ο δυτικισμός πρεσβεύει την περαιτέρω ενσωμάτωση της χώρας στο πεδίο των ευρωπαϊκών και ατλαντικών θεσμών (Aktürk, 2015).

Οι αλλαγές στον προσανατολισμό στοχεύουν στην ενίσχυση του ρόλου του κράτους, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ακολουθώντας αυτή την προσέγγιση, προσδιορίζονται τρεις ιδανικοί τύποι πολιτικού προσανατολισμού, ο δυτικός, ο ανατολικός και ο νότιος. Ο νότιος δεν αποτελεί ούτε μια πρωταρχική ερμηνεία σχετικά με την γεωπολιτική ταυτότητα της Τουρκίας, ούτε είναι μια φυσική επιλογή με βάση τη γεωγραφική της θέση. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως είναι περισσότερο μια πρακτική συνέπεια της διαδικασίας οικοδόμησης του κράτους, στην οποία υπάρχει μια ιστορική παρακαταθήκη και μια κυβέρνηση που προσπαθεί να διεθνοποιηθεί. Ταυτόχρονα, η Τουρκία έχει αρχίσει να εμφανίζεται ως μια δύναμη που βοηθά τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες και μια φωνή που υποστηρίζει τους ισχυρισμούς τους και τα δικαιώματά τους παγκοσμίως.

Αυτός ο νέος προσανατολισμός ήταν το αποτέλεσμα μια πολυδιάστατης προσέγγισης που αρχικά είχε διατυπωθεί από τον Ismael Cem και στη συνέχεια αναπτύχθηκε πολύ αποτελεσματικά από τον Ahmet Davutoğlu (Baudner 2014). Αυτή η προσέγγιση ανέτρεψε την αντίληψη για διατήρηση του εθνικού ρόλου της Τουρκίας, μετατρέποντάς την σε βασικό κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής που ορίζεται ως η ήπειρος της Αφρο-Ευρασίας (Donelli 2015). Στο πλαίσιο της διαδικασίας οικοδόμησης του κράτους, η εξωτερική πολιτική πρέπει να διαμορφώνεται ως αποτέλεσμα συνδυασμού εσωτερικών (εθνικών) και εξωτερικών (διεθνών) παραγόντων. Ειδικότερα, η κατανομή και οι μεταβολές στην παγκόσμια οικονομική και πολιτική

σκηνή είναι σημαντικές για την εύρεση του πλαισίου και του βαθμού αυτονομίας της θέσης της Τουρκίας, ενώ το εθνικό οικονομικό σύστημα και επομένως η ιδεολογία της κυβερνητικής ελίτ αντικατοπτρίζει τα περισσότερα εθνικά κίνητρα για την εξωτερική πολιτική. Στην περίπτωση αυτή, οι τάσεις στη διεθνή κατανομή των πόρων, ο χαρακτήρας της τουρκικής πολιτικής οικονομίας και η ιδεολογία των κομμάτων, αλλάζουν το πεδίο της εξωτερικής πολιτικής.

Κατά τον δυτικό προσανατολισμό από την άλλη, η Τουρκία έχει έναν πιο συντηρητικό ρόλο ως προς τη μέθοδο απόκρισης στις διεθνείς αλλαγές και επηρεασμένα έντονα από την ιδεολογία των διαφόρων πολιτικών συνασπισμών μειώνει την επιρροή της κοσμικής κουλτούρας που είχε καθιερωθεί στην πρώιμη Κεμαλική Δημοκρατία. Η κυρίαρχη ελίτ, κατά την εφαρμογή της φιλοδυτικής προσέγγισης, αντιλήφθηκε ότι η Τουρκία είχε ένα μικρό πεδίο εξέλιξης στην παγκόσμια πολιτική, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα το να είναι εν τέλει μια μικρή και αδύναμη χώρα. Επομένως κάτι τέτοιο δεν της επέτρεπε να έχει υπερβολική ελευθερία κινήσεων (Deringil, 1989).

Όσον αφορά την οικονομία της χώρας, αυτή εξαρχής βασίστηκε στα πρότυπα του μερκαντισμού. Με άλλα λόγια μέσω αυτής της θεωρίας πρεσβεύεται πως για την πρόοδο της οικονομίας απαιτούνται κυβερνητικές παρεμβάσεις. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, κατά το οποίο μια κρατική αρχή διαδραματίζει βασικό παρεμβατικό ρόλο στην εθνική οικονομία, η εγγύηση ασφάλειας ήταν ο κύριος στόχος της μέσα από την οργανωμένη δομή του επιχειρηματικού τομέα. Σήμερα αυτή η προσέγγιση έχει υποστεί αλλαγές χάρη στην επιρροή των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων και τον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης.

Η Ανατολική προσέγγιση έχει επωφεληθεί από τις παγκόσμιες πολιτικές και οικονομικές αλλαγές μετά τις μεταρρυθμίσεις του Turgut Özal στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Η συντηρητική ελίτ τάξη προσπαθεί με κάθε τρόπο να διαφοροποιηθεί από τους στρατηγικούς και οικονομικούς δεσμούς με την Ευρώπη και τις ΗΠΑ (δυτικός κόσμος). Παράλληλα, προσπαθεί να θέσει μια εναλλακτική ατζέντα και να κυριαρχήσει στις γειτονικές της περιοχές. Το εθνικό, πολιτικό και οικονομικό σκηνικό είναι επίσης διαφορετικό. Τελικά ο ιδιωτικός τομέας διαχωρίζεται μεταξύ αυτών που αναλαμβάνουν

το επιχειρηματικό ρίσκο και στρέφονται στο εξωτερικό, ιδιαίτερα εντός του χώρου του μη δυτικού κόσμου (αντιπροσωπεύεται από τη «MÜSIAD») και των πρώην βιομηχάνων που προσανατολίζονται κυρίως στην εγχώρια αγορά και ειδικεύονται στις οικονομίες της Δύσης (TÜSIAD) (Frieden, 1991).

Όσον αφορά τους εγχώριους παράγοντες, πρέπει να σημειωθεί ότι η πολιτική εξυγίανση και η οικονομική ανάπτυξη, είναι πρωταρχική σημασίας κατά τη διάρκεια αυτής της αλλαγής. Η μέθοδος της μεταρρύθμισης η οποία μετέτρεψε την οικονομία να υιοθετήσει ένα νεοφιλελεύθερο μοντέλο ευνόησε την άνοδο μιας αυξανόμενης πληθυσμιακής μερίδας, των οποίων η επιρροή προς όσους διαμορφώνουν την πολιτική αυξάνεται ολοένα και περισσότερο (Findley 2010). Αυτές οι κοινωνικο-πολιτικές αλλαγές αποδυνάμωσαν τις συντηρητικές ελίτ έναντι του κράτους υπέρ μιας ανερχόμενης ανατολικής μουσουλμανικής μεσαίας τάξης. Αυτή η τάξη έχει στόχο να προωθήσει την πρόοδο και την διεύρυνση προς την παγκόσμια αγορά χωρίς να παραμελεί όμως τις αξίες και τα δόγματα του μονοθεϊσμού. Ως εκ τούτου, οι αλλαγές στην πολιτική σκηνή αντανακλούν περαιτέρω την αυξανόμενη επιρροή αυτής της προαναφερθείσας τάξης που έχει ένα διαφορετικό πολιτικό όραμα και υποστηρίζει μια διαφορετική ερμηνεία για την υπεράσπιση των εθνικών συμφερόντων (Kutlay, 2011).

Τέλος, οι εγχώριες πηγές που τάσσονται υπέρ της νότιας προσέγγισης τείνουν να συμφωνούν και με την ανατολική προσέγγιση, ιδιαίτερα όσον αφορά τον οικονομικό τομέα, αποσκοπώντας σε μια κατακερματισμένη χρηματοοικονομική δομή, αλλά με οικονομικούς στόχους πολύ προσανατολισμένους προς την ισότητα ως προς την κατανομή του πλούτου. Σε αυτή την περίπτωση, αυτή η διάσταση αποτελεί ένα κοινό σημείο ανάμεσα στις ανησυχίες της αριστεράς και αυτές του ισλαμισμού, σχετικά με την κοινωνική δικαιοσύνη και την ισότητα στα πλαίσια της διεθνούς οικονομίας.

Η νότια προσέγγιση δεν είναι ένας ξεχωριστός, αλλά είναι ένας δευτερεύων προσανατολισμός εντός της ήδη εφαρμοζόμενης εξωτερικής πολιτικής. Αυτός ο προσανατολισμός έχει ως χαρακτηριστικό πως κινείται διαφορετικά σε μεταβολές των εξωγενών παράγοντες, ιδιαίτερα όταν υπάρχει ένας κύκλος οικονομικής στασιμότητας ή πολιτικής κρίσης που επηρεάζει τις υφιστάμενες δυνάμεις. Σε αυτήν την περίπτωση της οικονομικής στασιμότητας, μέσω του εν λόγω προσανατολισμού θα ήταν εφικτή μια

διερεύνηση ενδεχόμενης αναδιαμόρφωσης των διεθνών οικονομικών θεσμών που επιδιώκουν να ενδυναμώσουν τις χώρες του μέσου και χαμηλού εισοδήματος. Παράλληλα θα γινόταν προσπάθεια να διευρυνθούν οι κανόνες που αφορούν τη δικαιοσύνη και την ισότητα εντός της φιλελεύθερης διεθνούς τάξης και να αναζητηθεί μια δικαιότερη μεταχείριση στον κόσμο. Σε σύγκριση με τον ανατολικό προσανατολισμό, ο νότιος είναι σε μικρότερο βαθμό αναθεωρητικός, ωστόσο δίνει ιδιαίτερη προσοχή σε κανονιστικές διαδικασίες στο πλαίσιο μιας διερεύνησης της διεθνούς δικαιοσύνης.

Σε κάθε μια από τις ενέργειες ή τις αποφάσεις σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, υπάρχει ένα συμβιβασμός μεταξύ των της ιδανικής προσέγγισης που τελικά αλλάζει την ισορροπία του γενικού προσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής. Για παράδειγμα, ο Ismail Cem είχε δηλώσει ότι η Τουρκία είναι και ευρωπαϊκή και ασιατική χώρα κάτι που δεν αποτελεί μειονέκτημα, αλλά ένα εξαιρετικά ευεργετικό πλεονέκτημα (Cem, 2001). Ένα από τα σημαντικότερα επιχειρήματα είναι πως η Τουρκία έχει επίσης μια νότια προσήλωση, η οποία δεν πρέπει να υπερτερήσει ως εναλλακτικός προσανατολισμός σε σχέση με τον παλιό προσανατολισμό, αλλά, μάλλον, να αποτελέσει ένα συμπληρωματικό χαρακτηριστικό, χρήσιμο για τη χώρα.

4.2.2 Η Επίδραση των Θεσμών στη Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής

Στην πορεία των ετών, η τουρκική κυβέρνηση έχει υιοθετήσει μια εντελώς διαφορετική προσέγγιση, Πέρα από την αλληλεπίδραση του ενός κράτους με το άλλο στην εξωτερική πολιτική, αναγνωρίζει όλο και περισσότερο τον ρόλο και τη σημασία μιας εναλλακτικής προσέγγισης στην αλληλεπίδραση μεταξύ κρατικών και μη κρατικών παραγόντων. Ξεκινώντας ήδη από τη δεκαετία του 1970, μπορεί να υποστηριχθεί πως παρατηρήθηκαν αυξανόμενες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των προαναφερθέντων παραγόντων προκειμένου να ξεπεραστούν οι όποιοι περιορισμοί και εμπόδια υπήρχαν, να αντιμετωπιστούν διλήμματα που σχετίζονταν με θέματα ασφάλειας και να αποφασιστεί η ανάληψη μιας κοινής δράσης.

Μέσω αυτής της λογικής και σε συνδυασμό με την αξιοποίηση διαφόρων ημιεπίσημων θεσμών, όπως είναι οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι πολυεθνικές

εταιρείες και οι εγχώριες εμπορικές εταιρείες, έγινε εφικτή η προώθηση της εφαρμογής μιας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί αν ληφθεί υπόψη το γεγονός πως η παγκόσμια πολιτική καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό και από επιμέρους θεσμούς. Επομένως, μέσω μιας θεσμικής προσέγγισης, η εξωτερική πολιτική εξετάζει μια σειρά από παράγοντες, όχι μόνο επίσημους αλλά και άτυπους, που μπορούν και διαμορφώνουν τις διάφορες κοινωνικές προτιμήσεις και το κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο (Putnam et al, 1993).

Είναι σαφές πως οι θεσμοί παρέχουν τους βασικούς κατευθυντήριους άξονες για ένα ανοιχτό σύστημα αλληλεπίδρασης και διαλόγου. Το σύστημα αυτό είναι βασισμένο σε συγκεκριμένους κανόνες, συμφώνως των οποίων τα κράτη και διάφοροι άλλοι παράγοντες συνεργάζονται και επιτυγχάνουν την ύπαρξη αμοιβαίου οφέλους. Έτσι, οι σύγχρονοι ερευνητές έχουν καταλήξει σε σημαντικές θεωρίες, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τη διεθνή συνεργατική συμπεριφορά διαφόρων παραγόντων στην Αφρική και την Τουρκία (Putnam et al., 1993).

Οι εκάστοτε θεσμοί παρέχουν τις απαραίτητες κατευθυντήριες γραμμές στους επιμέρους φορείς προκειμένου να σχηματιστούν συμμαχίες για την προάσπιση κοινών συμφερόντων και την επίλυση διαφόρων προβλημάτων. Εν ολίγοις, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως τα διάφορα ιδρύματα που λειτουργούν, προσφέρουν τις ευκαιρίες για να γίνουν τα πράγματα καλύτερα και για τις δυο πλευρές (Shepsle, 2006). Κατά συνέπεια οι θεσμοί προσφέρουν ευκαιρίες για συλλογική δράση, επειδή επιτρέπουν σε διαφορετικές ομάδες ατόμων να συντονίζουν τις δραστηριότητες τους και να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες με γνώμονα το αμοιβαίο όφελος. Ο συντονισμός αυτός μπορεί να λάβει τη μορφή μιας πιο επίσημης διευθέτησης, ενώ άλλες φορές, μπορεί να απαιτεί έναν ασυνήθιστο και άτυπο συντονισμό.

Με βάση αυτή τη διάκριση, είναι δυνατό να προσδιοριστούν δύο διαφορετικοί τύποι θεσμών που εμπλέκονται στο συντονισμό για την υλοποίηση αμοιβαίως επωφελών δραστηριοτήτων. Από τη μια πλευρά πρόκειται για τα επίσημα κρατικά ιδρύματα και από την άλλη για τα μη επίσημα κρατικά ιδρύματα, τα οποία θεωρούνται ως «άτυπα» (Rhodes et al. 2008).

Οι επίσημοι θεσμοί είναι εκείνοι που απαρτίζονται από άτομα που επιλέγονται μέσα από μια καλά καθορισμένη εκλογική διαδικασία. Ανάλογα με το αξίωμα που αναλαμβάνουν στα θεσμικά αυτά όργανα, τα άτομα έχουν ως καθήκον τους να διαμορφώνουν μια εσωτερική και εξωτερική πολιτική η οποία είναι άμεσα προσαρμοσμένη στις ανάγκες του εκλογικού τους σώματος. Από την άλλη, οι ημιεπίσημοι θεσμοί καθορίζουν τις αρμοδιότητες, τα καθήκοντα και τις ευθύνες τους, έχοντας ως κατευθυντήριοι άξονες δράσης την πολιτική που διαμορφώνεται μέσω των επίσημων θεσμών (Rhodes et al. 2008). Λειτουργούν δηλαδή ως ένα ανοιχτό, βασισμένο σε αυστηρούς κανόνες, σύστημα που ρυθμίζεται από αποφάσεις, στρατηγικές και πολιτικές των επίσημων ιδρυμάτων.

Προκειμένου να γίνει περισσότερο αντιληπτή η σχέση μεταξύ κρατικών και μη κρατικών ιδρυμάτων θα μπορούσε να εκληφθεί ως μια διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ «εντολέα-φορέα». Αυτή η ανάθεση ορισμένων εξουσιών από τον εντολέα (δηλαδή έναν επίσημο θεσμό) στον αντιπρόσωπο (έναν ημιεπίσημο ή άτυπο θεσμό) επιτρέπει στον εντολέα να μειώσει το κόστος που ενδεχομένως θα υφίστατο εξαιτίας των πολιτικών συναλλαγών, ενώ έχει και πολλά άλλα πλεονεκτήματα. Δίνει τη δυνατότητα στους επίσημους φορείς της εξουσίας να επωφεληθούν από την τεχνική εμπειρία ενός άλλου οργανισμού, αυξάνει την αποτελεσματικότητα ως προς τον σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής και της διαχείρισης των σπάνιων πόρων, ενώ ταυτόχρονα διασφαλίζει και την αξιόπιστη δέσμευση ως προς την υλοποίηση των στόχων απελευθερώνοντας τον εκάστοτε εκλεγμένο πολιτικό από την πίεση και την ευθύνη της προώθησης και της προώθησης κάποιων συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών (Shepsle, 2006).

Ως εκ τούτου, με βάση αυτές τις ορθολογικές θεσμικές θεωρίες ως προς τη διαδικασία της λήψης σημαντικών αποφάσεων, οι Τούρκοι που είναι υπεύθυνοι για τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής, αναθέτουν σημαντικές εξουσίες και αρμοδιότητες σε άλλους και επιδιώκουν έτσι τη συνεργασία με ορισμένους μη κρατικούς παράγοντες ως προς τη διαχείριση των σχέσεων τους με τις αφρικανικές χώρες. Η «Τουρκική Ένωση Ανεξάρτητων Εταιρειών και Βιομηχανιών» («MUSIAD») για παράδειγμα έχει διαδραματίσει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο από αυτή την άποψη σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής.

4.3 Η διείσδυση της Τουρκίας στην Αφρική

4.3.1 Η διπλωματία σε οικονομικό επίπεδο

Η επιθυμία της Τουρκίας και των αφρικανικών κρατών να βελτιώσουν τις οικονομικές και εμπορικές τους σχέσεις εξηγεί ως ένα βαθμό και την έντονη συνεργασία μεταξύ των δύο αυτών εμπλεκόμενων μερών κατά τα τελευταία χρόνια. Οι μακροχρόνιες σχέσεις με τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, λόγω των ιστορικών και πολιτιστικών τους δεσμών ήδη από την Οθωμανική περίοδο, οδήγησαν σε μια μεθοδική οικονομική στρατηγική συνεργασία από το 2005 και μετά. Η υλοποίηση του στρατηγικού σχεδιασμού για τη βελτίωση των οικονομικών σχέσεων με τα αφρικανικά κράτη μέσω της ανάπτυξης του εμπορίου, σηματοδότησε την έναρξη μιας νέας φάσης συνεργασίας μεταξύ των δύο εταίρων (Langan, 2017).

Με βάση αυτές τις παρατηρήσεις, διαπιστώνεται πως η Τουρκία έχει κάνει ένα αποφασιστικό και τολμηρό βήμα προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των οικονομικών δεσμών της με τις αφρικανικές χώρες, μέσω της συνεργασίας της με κράτη αλλά και μη επίσημους φορείς και ιδρύματα. Η καθιέρωση μιας οικονομικής συνεργασίας αρκετά υψηλού επιπέδου με επίσημους και ημι-επίσημους θεσμούς έχει αυξήσει ραγδαία τη νομιμότητά της και έχει εδραιώσει τη θέση της ως νόμιμου στρατηγικού εταίρου στην ευρύτερη περιοχή. Εξέχοντες οικονομικοί θεσμοί όπως ο «TABA», η «MUSAID» και το «DEIK» έπαιξαν και εξακολουθούν να παίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτό.

Η «Ανεξάρτητη Ένωση Βιομηχάνων και Επιχειρήσεων» («MUSIAD») είναι μια τουρκική Μ.Κ.Ο. που ιδρύθηκε το 1990 έχοντας ως αποστολή της να προωθήσει την ανάπτυξη των οικονομικών, εμπορικών, κοινωνικών και πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και των ξένων εταίρων της. Το 2018, ήταν το «έτος της Αφρικής» και για αυτό ως κύριοι στόχοι τέθηκαν η προώθηση της συνεργασίας και της ανάπτυξης στην Αφρική μέσω της υλοποίησης επενδυτικών συνεργασιών, της μεταφοράς τεχνολογίας καθώς και της αύξησης των εισαγωγών και των εξαγωγών. Έτσι, οι Τούρκοι επιχειρηματίες κινήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση με στόχο να δημιουργήσουν μια σειρά από εμπορικά και επενδυτικά προγράμματα. Τέλος αναφέρεται ότι η «Ένωση» δεν προωθεί μόνο την οικονομική εταιρική σχέση μεταξύ της Τουρκίας και των

αφρικανικών κρατών, αλλά παράλληλα ενισχύει και τους πολιτιστικούς δεσμούς με τις εκεί υπάρχουσες μουσουλμανικές κοινότητες (MUSIAD, 2019).

Στο πλαίσιο λοιπόν υλοποίησης των ανωτέρω στόχων, η «MUSIAD» έχει δημιουργήσει γραφεία με εκπροσώπους στο Σουδάν, τη Νιγηρία, τη Νότια Αφρική, τη Σενεγάλη, το Τσαντ, την Αιθιοπία, τη Γκάνα κ.ά. Οι εξωτερικές υποθέσεις ρυθμίζονται από τρεις κυρίως επιτροπές: την «Επιτροπή Εξωτερικών Οργανώσεων και Ανάπτυξης» (FODC), την «Επιτροπή Διεθνών Σχέσεων» (IRC) και την «Επιτροπή Δίκαιων Οργανισμών και Φόρουμ» (FFOC). Επιπλέον, η Τουρκία αναζήτησε νέες αγορές και διευρυμένα επιχειρηματικά δίκτυα στην αφρικανική ήπειρο. Το «FairForum and Organization Commission» εφαρμόζει τα ποιοτικά πρότυπα και τις βασικές αρχές της «MUSIAD» στο εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο, ενώ ασχολείται με τη διοργάνωση μεγάλων αφρικανικών επιχειρηματικών σεμιναρίων και συνεδρίων. Η «Επιτροπή Διεθνών Σχέσεων» δέχεται τις αντιπροσωπείες για το εξωτερικό εμπόριο στα κατά τόπους γραφεία και τα υποκαταστήματα της «MUSIAD» στην Τουρκία (MUSIAD, 2019).

Επιπρόσθετα σημειώνεται ότι ο συγκεκριμένος οργανισμός λειτουργεί σε συνεργασία με τα υπουργεία Εξωτερικών, Οικονομίας, Ανάπτυξης και Βιομηχανίας της Τουρκίας. Συμμετέχει ενεργά στην πραγματοποίηση αποστολών και φροντίζει για τη διατήρηση των διμερών σχέσεων με διπλωματικούς εκπροσώπους στην Τουρκία που ακολουθούν το δρόμο της εμπορικής διπλωματίας πραγματοποιώντας συχνά επισκέψεις στη Νότια Αφρική και τη Ζάμπια. Από την άλλη, οι πιο σημαντικοί οικονομικοί οργανισμοί της Αφρικής επιδεικνύουν μια αυξανόμενη τάση για αποκέντρωση των λειτουργιών τους, διατηρώντας το πλεονέκτημα της οικοδόμησης μιας αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της βελτίωσης των σχέσεων με το εξωτερικό, γεγονός που συμβάλλει καθοριστικά στην τόνωση της οικονομίας μέσω των εξαγωγών.

Η 16ετής πρωτοβουλία της Τουρκίας στην Αφρική, η οποία υλοποιείται εν μέρει μέσω ημιεπίσημων ή και άτυπων θεσμών, έχει ενισχύσει την οικονομική συνεργασία των δύο μερών, ενώ ταυτόχρονα έχει ανυψώσει τις πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις. Ο αριθμός των αφρικανικών χωρών με τις οποίες η Τουρκία έχει υπογράψει συμφωνίες εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας αυξήθηκε σημαντικά από 32 που ήταν κατά το

2003, σε 45 το 2017. Η Τουρκία έχει επίσης υπογράψει συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου με τέσσερις αφρικανικές χώρες, μεταξύ των οποίων είναι η Τυνησία το 2005, η Αίγυπτος το 2006, το Μαρόκο το 2006 και ο Μαυρίκιος το 2011 (Genç and Tekin, 2014).

Όσον αφορά τη συμφωνία αμοιβαίας προστασίας, η Τουρκία είχε υπογράψει μόνο έξι συμφωνίες αμοιβαίας προστασίας πριν από το 2003 και μέχρι στιγμής ο αριθμός έχει αυξηθεί. Η «Turkish Airlines» είναι ένα άλλο παράδειγμα εταιρείας που συμβάλλει στην αύξηση του όγκου των εμπορικών ροών και της οικονομικής αλληλεπίδρασης μεταξύ της Τουρκίας και των αφρικανών ομολόγων της. Η εν λόγω αεροπορική εταιρεία προσφέρει υπηρεσίες που διευκολύνουν τις εμπορικές συναλλαγές στην αφρικανική ήπειρο (Genç and Tekin, 2014). Μέσω της ανταλλαγής επίσημων επισκέψεων υψηλού επιπέδου, της συμμετοχής σε τουρκο-αφρικανικές Συνόδους Κορυφής και διασκέψεις που διοργανώνονται από κρατικούς και μη φορείς, η τουρκική κυβέρνηση έχει αποδειχθεί πλέον ως ένας νόμιμος και αναγνωρισμένος παράγοντας για τα αφρικανικά κράτη. Η πρώτη τουρκική διεθνής σύνοδος οργανώθηκε από το «τουρκο-ασιατικό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών» (TACSS) τον Νοέμβριο του 2005. Στη Σύνοδο αυτή, η Τουρκία ανακήρυξε επίσημα το 2005 ως το έτος κατά το οποίο η Αφρική εντάχθηκε σε μια νέα μορφή εταιρικής σχέσης (Langan, 2017). Μια ακόμη διεθνής σύνοδος πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 2008. Αυτή η Σύνοδος κορυφής της «Αφρικανικής Ένωσης της Τουρκίας», που διοργανώθηκε από επίσημους θεσμούς (το Υπουργείο Εξωτερικών σε συνεργασία με την Αφρικανική Ένωση), τόνισε πως οι σχέσεις της Τουρκίας με τα αφρικανικά κράτη βασίζονται και καθοδηγούνται από αμοιβαία επωφελή συνεργασία (RTMFA, 2019).

Μετά τη Σύνοδο Κορυφής, εγκρίθηκε η ένταξη της Τουρκίας στην «Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης» αποκτώντας έτσι το ρόλο του παρατηρητή και του στρατηγικού εταίρου (Ozkan, 2013). Με αυτόν τον τρόπο, η Σύνοδος Κορυφής έδωσε ώθηση στην αμοιβαία οικονομική συνεργασία, στις επενδυτικές ευκαιρίες και στις αμοιβαίες εμπορικές συμφωνίες, που μέχρι σήμερα παραμένουν στο επίκεντρο της στρατηγικής εταιρικής σχέσης. Τον Νοέμβριο του 2014, πραγματοποιήθηκε στο Μαλάμπο, την πρωτεύουσα της Ισημερινής Γουινέας, η δεύτερη σύνοδος κορυφής της «Αφρικανικής Ένωσης της Τουρκίας», στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι 30 αφρικανικών χωρών.

Στη «Σύνοδο Κορυφής του Μαλάμπο» συμμετείχαν και επτά Αφρικανοί αρχηγοί κρατών, μεταξύ των οποίων η Ισημερινή Γουινέα, η Μαυριτανία, η Νιγηρία, η Ζιμπάμπουε και η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, και ο πρόεδρος της Αφρικανικής Ένωσης. «Ένα νέο μοντέλο εταιρικής σχέσης για την ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ολοκλήρωσης» σηματοδότησε την έναρξη ενός νέου κεφαλαίου συνεργασίας με την υιοθέτηση ενός κοινού σχεδίου εφαρμογής για την περίοδο 2015-2019 (Siradag, 2013).

Η σημασία των πολιτικών σχέσεων μεταξύ των δύο αυτών εταίρων, έγινε πιο σαφής στις δραστηριότητες που αφορούσαν τα Ηνωμένα Έθνη. Κατά το 2008, για παράδειγμα, η Τουρκία εξελέγη μη μόνιμο μέλος του «Συμβουλίου Ασφαλείας» του ΟΗΕ. Αυτή η επιτυχία οφειλόταν εν μέρει στη μαζική υποστήριξη που εξέλαβε από την Αφρική, με εξαίρεση τη Νότια Αφρική και τη Μοζαμβίκη.

Το 2005, η Τουρκία απέκτησε διπλωματική εκπροσώπηση στην Αμπούτζα η οποία είναι μεταξύ των πιο επίσημων περιφερειακών περιοχών στη Δυτική Αφρική που φέρουν την ονομασία «Οικονομική Κοινότητα». Ταυτόχρονα, το 2010, η Τουρκική Πρεσβεία στο «Dares Salam» στην Τανζανία αναγνωρίστηκε από την «Κοινότητα της Ανατολικής Αφρικής» (EAC) (Njuafac and Katman, 2016). Όσον αφορά τις σχέσεις της Τουρκίας με την Αφρικανική Ένωση, η Άγκυρα παραμένει προσηλωμένη στη στήριξη των θεσμικών οργάνων τόσο στην Τουρκία όσο και στην Αφρική. Χάρης στην αλληλεπίδραση με την Αφρικανική Ένωση, η Τουρκία αύξησε πολύ γρήγορα τη εμπλοκή της και εδραίωσε τη θέση της ως στρατηγικού εταίρου των αφρικανικών κρατών. Στην Αφρικανική Ένωση, η τουρκική κυβέρνηση έχει επίσης καταβάλει σημαντικές προσπάθειες για να εδραιώσει τις σχέσεις με άλλους περιφερειακούς θεσμούς.

4.3.2 Θεσμοθετημένες Σχέσεις Ασφαλείας Τουρκίας-Αφρικής

Ο συντονισμός των δράσεων ασφαλείας και η βοήθεια της Τουρκίας για την ασφάλεια στην Αφρική προορίζονται αποκλειστικά για επίσημες οργανώσεις που λειτουργούν στις περιοχές αυτές. Από το 2005 έως σήμερα, η χώρα παρέχει βοήθεια σε αφρικανικά κράτη που έχουν πληγεί από την κρίση στο πλαίσιο των επίσημων

διεθνών θεσμών, υπερασπίζοντας ταυτόχρονα τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των εν λόγω κρατών. Η Τουρκία έχει συμβάλει τα μέγιστα στις ειρηνευτικές αποστολές των Ηνωμένων Εθνών στην Αφρική από το 2003 έως σήμερα, ενώ συμμετέχει και στην ειρηνευτική αποστολή του ΟΗΕ από το 1993 για τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας.

Αμέσως μετά την απόφαση ισχυροποίησης των δεσμών μέσω της «Ειδικής Πρωτοβουλίας για την Αφρική» το 2005, η Άγκυρα έδωσε ακόμα μεγαλύτερη σημασία στη διασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στην προαναφερθείσα ήπειρο, μέσω επίσημων, υποπεριφερειακών, περιφερειακών και παγκόσμιων θεσμών ασφάλειας. Από τις εννέα υπάρχουσες ειρηνευτικές αποστολές στην Αφρική, η Τουρκία συμμετέχει σε επτά από αυτές στηρίζοντας τις και οικονομικά (για παράδειγμα «MONUSCOCODRC», «MINUSMA Mali», «MINUSCACAR», «UNOCI Cote d' Ivoire» κ.λ.π.). Επιπλέον, έχει πραγματοποιήσει επιχειρήσεις κατά της πειρατείας στα ανοιχτά των ακτών της Σομαλίας υπό την αιγίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Ozerdem, 2019).

Η Τουρκική Αστυνομία προσφέρει στρατιωτικό προσωπικό σε αφρικανικές χώρες για εκπαίδευση σε διάφορους τομείς. Το διάστημα μεταξύ 2014-2020, ο αριθμός των μαθητευόμενων είχε αυξηθεί σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια (Genç and Tekin, 2014). Από την έναρξη του εκπαιδευτικού αυτού προγράμματος, η Τουρκία έχει μέχρι στιγμής καταφέρει να υπογράψει με αφρικανικές χώρες περισσότερες από 25 συνολικά συμφωνίες στον τομέα της άμυνας, της ασφάλειας και της εκπαίδευσης. Μόνο το 2015, η Άγκυρα φιλοξένησε 570 μαθητευόμενους από διάφορες αφρικανικές χώρες και συνολικά έχει εκπαιδεύσει περισσότερους από 1.000 ξένους αστυνομικούς και στρατιώτες (Genç and Tekin, 2014). Όσον αφορά τη Λιβύη, το μεγαλύτερο μέρος της βοήθειας που προσφέρει πηγαίνει στον τομέα της υγείας.

4.3.3 Ανθρωπισμός – Πτυχή της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής

Ο ανθρωπισμός είναι μια ουσιαστική πτυχή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στην Αφρική και μάλιστα βρίσκεται στο επίκεντρο του «ΑΚΡ» στην «αφήγηση» της Τουρκίας για την υποσαχάρια Αφρική. Παρουσιάζει την Τουρκία ως ένα αναδυόμενο κράτος χωρίς αποικιακές φιλοδοξίες, το ενδιαφέρον του οποίου δεν κατευθύνεται

αποκλειστικά από την οικονομική εταιρική σχέση, αλλά επεκτείνεται σε ανθρωπιστικά θέματα. Αυτό το τουρκικό μοντέλο οδήγησε ορισμένους ειδικούς της εξωτερικής πολιτικής να περιγράψουν την Τουρκία ως μια χώρα που δεν έχει εμμονή με τα δικά της συμφέροντα, αλλά ενδιαφέρεται πρωτίστως για την ευημερία των Αφρικανών (Ozkan and Orakci, 2015).

Παρέχεται ανθρωπιστική βοήθεια σε τομείς ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος, αλλά το πιο σημαντικό είναι το γεγονός πως οι Τούρκοι μοιράζονται τις αναπτυξιακές τους εμπειρίες με τις αφρικανικές χώρες. Το ορθολογιστικό μοντέλο στην ήπειρο καθοδηγείται από δύο στοιχεία:

(α) Την επιθυμία να μοιραστούν και να προωθηθούν οι αναπτυξιακές εμπειρίες των εμπλεκόμενων χωρών.

(β) Την επιθυμία να αντιμετωπιστούν οι υπάρχουσες ανθρωπιστικές ανησυχίες.

Η ανθρωπιστική βοήθεια διοχετεύεται μέσω του συντονισμού μεταξύ κρατικών και μη φορέων. Σε αυτό το πλαίσιο, αρμόδια τμήματα εξετάζουν κάθε φορά τη συνεργασία μεταξύ επίσημων ανθρωπιστικών ιδρυμάτων, όπως η «Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων» και η «Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού» («TIKA»), που συνεργάζονται με ημι-επίσημους θεσμούς, όπως είναι για παράδειγμα η «Τουρκική Ερυθρά Ημισέληνος» («TRC»), το Ίδρυμα «Maarif», και η «Turkish Airlines».

Η «Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού» («TIKA») είναι ένας ανθρωπιστικός και αναπτυξιακός οργανισμός που δίνει προτεραιότητα κάτω από μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση στη συνεργασία με τις αφρικανικές χώρες. Με βάση το Νόμο 4668, έχει την δυνατότητα της υπεργολαβίας σε άλλα ιδρύματα και Μ.Κ.Ο. στην Τουρκία. Έτσι, η «TIKA» είναι μια κρατική υπηρεσία που συντονίζεται κυρίως με διάφορους μη κρατικούς φορείς και λειτουργεί σε συνεργασία με διάφορες ομάδες πολιτιστικών, οικονομικών και πολυεθνικών συμφερόντων. Έχει ως έναν από τους κύριους στόχους στην Αφρική την ανταλλαγή αναπτυξιακών εμπειριών και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας σε χώρες που έχουν πληγεί εξαιτίας της ανθρωπιστικής

κρίσης. Ο πρόεδρος της «ΤΙΚΑ» Serdar Çam είχε δηλώσει πως στόχος είναι να μεταδοθεί η τουρκική εμπειρία στις αναπτυσσόμενες χώρες και να εδραιωθεί μια δίκαιη και βιώσιμη συνεργασία η οποία θα εδράζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη (ΤΙΚΑ, 2019).

Κατά τη διάρκεια του 2014, η Τουρκία έστειλε την τρίτη μεγαλύτερη ανθρωπιστική βοήθεια στον κόσμο (ΤΙΚΑ, 2017). Ο ανθρωπιστικός και έκτακτος προϋπολογισμός της Τουρκίας για το 2015 ανερχόταν σε 3,2 δισεκατομμύρια δολάρια, το 2016 ξεπέρασε τα 6,4 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ κατά το 2017 η βοήθεια ανήλθε στα 8 δισεκατομμύρια δολάρια. Το 2018, η Τουρκία ξεπέρασε πολλές ανεπτυγμένες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες στην παροχή οικονομικής ενίσχυσης. Αυτό οφείλεται κυρίως στην επίδραση των εθνικών ανθρωπιστικών οργανώσεων και των μη κρατικών φορέων. Η «ΤΙΚΑ» είναι ο σημαντικότερος οργανισμός της Τουρκίας για την προώθηση της ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας προς άλλα κράτη (ΤΙΚΑ, 2017). Σε περισσότερες από 37 αφρικανικές χώρες έχουν υλοποιηθεί πολυάριθμα έργα τα οποία έχουν συμβάλει σημαντικά στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τη μείωση της ανεργίας και την καταπολέμηση της φτώχειας στην περιοχή.

Η ανθρωπιστική και αναπτυξιακή βοήθεια της Τουρκίας είναι ευρέως διαδεδομένη και στον τομέα της εκπαίδευσης, παρέχοντας σημαντικές υποτροφίες σε Αφρικανούς φοιτητές ανεξαρτήτως της εθνικής ή της θρησκευτικής τους καταβολής. Ο αριθμός των υποτροφιών για Αφρικανούς φοιτητές έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, ενώ είναι χαρακτηριστικό πως χορήγησε περίπου 1.239 υποτροφίες σε Αφρικανούς φοιτητές μεταξύ των ετών 2015 - 2016. Επιπλέον, το τουρκικό Ίδρυμα «Maarif», που ιδρύθηκε με νόμο το 2016, είναι ένα ημι-αυτόνομο ίδρυμα υπεύθυνο για το συντονισμό και τη λειτουργία των τουρκικών σχολείων στο εξωτερικό. Πρόκειται για έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό που υπάγεται στο Υπουργείο Παιδείας της Τουρκίας και επί του παρόντος, δραστηριοποιείται σε περίπου 33 χώρες σε όλες τις ηπείρους. Η δραστηριότητά του είναι πολύ σημαντική στην Αφρική αλλά και στον βαλκανικό χώρο, παρέχοντας εκπαίδευση που ξεκινάει από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού και καταλήγει μέχρι το πανεπιστήμιο. Κατά τη διάρκεια του 2019, το ίδρυμα είχε φροντίσει

για τη λειτουργία περισσότερων από 84 σχολείων σε διάφορες αφρικανικές χώρες (Daily Sabah, 2019).

Παράλληλα, από το 2011, η Τουρκία παρέχει αναπτυξιακή βοήθεια στη Σομαλία ως μέρος των στόχων της εξωτερικής πολιτικής της (Daily Sabah, 2019), ενώ έχει προσφέρει και ένα ειδικό πρόγραμμα υποτροφιών για σπουδές στη Σομαλία. Το 2014, περίπου 600 υπολογιστές είχε αποφασιστεί να δοθούν για τον εξοπλισμό των Πανεπιστημίων, με το Πανεπιστήμιο του Μογκαντίσου να παίρνει τους περισσότερους από αυτούς. Επιπροσθέτως, μετά από μια από τις πιο θανατηφόρες τρομοκρατικές επιθέσεις που δέχθηκε η χώρα στο Μογκαντίσου, η οποία είχε ως αποτέλεσμα περισσότερους από 300 θανάτους, η τουρκική κυβέρνηση συνεργάστηκε με όλους τους φορείς που είχε στη διάθεσή της για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Το τουρκικό Υπουργείο Υγείας παρείχε επείγουσα ιατρική περίθαλψη, ενώ πολλοί επαγγελματίες του χώρου της υγείας μετέφεραν τους πιο σοβαρά τραυματισμένους προς την Τουρκία. Επίσης, τα Ηνωμένα Έθνη διεξήγαγαν την πρώτη Παγκόσμια Ανθρωπιστική Σύνοδο Κορυφής στην Κωνσταντινούπολη το 2016 για να υποστηρίξουν τις εντατικές ανθρωπιστικές προσπάθειες της Τουρκίας στην περιοχή (TIKA, 2017).

Όσον αφορά τις δραστηριότητές της Τουρκία στις υπόλοιπες αφρικανικές χώρες αξίζει να αναφερθεί ότι στην Αιθιοπία, η «TIKA» επικεντρώνεται περισσότερο στη βελτίωση του περιβάλλοντος και του υδάτινου ορίζοντα. Ένα υψηλό ποσοστό της τάξης του 40% της εθνικής βοήθειας πηγαίνει στους συγκεκριμένους τομείς και περίπου το 35% πηγαίνει σε διάφορες κοινωνικές υποδομές. Επιπλέον, έχει επεκταθεί και σε παροχή βοήθειας σε κατασκευαστικά έργα. Στη Λιβύη, η «TIKA» έχει διεξαγάγει επίσης σημαντικές δραστηριότητες στον τομέα των επικοινωνιών, της διοίκησης και των αστικών υποδομών. ενώ το μεγαλύτερο μέρος της βοήθειας απορροφάτε από τον τομέα της υγείας. Τέλος, στη Νιγηρία η «TIKA» εργάζεται κυρίως για την βελτίωση των τομέων κοινωνικών υποδομών και περιβαλλοντικών συνθηκών, καθώς και στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και των τηλεπικοινωνιών (TIKA, 2019).

4.3.4 Η Τουρκική Ερυθρά Ημισέληνος

Η «Τουρκική Ερυθρά Ημισέληνος» είναι ένας άλλος μη κερδοσκοπικός οργανισμός που μεριμνά για την καλή εικόνα της Τουρκίας στην Αφρική. Ο συγκεκριμένος οργανισμός υπάρχει για περισσότερα από 150 χρόνια και είναι γνωστός σε πολλά μέρη του κόσμου για την ανθρωπιστική βοήθεια που προσφέρει (Ozkan, 2013). Τα τελευταία 20 χρόνια, η «Τουρκική Ερυθρά Ημισέληνος» δραστηριοποιείται σε αρκετές αφρικανικές χώρες που χρειάζονται ανθρωπιστική βοήθεια. Μάλιστα, το 2018, ο οργανισμός παρείχε επείγουσα βοήθεια σε 51 χώρες σε όλο τον κόσμο (Kizilay, 2019). Το 2006, έχτισε και εξόπλισε ένα νοσοκομείο συνολικού προϋπολογισμού 5 εκατομμυρίων δολαρίων στο Νταρφούρ, ενώ δύο χρόνια αργότερα έχτισε ένα σύγχρονο φαρμακευτικό κέντρο στην περιοχή της Εν Ντιαμένα του Τσαντ. Μία από τις μεγαλύτερες συνεισφορές του οργανισμού στην περιοχή πραγματοποιήθηκε το 2011, όταν ξεκίνησε μια εθνική εκστρατεία για να βοηθήσει τα θύματα του λιμού στη Σομαλία.

Η Ερυθρά Ημισέληνος συνεργάζεται με μια ομάδα Τούρκων γιατρών που ονομάζεται «Doctors Worldwide» («DWW»). Τα τελευταία χρόνια, η ομάδα αυτή έχει παράσχει ιατρική βοήθεια σε αφρικανικές χώρες όπως η Κένυα, η Γκάνα και το Σουδάν. Επίσης, είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση ενός νοσοκομείου και ενός ιατρικού εκπαιδευτικού κέντρου στο Μογκαντίσου καθώς και την εκπαίδευση Σομαλών ιατρών. Από την άλλη, το «Ίδρυμα Ανθρωπιστικής Βοήθειας» («IHH») έχει φροντίσει για το χτίσιμο ενός από τα μεγαλύτερα ορφανοτροφεία στο Κέρας της Αφρικής.

4.4 Οι επιδιώξεις της Τουρκίας στην Αφρική και ευρύτερα

4.4.1 Ο Νότιος Προσανατολισμός- Μια Νέα Διάσταση Εξωτερικής Πολιτικής

Ο νότιος προσανατολισμός της Τουρκίας είναι ένας νέος προσανατολισμός αν και συμπληρωματικός που εμφανίστηκε μετά το ξέσπασμα της διεθνούς κρίσης. Η πορεία των χωρών του παγκόσμιου Νότου έχει αναλυθεί ευρέως από τον Ψυχρό Πόλεμο και έπειτα δίνοντας έμφαση στη μεταξύ τους συνεργασία. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, αρκετές χώρες που δεν είναι μέλη της Επιτροπής Αναπτυξιακής Βοήθειας άρχισαν να επαναπροσδιορίζουν τον ρόλο τους στη διεθνή πολιτική σκηνή εντείνοντας τις προσπάθειές τους υποστηρίζοντας πολυάριθμες αναπτυξιακές δραστηριότητες που

αναλαμβάνουν οι χώρες του παγκόσμιου Νότου. Ως αποτέλεσμα, ο πλανήτης γνωρίζει μια νέα μορφή συνεργασίας αυτών των χωρών που είναι γνωστή ως συνεργασία «Νότου-Νότου» και η οποία προωθεί την αλληλοβοήθεια και υποστηρίζει την αρχή της ισότητας, της εταιρικής σχέσης και του αμοιβαίου συμφέροντος (Quadir, 2013).

Η φιλοσοφία πίσω από αυτή την πολιτική πηγάζει από την έννοια της αμοιβαίας ανάπτυξης. Σήμερα, οι αναπτυσσόμενες δυνάμεις του Νότου, φαίνεται να γίνονται φορείς τροποποίησης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (Chaturvedi, Fues and Sidiropoulos, 2012), αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι οι αναδυόμενες δυνάμεις στο σύνολό τους, δεν έχουν συνεχώς ένα τυπικό όραμα ανάπτυξης και προσανατολισμού προς τον Νότο. Γενικά, επιδιώκουν μια πολιτική ατζέντα που να υποστηρίζει την ανάπτυξη, δίνοντας προσοχή όμως σε αξίες όπως η κοινωνική δικαιοσύνη, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα, η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η αναπτυξιακή συνεργασία και η οικονομική βοήθεια αντιπροσωπεύει ένα σχετικά μικρό μερίδιο στην παγκόσμια αλλαγή, ωστόσο είναι ένα πεδίο που αποκαλύπτει ευρύτερα πρότυπα και τάσεις του πολιτικού, οικονομικού και πολιτιστικού βίου (Woods 2008). Οι αναδυόμενες δυνάμεις συμπεριφέρονται με συνέπεια εντελώς διαφορετικά από τις παλιές, αρνούμενες να χρησιμοποιήσουν την κυρίαρχη γλώσσα της επίσημης ανάπτυξης, η οποία τείνει να εξορθολογίσει την ιεραρχική σχέση μεταξύ Βορρά και Νότου (Dreher, Nunnenkamp and Thiele, 2011). Ωστόσο, μέσα στην ατζέντα των αναδυόμενων δυνάμεων υπάρχουν ζωτικές διαφορές, τις οποίες ορισμένοι (Zimmerman & Smith 2011; Walz & Ramachandran, 2011) έχουν ταξινομήσει σε τρία εντελώς διαφορετικά μοντέλα: το μοντέλο DAC, το αραβικό μοντέλο και το νότιο μοντέλο.

Σύμφωνα με τους Walz και Ramachandran (2011), η Τουρκία με την τρέχουσα ατζέντα της δείχνει την ταυτόχρονη παρουσία χαρακτηριστικών και των τριών μοντέλων. Μέχρι πρόσφατα, το παγκόσμιο ενδιαφέρον για τον στρατηγικό προσανατολισμό της Τουρκίας στον νότο ήταν κατά κύριο λόγο μειωμένο. Μάλιστα, φαίνεται να απουσιάζει παντελώς η όποια αναφορά της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στις χώρες του «Τρίτου Κόσμου» ή αλλιώς του «Παγκόσμιου Νότου» τηρώντας μιας στάση αποστασιοποίησης και ουδετερότητας. Αυτές οι αποτυχημένες αρχικές κινήσεις

προς τις χώρες του Νότου προκάλεσαν μια αίσθηση απόστασης και δυσπιστίας. Ως αποτέλεσμα, κατά τη διάρκεια της διεθνούς κρίσης στην οποία ενεπλάκη η Τουρκία – όπως αυτή στην Κύπρο το 1974–, οι χώρες αυτές γενικά έλαβαν θέσεις δυσμενείς για την Τουρκία (Arıboğan 2004, σ.410). Ένας άλλος ενδιαφέρον δείκτης αυτής της γενικής αίσθησης απόστασης μεταξύ της Τουρκίας και του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου μπορεί να βρεθεί στα Ηνωμένα Έθνη. Στις Περιφερειακές Ομάδες των Ηνωμένων Εθνών, η Τουρκία είναι μέλος τόσο της Ομάδας Δυτικής Ευρώπης και Άλλων (WEOG) όσο και της Ομάδας Ασίας-Ειρηνικού -πρώην Ασιατικής Ομάδας-, αλλά όσον αφορά τις ψηφοφορίες, η θέση της μετράει μόνο για την WEOG.

Ομοίως, υπάρχουν μόνο μερικές δημοσιεύσεις που διερευνούν τις σχέσεις της Τουρκίας με τον Τρίτο Κόσμο εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου (Bölükbaşı 1988· Sönmezöglü 1994, σ. 441-481) και – μετά τον Ψυχρό Πόλεμο – τον παγκόσμιο Νότια (Araydın 2012). Στην πραγματικότητα, υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες σχετικά με τη θέση της Τουρκίας απέναντι στη διαδικασία αποαποικιοποίησης, τους δεσμούς μεταξύ των τουρκικών κοινωνικών και πολιτικών αριστερών κινημάτων με τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα στον μη αραβικό κόσμο και την τουρκική πολυμερή πολιτική στα κύρια θέματα της διεθνούς ατζέντας του παγκόσμιου Νότου πριν από την εκλογή του AKP. Όμως ως θετική τάση θα μπορούσε να θεωρηθεί το γεγονός ότι υπάρχει μια αυξανόμενη βιβλιογραφία όσον αφορά τις αναπτυξιακές τροχιές, την κρίση και τις νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις (Öniş 2006, Bailey 2007), τις μεταναστεύσεις (Meza 2006), τον τραπεζικό τομέα (Marois 2012), τον ρόλο του στρατού (Pion-Berlin 2011), τον εκδημοκρατισμό (Wiltse 2015) και τον λαϊκισμό (Öniş 2014).

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει ενδιαφέρον για τους αυξανόμενους δεσμούς της Τουρκίας με τον παγκόσμιο Νότο σε πολλές περιοχές τους και τομείς του. Η νέα εξωτερική πολιτική της Τουρκίας σε σχέση με την αφρικανική ήπειρο (Hasan 2007, Özkan 2010-2012, Mbabia 2011, Wheeler 2011) έχει κερδίσει την προσοχή συμβούλων και αναλυτών, ενώ οι πολυάριθμες ανθρωπιστικές δραστηριότητες σε Κιργιστάν και Αϊτή έχουν αναδείξει τον ρόλο της Τουρκίας ως υπεύθυνου εταίρου που συνδράμει τις διεθνείς προσπάθειες για την επιδίωξη περιφερειακής και διεθνούς διακυβέρνησης. Ο γενικός προσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής είναι επηρεασμένος από σχέσεις

που διαμορφώνεται τόσο σε τοπικό όσο και διεθνές επίπεδο (Keyman & Gumuscu 2014).

Στην περίπτωση του νότιου προσανατολισμού, ενδυναμώθηκε μέσα από δύο μεγάλα γεγονότα που ήταν η νομισματική κρίση της περιόδου 2008-2009 καθώς και ο ανησυχητικός απόηχος της αραβικής εξέγερσης. Από αυτή την άποψη, η Τουρκία απάντησε με δύο εντελώς διαφορετικούς τρόπους. Πρώτα απ' όλα, προσπάθησε να οριστεί εγγυητής της περιφερειακής τάξης και ασφάλειας στη γύρω περιοχή και να αναβιώσει, τουλάχιστον ιδεατά, τα ιστορικά και πολιτιστικά σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μέσω αυτής της στρατηγικής, η όποια είναι επηρεασμένη έντονα από το συντηρητικό χαρακτήρα του κόμματος AKP, η Τουρκία προσπαθεί ανεπιτυχώς να επωφεληθεί από την αναδιανομή της πολιτικής εξουσίας στην ευρύτερη περιοχή λόγω της απροθυμίας των μεγάλων δυνάμεων να παρέμβουν καθοριστικά. Δεύτερον, η Τουρκία προσπαθεί να διευρύνει τον ρόλο της ως παγκόσμιος παίκτης, εκμεταλλευόμενη την κρίση ανάμεσα στις εδραιωμένες δυνάμεις και την ανάγκη για νέους εταίρους στον παγκόσμιο Νότο, ιδιαίτερα μεταξύ των μικρότερων ανεπτυγμένων χωρών.

Οι περιφερειακές και παγκόσμιες εξελίξεις ώθησαν τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να αναζητήσουν διαφορετικά μονοπάτια στην παγκόσμια πολιτική σκηνή, εστιάζοντας την προσοχή τους σε άλλες περιοχές όπως η Λατινική Αμερική, η υποσαχάρια Αφρική και η Νότια Ασία. Η αδυναμία να γίνει ένας περιφερειακός ηγεμόνας μετά την Αραβική Επανάσταση, οι περιορισμοί των παραδοσιακών και των νέων αγορών της Μέσης Ανατολής, καθώς και η διακοπή της διαδικασίας ένταξης στην ΕΕ ώθησε την Τουρκία να επενδύσει χρόνο και πόρους σε εναλλακτικές περιοχές αναζητώντας τις βέλτιστες πρακτικές σε τομείς πολιτικής όπως η εξωτερική βοήθεια, η ανθρωπιστική βοήθεια, οι επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης και η πολιτιστική συνεργασία.

Μέσω της χρήσης μιας σειράς ισχυρών εργαλείων όπως τα ειρηνευτικά στρατεύματα, η παροχή αναπτυξιακής βοήθειας, οι ανθρωπιστικές δραστηριότητες και η δημόσια διπλωματία, η Τουρκία αύξησε τον ρόλο της στην περιφερειακή και παγκόσμια πολιτική σκακιέρα. (Bayer & Keyman 2012, σελίδα 85). Αν και αυτή η

διάσταση προσπαθεί να αποφύγει ενέργειες που υπονομεύουν το σύνολο των διεθνών κανόνων, υπογραμμίζει τις αλλαγές στην κατανομή των οικονομικών πόρων, ιδιαίτερα αυτές που σχετίζονται με τις πιθανές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία. Σε μια ευκαιρία να παρουσιαστεί ως σημαντικός εταίρος για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, η Τουρκία φιλοξένησε την τέταρτη Διάσκεψη του Διεθνούς Οργανισμού για τις χώρες αυτές τον Μάιο του 2011 υποστηρίζοντας ότι ως αναπτυσσόμενη χώρα είναι διατεθειμένη να μοιραστεί το μυστικό της επιτυχίας και την εμπειρία της (Korkut and Civelekoglu 2013, σελ. 194).

Εκτός από τους περιφερειακούς και διεθνείς παράγοντες, οι ιδεολογικές προτιμήσεις του πολιτικού συνασπισμού, που βασίζονται σε συντηρητικές αρχές με ρεαλιστική εφαρμογή, έχουν επηρεάσει αυτή την εντελώς διαφορετική πορεία που ακολουθεί η τουρκική εξωτερική πολιτική. Η αυξανόμενη εμπλοκή της στην υποσαχάρια Αφρική και στη Λατινική Αμερική απεικονίζει την όδευση του νέου τουρκικού προσανατολισμού προς τον παγκόσμιο Νότο.

4.4.2 Η υποσαχάρια Αφρική στη διεθνή νότια ατζέντα της Τουρκίας

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η Αφρική έχει μετατραπεί σε μια περιοχή όπου ανερχόμενες δυνάμεις στρέφονται εκεί για να αυξήσουν το διεθνές του κύρος. Ο κύριος λόγος είναι ότι ο μετασχηματισμός της παγκόσμιας οικονομίας που έχει δημιουργήσει μια νέα ζήτηση για ορυκτές και ενεργειακές πηγές, δημιουργεί μια ανταγωνιστική γεωοικονομική και πολιτική αρένα εντός της Αφρικανικής ηπείρου (Korkut & Civelekoglu 2013, 191). Την τελευταία δεκαετία, η Τουρκία κατέκτησε μια ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στους λεγόμενους μη παραδοσιακούς εταίρους, καθοδηγούμενη από δύο βασικούς παράγοντες: τη διαφοροποίηση των οικονομικών της σχέσεων και τη διατήρηση του επαναπροσδιορισμού της στα διεθνή πολιτικά πράγματα (Özkan 2012). Ιστορικά, η Τουρκία προσπαθεί να διατηρεί επαφές με τα πρώην οθωμανικά εδάφη, ωστόσο, μόνο τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει αρχίσει να δραστηριοποιείται στις αφρικανικές χώρες που βρίσκονται γεωγραφικά κάτω από το Μαγκρέμπ. Παραδοσιακά, οι τουρκικές αρχές εξετάζουν αυτές τις περιοχές ως δευτερεύουσες και περιφερειακές για τα συμφέροντά τους. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι σχέσεις της Τουρκίας με την Αφρική και ιδιαίτερα με τις υποσαχάριες

αφρικανικές χώρες, έχουν επιδείξει μια αυξανόμενη αναζωπύρωση. Το προοδευτικό άνοιγμα της οικονομίας, η αυξανόμενη παγκόσμια διασύνδεση χρήματος και επιχειρήσεων η εξερεύνηση νέων ευκαιριών εντός του μη δυτικού κόσμου παρέχει τη βάση για τη θέσπιση του Σχεδίου Δράσης (1998). Η Τουρκία έχει διευρύνει ακόμα περισσότερο της επαφές της με την αφρικανική ήπειρο υπό την κυβέρνηση του ΑΚΡ κάτι που έγινε αντιληπτό και με την έγκριση το 2003 της ανάπτυξης στρατηγικής για τις Οικονομικές Σχέσεις με τις Αφρικανικές Χώρες. Από το 2004, η Τουρκία έχει αυξήσει σημαντικά τις σχέσεις της με τις χώρες γύρω από το Κέρασ της Αφρικής μέσω οικονομικών, εμπορικών και διμερών συμφωνιών που προέρχονται από την προσφορά επείγουσας αναπτυξιακής βοήθειας (Donelli 2015). Ωστόσο, η σημαντικότερη μεταστροφή της Τουρκίας προς την αφρικανική ήπειρο ήταν η επιλογή του έτους 2005 ως Έτος της Αφρικής. Ήταν επίσης η αρχή της εμπλοκής της Τουρκίας μέσω μιας ευρύτερης διπλωματικής πολιτικής, τόσο σε διμερές όσο και σε ευρύτερο επίπεδο. Σημειώνεται ότι τα τελευταία χρόνια, η Τουρκία έχει αυξήσει τα διπλωματικά της γραφεία και, ως εκ τούτου, τον αριθμό των προξένων που δρουν στην Αφρική ως μεσάζοντες.

Από την σκοπιά της Τουρκίας, οι βασικοί μοχλοί είναι ένας συνδυασμός εγγύτητας ταυτότητας, αναζήτησης νέων αγορών και επιδίωξης μεταβολής της χώρας σε διεθνή παίκτη. Η Τουρκία προσπάθησε να συστηθεί ως ένας ενεργός εταίρος που παρέχει αναπτυξιακή βοήθεια. Σε σύγκριση με τις πρώην χώρες της DAC, η Τουρκία έχει δύο πλεονεκτήματα στις σχέσεις της με τις αφρικανικές χώρες. Αυτά είναι η απουσία αποικιακού παρελθόντος που κάνει το ενδεχόμενο προσέγγισης απόλυτα εφικτό (Abdirahman 2011· İpek & Biltekin 2013) και, φυσικά, η ύπαρξη ιστορικών (Rudincova 2014) και πνευματικών δεσμούς (Özkan 2013· Abdurrahim 2015).

Παρόλα αυτά, από την αντίθετη πλευρά, εκτός από τον αξιοσημείωτο ρόλο των προτιμήσεων και των συμφερόντων της ελίτ του ΑΚΡ, κάθε πολιτική και οικονομική δυναμική σε διεθνές και κοινωνικό επίπεδο ενισχύει την εμπλοκή της Άγκυρας στην Αφρική. Υπάρχουν πολλές αιτίες πίσω από την προσέγγιση της Τουρκίας με την Αφρική: (α) οι δυσκολίες στη διαδικασία ένταξης στην ΕΕ, (β) η ανακάλυψη νέων αγορών για τα τουρκικά προϊόντα, (γ) η επιδίωξη μεγαλύτερης επιχειρησιακής

αυτονομίας από τους πρώην δυτικούς συμμάχους, (δ) η απόκτηση πολιτικής προβολής και υποστήριξης στα διεθνή φόρουμ και, (ε) η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης μεταδίδοντας τις δεξιότητες και την τεχνολογική ισχύ της Τουρκίας (Özkan 2010, Terēcikliođlu 2015). Ο αναδυόμενος ρόλος των μεσαίων και των ισχυρά αναδυόμενων δυνάμεων στη διεθνή πολιτική οικονομία, μαζί με την αυξανόμενη παρουσία μη δυτικών παραγόντων όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία στην Αφρική, δίνουν κάποιες ενδείξεις για τους δεσμούς μεταξύ κράτους και συστήματος . Ταυτόχρονα, οι προοδευτικές αλλαγές στην πολιτική οικονομία από τη δεκαετία του 1980, προς μια πολύ πιο ανοιχτή και προσανατολισμένη στο κέρδος οικονομία, δημιούργησαν περισσότερα κίνητρα για την αναζήτηση νέων. Από το 2008, η Τουρκία επιδιώκει υλικά κέρδη, αναζητώντας μεγαλύτερες επιχειρηματικές ευκαιρίες και επενδύσεις και πείθοντας τα αφρικανικά κράτη για τις κοινές αξίες και στόχους τους με την Τουρκία. (Korkut & Civelekođlu 2013).

Προκειμένου να διαφοροποιηθούν οι αρνητικές αντιλήψεις που διατηρεί ο ένας για τον άλλο και να καλλιεργηθούν νέες σχέσεις, τα τουρκικά δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα οργανώνουν χρήσιμες διαλέξεις για συγκεκριμένα θέματα όπως η υγεία, η γεωργία και, τα μέσα ενημέρωσης. Ειδικότερα, στον τομέα της οικονομικής και εμπορικής ανάπτυξης, ιδιωτικοί οργανισμοί συνεργάζονται με κρατικούς φορείς μαζί με το Τουρκικό Συμβούλιο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων (DEİK) και τη Συνέλευση Τούρκων Εξαγωγέων (TIM). Η Τουρκία εντάχθηκε στην Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης (2008) και ενίσχυσε τις σχέσεις της με τη Διακυβερνητική Αρχή για την Ανάπτυξη (IGAD) στην εν λόγω γεωγραφική περιοχή και ως εκ τούτου την Οικονομική Κοινότητα των Κρατών της Δυτικής Αφρικής (ECOWAS). Οι επενδύσεις της Τουρκίας στην αφρικανική ήπειρο φαίνεται ότι αποδίδουν καρπούς γεγονός που επιβεβαιώνεται από το ότι ο όγκος του εμπορίου μεταξύ της Τουρκίας και της υποσαχάριας Αφρικής αυξήθηκε από 742 εκατομμύρια δολάρια το 2000 σε 17 δισεκατομμύρια δολάρια το 2015. Σύμφωνα με το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, ο όγκος του εμπορίου με την υποσαχάρια Αφρική προβλέπεται να φτάσει τα 50 δισεκατομμύρια δολάρια μέχρι το 2050.

Μεταξύ των ιδιωτικών φορέων, οι συντηρητικές επιχειρηματικές ενώσεις εκτιμούν την MÜSIAD (Ένωση Βιομηχάνων και Αυτοαπασχολούμενων Επιχειρηματιών) που δραστηριοποιείται μέσω της προώθησης φόρουμ μεταξύ Τούρκων επιχειρηματιών και των Αφρικανών ομολόγων τους. Αυτοί οι φορείς ήταν, και είναι όχι μόνο βασικοί παράγοντες στην εφαρμογή της αφρικανικής πολιτικής της Τουρκίας, αλλά και βασικοί κινητήριοι μοχλοί.

Ταυτόχρονα, αυτή η υποπεριοχή της Αφρικής σχετίζεται με την αυξανόμενη επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια (ODA) που παρέχεται από την Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (TIKA) (Cemalettin 2014). Μεταξύ 2005 και 2015, η παροχή βοήθειας ήταν ένα από τα ισχυρότερα στοιχεία πολιτικής της Τουρκίας και ιδιαίτερα της πολιτικής που εφαρμόζει στην Αφρική (Özkan 2016). Εκτός από τις δραστηριότητες της TIKA - η οποία αυτή τη στιγμή δραστηριοποιείται σε περισσότερες από 40 αφρικανικές χώρες, η Τουρκία έχει επίσης προσφέρει βοήθεια στην ήπειρο μέσω διεθνών οργανισμών, όπως του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, του Παγκόσμιου Προγράμματος Τροφίμων και της Ερυθράς Ημισελήνου (Korkut & Civelekoğlu 2013).

Επιπλέον, σε σύγκριση με τις διάφορες αναδυόμενες δυνάμεις που δραστηριοποιούνται στην Αφρική, η Τουρκία δίνει μια θρησκευτική διάσταση στη βοήθειά που παρέχει και ακολουθώντας το αραβικό μοντέλο αναπτυξιακής βοήθειας, επικεντρώνεται στις αφρικανικές μουσουλμανικές κοινότητες. Ωστόσο, η θρησκεία μοιάζει περισσότερο εργαλείο παρά ο κινητήριο μοχλός των περισσότερων τουρκικών πρωτοβουλιών. Επιπρόσθετα, εκλαμβάνεται ως νόμιμη βάση για την τουρκική ανάμειξη (Özkan 2013).

Στην πραγματικότητα, τα περισσότερα έργα που διαχειρίζονται θρησκευτικές ΜΚΟ προωθούνται ως ισλαμικά καθήκοντα (Abdurrahim 2015). Ο ενεργός ρόλος της «φιλοϊσλαμικής» τουρκικής κοινωνίας των πολιτών είναι ένα άλλο πλεονέκτημα της παρουσίας της Τουρκίας στην ήπειρο (Donelli 2015, 41). Η εμπλοκή στο πεδίο οργανώσεων πολιτών επέτρεψε την πρόσβαση σε εγγενή κανάλια και πράκτορες που το κράτος δεν μπορεί ή δεν θέλει να προσεγγίσει. Η ικανότητα των ΜΚΟ να οικοδομούν αμοιβαία εμπιστοσύνη οδηγεί στη συνολική προσέγγιση ανάμεσα στα εμπλεκόμενα

μέρη κατά τη διάρκεια των συνομιλιών και των διαπραγματεύσεων (Achilles, Sazak, Wheeler & Woods 2015).

Η συμμετοχή μιας ομάδας ανθρώπων επέτρεψε την πρόσβαση εκεί όπου οι εκπρόσωποι των κρατών δεν θα μπορούσαν να προσεγγίσουν. Η ικανότητα των ΜΚΟ να οικοδομούν την εμπιστοσύνη στην περιοχή επιβεβαιώνεται πλήρως από όλους τους κατά τη διάρκεια συζητήσεων και συνεντεύξεων (Achilles, Sazak, Wheeler & Woods 2015).

Τέλος, η αφρικανική διάσταση της Τουρκίας περιλαμβάνει ένα κανονιστικό στοιχείο, για λογαριασμό μιας πιο ισότιμης παγκόσμιας πολιτικής. Κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του 2015, ο πρώην πρωθυπουργός Νταβούτογλου ανέφερε την πολιτική της Τουρκίας στην υποσαχάρια Αφρική ως παράδειγμα των θετικών αποτελεσμάτων που προκύπτουν από το συνδυασμό προγραμμάτων ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας εν μέσω μιας συλλογικής στρατηγικής. Σύμφωνα με τον ίδιο, «η Τουρκία έχει αρχίσει να ανησυχεί βαθιά για όλες τις μορφές ανθρώπινης ανισότητας που υπάρχουν στον κόσμο, ειδικά εκείνες που επηρεάζουν την αξιοπρέπεια του ατόμου και της κοινότητας» (Davutoğlu 2012, 3). Αυτό συνδέεται με τη συντηρητική προσέγγιση της ελίτ τάξης του ΑΚΡ, η οποία θεωρεί την ανθρωπιστική κρίση και την υπανάπτυξη, ως μια δοκιμασία που καλείται να αντιμετωπίσει η Τουρκία υπηρετώντας τον νέο της ρόλο.

Όλες οι προσπάθειες που πραγματοποιήθηκαν από την Τουρκία οδήγησαν στον διορισμό της Άγκυρας ως παρατηρητή το 2005 και ως στρατηγικού εταίρου της Αφρικανικής Ένωσης το 2008. Την ίδια χρονιά, η Τουρκία διοργάνωσε την Πρώτη Σύνοδο Κορυφής Συνεργασίας Τουρκίας-Αφρικής που θεωρήθηκε ότι ήταν η αρχή μιας σταθερής και βιώσιμης διαδικασίας συνεργασίας (Bilgiç & Nascimento 2014, 2).

Αρχικά, η Τουρκία δραστηριοποιήθηκε στην Αφρική όπως και οι άλλες μη δυτικές αναδυόμενες δυνάμεις (Κίνα, Βραζιλία, Ινδία) επικεντρώνοντας τις ενέργειές της στον τομέα της οικονομικής ανάπτυξης και της ανθρωπιστικής βοήθειας και δείχνοντας λιγότερο ενδιαφέρον για τα πολιτικά ζητήματα (Özkan & Orakçi 2015).

Αργότερα, ο ρόλος που ανέλαβε η Τουρκία στη Σομαλία έδειξε μια μετατόπιση του ενδιαφέροντός της προς τις πολιτικές πτυχές των προβλημάτων της περιοχής. Πράγματι, από το 2011 με την ενεργό εμπλοκή της στη σομαλική κρίση, η Τουρκία έχει αναλάβει περισσότερες πολιτικές ευθύνες στο Κέρασ της Αφρικής, αντί να είναι απλώς μια οικονομική δύναμη ή χώρα δωρητής (Donelli 2015, 40).

Αυτή η στροφή της Τουρκίας την έχει μετατρέψει σε ένα γεωπολιτικό παράγοντα που συνδυάζει την παραδοσιακή προοπτική πολιτικής σταθερότητας των δυτικών δυνάμεων και την οικονομική και εμπορική προοπτική των αναδυόμενων δυνάμεων. Ως αποτέλεσμα αυτού, η Τουρκία αναθεώρησε την ατζέντα της εξωτερικής της πολιτικής στην αφρικανική ήπειρο και το 2014 ξεκίνησε μια νέα φάση στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας Σύμπραξης Τουρκίας-Αφρικής. Σήμερα, η Τουρκία εργάζεται για να προωθήσει τα δικά της συμφέροντα στην Αφρική, αλλά, ταυτόχρονα, ασχολείται με την εξεύρεση μακροπρόθεσμων λύσεων για τα προβλήματα της ηπείρου μέσω του νότιου προσανατολισμού της, όπως αποδείχθηκε κατά τη διάρκεια του Οικονομικού και Επιχειρηματικού Φόρουμ Τουρκίας-Αφρικής το 2016, που έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη.

Συνεπώς η προώθηση μιας ανθρωποκεντρικής διπλωματίας αντιπροσωπεύει την αρχή μιας περισσότερο πεφωτισμένης εξωτερικής πολιτικής. Σύμφωνα με τον Davutoğlu, το παγκόσμιο σύστημα απαιτεί μια προσέγγιση που βασίζεται στην επίτευξη μιας «κρίσιμης ισορροπίας μεταξύ συνειδήσης και εξουσίας», και η Τουρκία είναι αποφασισμένη να πρωτοστατήσει στην καθιέρωσή της σε παγκόσμια κλίμακα (Davutoğlu 2013, 866).

Αυτή η προσέγγιση συμβάλλει ώστε να γίνει το παραπάνω βήμα πέρα από τον απλό διαχωρισμό σκληρής και ήπιας εξουσίας. Έτσι ενισχύεται ένα ευρύτερο όραμα της τουρκικής κυβέρνησης και σηματοδοτείται η αυξανόμενη παρουσία της Τουρκίας σε έναν πολυπολικό κόσμο, εντός του οποίου ο ρόλος της Άγκυρας στην παγκόσμια διακυβέρνηση είναι ιδιαίτερα αυξημένος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικά θα λέγαμε πως σήμερα η ΕΕ μπορεί και αναδεικνύεται σε παγκόσμιο δρώντα στην αντιμετώπιση κρίσεων, καθώς με τη Συνολική Στρατηγική της (EUGS) του 2016 και το σχέδιο εφαρμογής της για την ασφάλεια και την άμυνα έχει καθορίσει υψηλότερες φιλοδοξίες με στόχο τη στρατηγική αυτονομία της. Αυτή προχώρησε σε αλλαγές και έχοντας δυναμική, διαθέτει πλέον το απαιτούμενο θεσμικό πλαίσιο και τον απαραίτητο μηχανισμό για τη διαχείριση κρίσεων και πρόληψη συγκρούσεων διεθνώς, που όμως χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα.

Η υιοθέτηση της «ενσωματωμένης προσέγγισης» (Integrated Approach) είναι που καθιστά την ΕΕ ικανή να διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο ως παγκόσμιο πάροχο ασφαλείας, καθώς της επιτρέπει να συνθέτει με αποτελεσματικό τρόπο και όχι απλά να διαχειρίζεται, το ευρύ φάσμα εργαλείων και μέσων ισχύος που διαθέτει, στοχεύοντας στην ισόρροπη ανάπτυξη των δυνατοτήτων της. Με αυτή καλύπτονται όλες οι φάσεις μια κρίσης, από την πρόληψη μέχρι τη σταθεροποίηση, χρησιμοποιούνται όλα τα εργαλεία που διαθέτει η Ένωση για τη διαχείριση κρίσεων σε στρατιωτικό, πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πεδίο, αντιμετωπίζεται η κρίση όχι μόνο σε τοπικό, εθνικό αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο, και εμπλέκεται το σύνολο των δρώντων.

Η πολιτική ασφάλειας της ΕΕ στην Αφρική παρέχει ένα ενδιαφέρον παράδειγμα του συντονισμού και διαδικασιών ανταγωνισμού εντός των κοινοτικών πυλώνων. Μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την πολιτική της ΕΕ στην Αφρική είναι πιθανότατα ο συντονισμός μεταξύ των πυλώνων, δηλαδή ο συντονισμός των δραστηριοτήτων ΚΕΠΠΑ και των αναπτυξιακά προγράμματα της ΕΚ, καθώς η συμφιλίωση των στόχων τους είναι προφανώς θέμα στενού συντονισμού και θεσμικής διπλωματίας. Ορισμένα θέματα συντονισμού θα παραμείνουν επίσης άλυτα, όσο ο καθορισμός των εξωτερικών σχέσεων και των πολιτικών και μέσων ασφάλειας της ΕΕ δεν έχει αποσαφηνιστεί και προσαρμοστεί αφενός στο τρέχον διεθνές περιβάλλον και αφετέρου στο μεγαλύτερο μέρος των πρόσφατων θεσμικών εξελίξεων της ΕΕ.

Όμως πέρα από όλα αυτά, η πολιτική της ΕΕ στην Αφρική είναι μια ενδιαφέρουσα περίπτωση μελέτης και για το πώς οι νέες έννοιες των διεθνών σχέσεων - ειδικά

η σύνδεση μεταξύ της ασφάλειας, διακυβέρνησης και ανάπτυξης - μπορούν στην πραγματικότητα να καθοδηγείται ευρέως από θεσμικά ζητήματα. Πράγματι, η σύνδεση μεταξύ ασφάλειας, διακυβέρνησης και ανάπτυξης, η οποία αφορά στις τρέχουσες πολιτικές ασφάλειας της ΕΕ στην Αφρική, βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στη θεσμική δυναμική και τα εθνικά συμφέροντα εντός της ΕΕ. Η αφρικανική ασφάλεια, αντιπροσωπεύει ένα ιδανικό πεδίο εσωτερικής ανάπτυξης και νομιμοποίησης εντός της ΕΕ: Έχει τη δυνατότητα να προβλέπει την εκ νέου νομιμοποίηση των αναπτυξιακών πολιτικών της ΕΕ, τον πειραματισμό και την ανάπτυξη της ΚΠΑΑ, τον εξευρωπαϊσμό των πολιτικών για την Αφρική και την ασφάλεια των κρατών - μελών. Αυτή η τριπλή διαδικασία, ωστόσο, προτείνει και εκτεταμένες θεσμικές φιλοδοξίες και συμφέροντα: η αφρικανική ασφάλεια ενεργοποιεί τον ανταγωνισμό μεταξύ των διαφόρων ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, που θέλουν να αποτελέσουν την κινητήρια δύναμη για μια πολιτική που μπορεί να προσφέρει κάποιους πρόσθετους πόρους και αυτονομία.

Από την άλλη πλευρά, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η Τουρκία έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές. Ενώ οι γεωπολιτικές ισορροπίες του κόσμου αλλάζουν συνεχώς, η Τουρκία έχει γίνει πιο παγκόσμια από ποτέ ενισχύοντας σε κάθε σημείο του πλανήτη την παρουσία της. Η προσφορά αναπτυξιακής και ανθρωπιστικής βοήθειας, μακριά από το φάσμα των μεσαίων αναδυόμενων δυνάμεων, έχει χαρακτηρίσει την εξωτερική πολιτική που εφαρμόζει η Τουρκία στην αφρικανική ήπειρο. Δεδομένης της σημασίας των διεθνών και εγχώριων μεταβλητών που ώθησαν αυτό τον τουρκικό ακτιβισμό διαπιστώθηκε ότι οι προπαρασκευαστικές ενέργειες ξεκίνησαν μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, από την ελίτ του κυβερνώντος κόμματος ΑΚΡ. Αυτό συνέβαλε στη διεύρυνση της στρατηγικής προοπτικής της Τουρκίας που διατυπώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Η Τουρκία επανεξέτασε τις προτεραιότητές της στην περιφερειακή και παγκόσμια πολιτική σκηνή λαμβάνοντας υπόψη την φιλοδοξία της να μετατραπεί σε μια ισχυρή παγκόσμια δύναμη καθώς και την απογοήτευσή της όταν άρχισαν να μην ικανοποιούνται οι προσδοκίες της για διασφάλιση των εθνικών της συμφερόντων εξαιτίας της δράσης των δυτικών εταίρων της. Δεδομένων των αυξανόμενων εντάσεων με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες καθώς και των συνεπειών των πραγματοποιούμενων αραβικών εξεγέρσεων, αυτό που πρέπει να γίνει απολύτως κατανοητό είναι ότι ο νότιος προσανατολισμός της Τουρκίας δεν είναι εναλλακτικός των

μέχρι τώρα επιχειρούμενων προσεγγίσεών της, αλλά συμπληρωματικός με στόχο την καθιέρωσή της στον παγκόσμιο γεωπολιτικό χάρτη.

Ο τουρκικός νότιος προσανατολισμός και η ακτιβιστική δράση της Άγκυρας που πραγματοποιείται στην Αφρική έχουν όμως και αντίστοιχα επακόλουθα. Ο τουρκικός νέος προσανατολισμός γίνεται η γέφυρα μεταξύ του ανεπτυγμένου και του αναπτυσσόμενου κόσμου μέσω της σταδιακής εμπλοκής νέων κρατικών και μη φορέων και μαζί με την υιοθέτηση νέων πλαισίων, όπως η πολιτιστική, η δημόσια και η ανθρωπιστική διπλωματία. Επίσης κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι δίνεται υπερβολική έμφαση στην ταυτότητα έναντι της οικονομίας σε ορισμένες χώρες της υποσαχάριας Αφρικής, ενώ πραγματοποιείται μια υπερεπένδυση πόρων σε ορισμένες αφρικανικές χώρες, ενισχύοντας τις αμφιβολίες για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της θεαματικής ανάπτυξης που επιχειρείται εκεί.

Με βάση τα στοιχεία που αντλήθηκαν από τη διεθνή βιβλιογραφία μπορεί κανείς να κατανοήσει τους λόγους για τους οποίους η Τουρκία χρησιμοποιεί συχνά επίσημους και ανεπίσημους θεσμούς ως μέσο διείσδυσης στην Αφρική. Το θεσμικό μοντέλο της Τουρκίας παρέχει ένα ανοιχτό σύστημα που βασίζεται σε κανόνες και μεθόδους σύμφωνα με τους οποίους η Τουρκία και οι αφρικανικές χώρες είναι δυνατό να συνεργάζονται στενά για να επωφεληθούν η μία από την άλλη. Οι ημι-επίσημοι θεσμοί προσφέρουν εναλλακτικές μορφές διμερούς κρατικής αλληλεπίδρασης, όπως είναι για παράδειγμα η αποκεντρωμένη συνεργασία. Ταυτόχρονα όμως επιτρέπουν και τον συγκεντρωτισμό που χαρακτηρίζει την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας μέσω μιας συγκεκριμένης και σταθερής οργανωτικής δομής και υποστηρικτικών διοικητικών οργάνων, διαμορφώνοντας και επηρεάζοντας τα συμφέροντα της Τουρκίας στην Αφρική.

Παρ' όλα αυτά, το γεγονός αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις που πρέπει να ξεπεράσει η Τουρκία. Κάποιες από αυτές προκύπτουν από τα δικά της θεσμικά λάθη, ενώ άλλες είναι αποτέλεσμα της αφρικανικής δυναμικής. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα τουρκικά εκπαιδευτικά ιδρύματα περιλαμβάνουν θέματα όπως είναι η απειρία, η έλλειψη επαρκούς χρηματοδότησης και η έλλειψη τεχνογνωσίας. Οι τουρκικές αρχές αγωνίζονται ώστε να βρουν αρκετούς πόρους για να

εκτελέσουν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε ολόκληρη την ήπειρο. Άλλες δυσκολίες προέρχονται από την έλλειψη συντονισμού, την κακή διαχείριση και την αλληλεπικάλυψη των αρμοδιοτήτων των διαφόρων υπηρεσιών. Αυτό συχνά οφείλεται σε ανεπαρκείς μελέτες και αξιολογήσεις πριν από την εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου. Σε αρκετές περιπτώσεις φαίνεται πως υπάρχει πρόβλημα συντονισμού και κακής διαχείρισης των διαθέσιμων πόρων. Για παράδειγμα, μια ΜΚΟ είχε χτίσει ένα νοσοκομείο, αλλά δεν μπόρεσε να το διαχειριστεί σωστά, καθώς η διαχείριση του νοσοκομείου είναι ένας εντελώς διαφορετικός τομέας. Αυτό καταδεικνύει την έλλειψη κουλτούρας συνεργασίας μεταξύ των επιμέρους τμημάτων των ιδρυμάτων και θεσμών, ιδίως των τουρκικών ΜΚΟ και των οργανώσεων των πολιτών που δραστηριοποιούνται στην Αφρική.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, η έλλειψη σωστής διαχείρισης και συνεργασίας με τους τοπικούς εταίρους επηρεάζει την αποτελεσματικότητα της τουρκικής παρουσίας στην Αφρική. Αν και η συνεργασία μέσω ΜΚΟ, πολυεθνικών εταιρειών και οργανώσεων των πολιτών σηματοδοτεί μια σημαντική αλλαγή στην τουρκική εξωτερική πολιτική στην Βόρεια και υποσαχάρια Αφρική, οι σχέσεις δεν είναι ακόμα αρκετά στενές. Η «ΤΙΚΑ», για παράδειγμα, παρά το γεγονός πως συνεργάζεται εντατικά με τους τοπικούς παράγοντες σε ορισμένες χώρες της Ανατολικής και Νότιας Αφρικής, οι δραστηριότητες στο τμήμα της Κεντρικής Αφρικής είναι αρκετά περιορισμένες. Σε άλλες περιπτώσεις, η συνεργασία έχει επιτευχθεί λόγω ιστορικής και πολιτιστικής συγγένειας. Ωστόσο, για να ενισχύσει την παρουσία και την εικόνα της στην ήπειρο, η Τουρκία πρέπει να προχωρήσει πέρα από τις σχέσεις που βασίζονται σε πολιτιστικές και ιστορικές παρακαταθήκες. Η αναπτυξιακή βοήθεια είναι σημαντική, έχει όμως αρνητικό αντίκτυπο στη δημιουργία θεσμών στις αναπτυσσόμενες χώρες που αντιμετωπίζουν πολιτική και οικονομική αστάθεια. Η μεγάλη εξάρτηση από την ξένη βοήθεια, είτε από επίσημους είτε από ιδιωτικούς φορείς, αποδυναμώνει τα κίνητρα για την οικοδόμηση θεσμών.

Εν κατακλείδι, οι αφρικανικές χώρες που υποφέρουν από πολιτική και οικονομική αστάθεια, βρίσκονται σε έναν φαύλο κύκλο εξάρτησης και εποπτείας από ξένους εταίρους, με την Τουρκία να εκμεταλλεύεται τα τελευταία χρόνια την κατάσταση διεισδύ-

οντας στην περιοχή με τα μέσα «ήπιας» ισχύος που διαθέτει. Απέναντι σε αυτήν την στάση της Τουρκίας είναι επιβεβλημένη η ενεργοποίηση της ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να εξασφαλίσει ζωτικά συμφέροντά, τόσο των κρατών - μελών της μεμονομένα, όσο και της ίδιας συνολικά.

Αριθμός Λέξεων: 20.579

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Νταβούτογλου, Αχ. (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος*. Αθήνα: Ποιότητα.

Παρίσης, Ιωάννης. «Ο Ρόλος των Ευρωπαϊκών Ενόπλων Δυνάμεων.» *Ευρωπαϊκή Έκφραση*, τ.75 4ο τρίμηνο 2009: 3.

Πάττα, Ισμήνη. *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ. Κοινή Εξωτερική Πολιτική, Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας. ΚΕΠΠΑΑ: Σήμερα, αύριο. Δημοσιεύτηκε στο ΕΛ.Ι.Σ.Μ.Ε.* 19 12 2015. <http://www.idis.gr/?p=3612> (πρόσβαση 2 18, 2020).

ΥΠΕΞ. *Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) - Η Ελλάδα στην ΕΕ.* 20 Μάιος 2017. <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/kraa.html> (πρόσβαση Οκτώβριος 12, 2019).

Legrand, Jerome. «Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.» *Κοινή Πολιτική Ασφάλεια και Άμυνα.* Νοέμβριος 2019. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.1.2.pdf (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Ulman, H., Oral, S. (1972). «Παράγοντες που καθόρισαν την πορεία της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (1923 – 1968).» *Περιοδικό SBF*, 1972: τομ. II.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Abdurrahim, S. (2015). Benevolence or Selfishness: *Understanding the Increasing Role of Turkish NGOs and Civil Society in Africa*, *Insight on Africa*, 7 (1), pp. 1-20.

Achilles, K., Sazak, O., Wheeler, T. & Woods, A. E. (2015). *Turkish aid agencies in Somalia. Risk and opportunities for building peace*, Saferworld and Istanbul Policy Center, Istanbul.

Akilli, E., Donelli, F. (2016). *Reinvention of Turkish Foreign Policy in Latin America: the Cuba case*, *Insight Turkey*, 18 (2), pp. 161-182.

Akpınar, P. (2013). Turkey's Peacebuilding in Somalia: *The Limits of Humanitarian Diplomacy*, Turkish Studies, 14 (4), pp. 735-757.

Aktürk, Ş. (2015). The Fourth Style of Politics: *Eurasianism as a Pro-Russian Rethinking of Turkey's Geopolitical Identity*, Turkish Studies, 16 (1), pp. 54-79.

Arıboğan, D. (2004). *Opening the Closed Window to the East: Turkey's relations with East Asian countries*, in İ Bal (ed), Turkish Foreign Policy in Post-Cold War Era, Brown Walker Press, Boca Raton.

Atlı, A. (2011). *Businessman and diplomats*, Insight Turkey, 13 (1), pp. 109-128.

Baudner, J. (2014). *The Evolution of Turkey's Foreign Policy under the AK Party Government*, Insight Turkey, 16 (3), pp. 15-25.

Bayer, R., Keyman, F. (2012). *Turkey: An Emerging Hub of Globalization and Internationalist Humanitarian Actor?*, Globalizations, 9 (1), pp. 73-90.

Bilgic, A., Nascimento, D. (2014). **Turkey's new focus on Africa: causes and challenges**, NOREF Policy Brief.

Blind, P. (2007). Neoliberal democratization: A comparative perspective on Turkey and Argentina, Georgetown University, Ph.D. Thesis.

Bölükbaşı, S. (1988). *The Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus*, University Press of America, Maryland.

Çavuşoğlu, M. (2014). *Turkey-Africa: Solidarity and Partnership*, edited by Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, Ankara.

Chaturvedi, S., Fues, T., Sidiropoulos, E. (eds) (2012). *Development Cooperation and Emerging Powers: New Partners or Old Patterns?*, Zed Books Ltd, London.

Chikozho, C., & Nhemachena, C. (2017). *Policy and institutional dimensions of Africa's political economy in an age of globalization*.

Chiriatti, A., Donelli, F. (2015). 'Turkish 'zero problems' between failure and success', *Centre for Policy and Research on Turkey – Research Turkey*, 4 (3), pp. 108-131.

Consilium Europa (2020), EU-Africa relations, 9 Δεκ 2020

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-africa/> (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Council of the European Union (2001) *Council decision 2001/792/EC establishing a Community mechanism to facilitate reinforced cooperation in civil protection assistance interventions*, 23 October 2001.

—. (2000 and 2005) *Partnership Agreement Between the Members of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the One Part, and the European Community, of the Other Part*, signed in Cotonou on 23 June 2000 and revised in 2005 (Cotonou Agreement).

—. (2003) *A secure Europe in a better world: European Security Strategy, drafted under the responsibilities of EU High Representative Javier Solana*, 12 December 2003.

—. (2019) *EU Global Strategy*.

https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_global_strategy_2019.pdf (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Daily Sabah (2019) .Turkey's Maarif Foundation flourishes worldwide with new graduates; <https://www.dailysabah.com/politics/2019/07/08/turkeys-maarif-foundation-flourishesworldwide-with-new-graduates> (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Danforth, N. (2008). 'Ideology and Pragmatism in Turkish Foreign Policy: *from Atatürk to the AKP*', *Turkish Policy Quarterly*, 7(3), pp. 83-95.

Davutoğlu, A. (2008). 'Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007', *Insight Turkey*, 10 (1), pp. 77-96.

—. (2012). 'A New Vision for Least Developed Countries', Center for Strategic Research, SAM Papers, Vision Papers, no. 4.

—. (2013). 'The Three Major Earthquakes in the International System and Turkey', *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 48 (2), pp. 1-11.

DEIK (2019). African-Business Council. <https://www.deik.org.tr/business-councils> (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Donelli, F. (2015). '*Turkey's presence in Somalia a humanitarian approach*', in A Chiriatti, E Diodato, S Dogan, F Donelli & B Yilmaz (eds), *The Depth of Turkish geopolitics in the AKP's foreign policy: From Europe to an extended neighbourhood*, Università per Stranieri Perugia, Perugia, pp. 35-51.

Dreher, A., Nunnenkamp, P., Thiele, R. (2011). '*Are 'New' Donors Different? Comparing the Allocation of Bilateral Aid Between non-DAC and DAC Donor Countries*', *World Development*, 39 (11), pp. 1950-1968.

EPRS (2021) European Parliamentary Research Service "After Cotonou: Towards a new agreement with the African, Caribbean and Pacific states"
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/659453/EPRS_BRI\(2021\)659453_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/659453/EPRS_BRI(2021)659453_EN.pdf) PE 659.453 – January 2021 (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Escobar, A., Hailbronner, K., Martin, P. & Meza, L. (2006). '*Migration and Development: Mexico and Turkey*', *International Migration Review*, 40 (3), pp. 707–718.

Eyryce Tepeciklioğlu, E. (2015). '*What is Turkey Doing in Africa? African Opening in Turkish Foreign Policy*', *Centre for Policy and Research on Turkey*, 4 (4), pp. 95-106.

European Commission (1996a) Communication from the Commission to the Council: The European Union and the Issue of Conflicts in Africa: Peace-Building, Conflict Prevention and Beyond, 6 March 1996.

—. (1996b) Green Paper on relations between the European Union and the ACP countries on the eve of the 21st century: challenges and options for a new partnership, 20 November 1996.

—. (2000) Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Toward Improved Coherence between the Community Development Policy and Other Community Policies, 26 April 2000

European Union (2016). Handbook on CSDP. 3rd ed. "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe,".

https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

(πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Frieden, J. (1991). 'Invested interests: the politics of national economic policies in a world of global finance', *International Organization*, 45 (4), pp. 425-51.

Fuller, G (2008), *The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World*, United States Institute of Peace, Washington.

GEMDEV (2000) *La convention de Lomé en question : les relations entre les pays d'Afrique, Caraïbes et du Pacifique (ACP) et l'Union européenne après 2000* (Paris: Karthala).

Genç, S., Tekin, O. (2014). Turkey's Increased Engagement in Africa: The Potential, Limits and Future Perspective of Relations. *European Journal of Economic and Political Studies*, 7(1).

Gourevitch, P. (1978). 'The Second image Reversed, the international sources of domestic politics', *International Organization*, 32 (4), pp. 881-912.

Hale, W. (2000). *Turkish Foreign Policy*, London, Frank Cass.

Hasan, Y. F. (2007). 'Some aspects of Turco-African Relations with special reference to the Sudan', *Middle East and African Studies*, vol. 2.

- Huntington, S.** (1993). '*Clash of Civilizations?*', *Foreign Affairs*, 72 (3), pp. 22–49.
- İpek, V., Biltekin, G.** (2013). '*Turkey's foreign policy implementation in sub-Saharan Africa: A post-international approach*', *New Perspective on Turkey*, 49 (-), pp. 121-156.
- Kadayifci-Orellana, A. S.** (2016). '*Turkish Mediation in Somalia for Peace and Stability*', in DU Eralp (ed), *Turkey as a Mediator: Stories of Success and Failure*, Lexington Books, Lanham, pp. 99-124.
- Kardaş, Ş.** (2012). '*From Zero Problems to leading the change: making sense of transformation in Turkey's regional policy*', TEPAV-ILPI Turkey Policy Brief Series, 5 (1).
- Katzenstein, P.** (ed) (1978). *Between Power and Plenty: foreign economic policies of advanced industrial states*, University of Wisconsin Press, Madison.
- Keyman, F. E., Gumuscu, S.** (2014). *Democracy, Identity and Foreign Policy in Turkey: Hegemony Through Transformation*, Palgrave MacMillan, London.
- Kirişci, K.** (2012). '*Turkey's Engagement with its Neighborhood: A Synthetic and Multidimensional Look at Turkey's Foreign Policy Transformation*', *Turkish Studies*, 13 (3), pp. 319-341.
- Korkut, U., Civelekoglu, I.** (2013). '*Becoming a Regional Power While Pursuing Material Gains: The Case of Turkish Interest in Africa*', *International Journal*, 68 (1), pp. 187-203.
- Kutlay, M.** (2011). '*Economy as the 'Practical Hand' of 'New Turkish Foreign Policy': A Political Economy Explanation*', *Insight Turkey*, 13 (1), pp. 67-89.
- Langan, M.** (2017). Virtuous power Turkey in sub-Saharan Africa: the 'Neo-Ottoman' challenge to the European Union. *Third World Quarterly*, 38(6).
- Lister M.** (1998) The European Union's Green Paper on Relations with ACP Countries. *Oxford Development Studies* 26(3), pp. 375-390.

Mawdsley, E., McCann, G. (2011). *India in Africa: Changing Geographies of Power*, Pambazuka Press, Cape Town, Dakar, Nairobi and Oxford..

Ministry of Foreign Affairs (2015). Relations between Turkey and Somalia, MFA http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-somalia_en.mfa (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

MUSIAD (2019). Foreign Organizational Development Commission; <http://www.musiad.org.tr/en/foreign-relations/foreign-organizational-developmentcommission-fodc> (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Njuafac, T. A., Katman, F. (2016). Main Dynamics of Turkish-African Relations in the 21 st Century. *European researcher*. Series A, (11).

Olsen G. R. (2002) The EU and Conflict Management in African Emergencies. *International Peacekeeping* 9(3), pp. 87-102.

Öniş, Z. (2006). 'Varieties and Crises of Neo-liberal Globalization: Argentina, Turkey and the IMF', *Third World Quarterly*, 27 (2), pp. 239-263.

Öniş, Z. (2011). 'Multiple Faces of the 'New' Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique', *Insight Turkey*, 13 (1), pp. 47-65.

Öniş, Z., Aytaç, S. E. (2014). 'Varieties of Populism in a Changing Global Context: The Divergent Paths of Erdogan and Kirchnerismo', *Comparative Politics*, 47 (1), pp. 41-59.

Öniş, Z., Yılmaz, Ş. (2009). 'Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy activism in Turkey during the AKP Era', *Turkish Studies*, 10 (1), pp. 7-24.

Özkan, M. (2010). 'What drives Turkey's involvement in Africa', *Review of African Political Economy*, 37 (126), pp. 533-540.

Özkan, M. (2012). 'A New Actor or Passer-By? The Political Economy of Turkey's Engagement with Africa', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 14 (1), pp. 113-133.

Özkan, M. (2013). 'Does Rising Power Mean Rising Donor-Turkey's Development Aid in Africa', *Africa Review*, 5 (2), pp. 139-147.

Özkan, M. (2014). 'A Post-2014 *Vision for Turkey-Africa Relations*', *Insight Turkey*, 16 (4), pp. 23-31.

Özkan, M., Orakçı, S. (2015). 'Viewpoint: Turkey as a "political" actor in Africa – an assessment of Turkish involvement in Somalia', *Journal of Eastern African Studies*, 9 (2), pp. 343-352.

Özkan, M. (2016). 'Turkey's African Experience: *From Venture to Normalisation*', IAI Working Papers.

Pion-Berlin, D. (2011). 'Turkish Civil Military Relations: A Latin American Comparison', *Turkish Studies*, 12 (2), pp. 279–292.

Putnam, R. D., Haftendorn, H., & Tuschhoff, C. (1993) Two-level games: The impact of domestic politics on transatlantic bargaining. *America and Europe in an Era of Change*.

Quadir, F. (2013). 'Rising Donors and the New Narrative of 'South– South' Cooperation: what prospects for changing the landscape of development assistance programmes?', *Third World Quarterly*, 34 (2), pp. 321-338.

Rieker, Pernille. (2016) «Understanding the EU's crisis response toolbox and decision-making processes.» *EUNPACK*, 30 Σεπτεμβρίου.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs –RTMFA (2019) African Union - Turkey Partnership Joint Implementation Report, http://www.mfa.gov.tr/african-union--turkeypartnership-joint-implementation-report_-2015-2017_-12-february-2018_en.en.mfa (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs-RTMFA (2017) Turkey-Africa Relations, <http://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa> (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Rhodes, R. A., Binder, S. A., & Rockman, B. A. (2008) *The Oxford handbook of political institutions*, Oxford University Press

Rudincová, K. (2014). 'New player on the scene: Turkish engagement in Africa', *Bulletin of Geography*. Socio-economic Series, 25 (-), pp. 197-213.

Rummel, Reinhardt. (2011) "In Search of a Trademark: EU Civilian Operations in Africa." In *Testing Strategic Culture: Civilian Operations*, 604–24.

Shepsle, K. A. (2006) *Rational choice institutionalism*. The Oxford handbook of political institutions.

Shinn, D., Eisenman, J. (2012). *China and Africa: A Century of Engagement*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia PA.

Siradag, A. (2013). The making of the new Turkish foreign and security policy towards Africa-the rationale, roots and dynamics, *Africa Insight*, 43(1), p15-30.

Sochaczewski, M. (2015). 'Brazil, Ottoman Empire and Modern Turkey: notes on ancient relations and recent proximity', 2nd International Conference on Eurasian Politics & Society, Konya, 22-23 May.

Tardy, Thierry. «The EU: from comprehensive vision to integrated action.» *EUISS Brief*, February 2017.

TIKA (2017). Turkish Development Assistance Report, <https://www.tika.gov.tr/upload/publication/Kalkinma2017EngWeb.pdf> (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

—. (2019). Turkish Development Assistance Report, Retrieved from <http://www.tika.gov.tr/en> (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Turkish-African Business Association (2017). Turkish-African Relations, Retrieved from http://turkishafrican.org/pdf/taaba_prospectus.pdf (πρόσβαση Νοέμβριος 21, 2021).

Walz, J., Ramachandran, V. (2011). '*Brave new world: a literature review of emerging donors and the changing nature of foreign assistance*', Center for Global Development Working Paper, no. 273.

Wheeler, T. (2011). '*Ankara to Africa: Turkey's outreach since 2005*', South African Journal of International Affairs, 18 (1), pp. 43-62.

Wiltse, E. (2015). *Democratic Reform and Consolidation: the cases of Mexico and Turkey*, ECPR Press European Consortium for Political Research.

Woods, N. (2008). 'Whose aid? Whose influence? China, emerging donors and the silent revolution in development assistance', *International Affairs*, 84 (6), pp. 1205-1221.

Zimmermann, F., Smith, K. (2011). 'More actors, more money, more ideas for international development co-operation', *Journal of International Development*, 23 (5), pp. 722-738.